

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

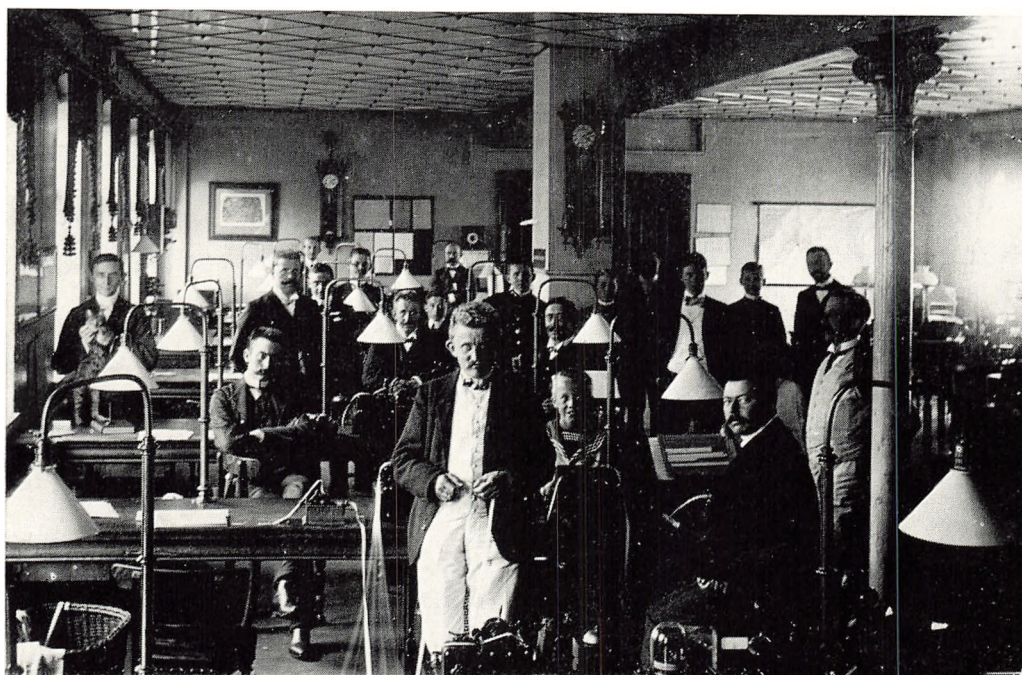
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fredericia Minder

FREDERICIA MINDER

Spredte træk fra 27 års tjeneste ved Fredericia telegrafstation

Udlændingssalen 1909.

Det må have været i året 1899, at jeg fik min første undervisning i geografi, men fra den lille, meget kortfattede lærebog står dog endnu tre sætninger stadig præget i erindringen. De lød sådan: I Kolding findes en slotsruin. — Vejle ligger smukt ved Vejle fjord. — Fredericia har »Landsoldaten« og verdens største telegrafstation. Er der noget at sige til, at en sådan beskrivelse kunne få en 8-årig fæstningsdrengs hjerte til at svulme af stolthed — sikkert også iblandet lidt skadefryd over, at fødebyen i den grad overgik de to nabobyer i omtale.

En meget kort omtale af vor gode, gamle by! — Javel, men gid dog blot bemærkningen om »Landsoldaten«, der for enhver fredericianer vel er den smukkeste af alle Danmarks statuer, forlængst — og naturligvis i udvidet form — var indgået i den moderne undervisning i geografi, så vi havde kunnet undgå den forsmædelse, der overgik os under en udsendelse i radioen i begyndelsen

af indeværende år, hvor de »kvikke hoveder« hverken kendte noget som helst til statuen eller til dens skaber, H. V. Bissen.

Derimod var betegnelsen af telegrafstationen måske nok lidt vel flot, men givet er det, at stationen på det tidspunkt rangerede endog særdeles højt blandt verdens store telegrafstationer og havde et meget fint, internationalt ry — et ry, der iøvrigt bevaredes fuldt ud så længe, stationen endnu havde en telegrafforbindelse til udlandet. — Den sidste blev flyttet til København i foråret 1962.

Det var som bekendt C. F. Tietgen, der stiftede »Det Store Nordiske Telegraf-Selskab« (almindeligvis forkortet til »Store-Nordiske« eller blot »Store-Nord«), og det var ham, der valgte Fredericia som indmundingsstation for en del af de mange søkabler, som selskabet efterhånden fik udlagt, således at stationen allerede i 1873, foruden de indenlandske forbindelser og land-

Kursuslokale 1907.

linierne til Tyskland, havde kabelforbindelse med Norge, Sverige, England, Frankrig og Rusland, mens København endnu indtil 1888 kun havde én enkelt forbindelse direkte til udlandet, nemlig til Sverige. Ikke mindst på kredsløbene til Frankrig og Rusland ekspederedes der en meget stor transittrafik, idet hele telegramkorrespondancen mellem Frankrig på den ene side og Rusland, Kina og Japan på den anden passerede Fredericia, og at denne trafik ikke var af forbigående art, fremgår af den omstændighed, at der allerede i 1891 måtte udlægges et søkabel mere mellem Danmark og Frankrig, hvorefter stationen i Fredericia altså arbejdede med Paris på 2 kredsløb, et sende- og et modtagekredsløb. Da jeg i 1907 blev ansat i telegrafvæsenet, var antallet af stationens forbindelser yderligere forøget. Der var på det tidspunkt direkte morseforbindelse med ca. 40 af landets provinsbyer, med stationerne på Børsen, Toldboden og Sct. Annæ Plads i København samt med Flensborg, og hertil kom så maskintelegrafforbindelserne — Wheatstoneforbindelserne kaldet (efter systemets opfinder, Sir Charles Wheatstone) — til hovedtelegrafstationen i København, til Arendal, Göteborg, Hamburg, Berlin, Newcastle, Paris, Libau og St. Petersborg, men over disse stationer blev der desuden arbejdet med særlige telegramserier til og fra Stockholm, Helsingfors, London, Riga, Moscou, Shanghai og Nagasaki — sådan var bynavnene altså dengang.

Til indøvelse på denne hæderkronede station indfandt der sig så en dag i oktober 1907 et hold aspiranter på i alt 7 — 2 damer og 5 herrer, hvis man da ellers kan hæfte en så voksen betegnelse på unge mennesker, der lige havde afsluttet deres skolegang med en præliminærexamen, og efter en almindelig orientering om forskellige bestemmelser, herunder den strenge tavshedspligt, gik vi straks i gang med Morses berømte prikker og streger — foreløbig dog kun med prikkerne, for den

første uges tid gik de daglige 7 timers øvelse udelukkende med at frembringe disse tegn med telegrafnøglen, og det var ikke alene for at få prikkerne helt ensartet, men også for derigennem at skabe et »blødt« håndled, der er en betingelse for at opnå en god nøgleskrift. Derefter kom så stregerne, efterfulgt af sammensætning af prikker og streger til bogstaver, og endelig nåede vi frem til den spændende dag i begyndertilværelsen, hvor 2 telegrafapparater, et i hver ende af den store sal, blev sat i forbindelse med hinanden, så to aspiranter ad gangen fik lov til at korrespondere indbyrdes pr. telegraftråd.

En dag, hvor jeg modtog en sådan »sætning« fra en kollega, tog telegrafbestyreren opstilling bag min stol for at kontrollere arbejdet, og da han åbenbart ikke var helt tilfreds med de morsebogstaver, der indgik, afbrød han sendingen (ved at nedtrykke min nøgle) og telegraferede tilbage: »Deres prikker skal være noget større«, hvortil aspiranten, der var uvidende om bestyrerens tilstedeværelse i lokalet, omgående replicerede: »Hvad i alverden er det for noget sludder«? Bestyreren morede sig over svaret, men min kollega blev jo noget rød i hovedet, da jeg fortalte ham, hvem der havde kritiseret hans prikker.

Modtagning af telegrammer under morsesystemet foregår jo almindeligvis på den måde, at tegnene aflæses på et modtageapparats papirstrimmel, men så snart vi var blevet nogenlunde fortrolig med denne ekspeditions-måde, påbegyndtes uddannelsen i at tyde morsesignalerne ved at høre dem. Denne »sunder«-ekspedition, som den kaldtes, var måske nok noget vanskeligere at tilegne sig, især for folk, der ikke var i besiddelse af rytmesans, men på den anden side var den langt at foretrække, fordi den både var hurtigere og behageligere. Princippet i denne ekspeditions modtageapparat var nøjagtig det samme som i det almindelig kendte morseapparat, kun konstruktionen var anderledes. Å propos rytmesans kan det måske som et kuriosum nævnes, at det ikke var helt let at koncentrere sig om »telegrafrytmen«, når regimentsmusikken hver anden torsdag aften i sommertiden bevægede sig i helt andre rytmer nede på banegårdspladsen foran stationen.

Ekspeditionslokalerne bestod af to store sale, en morsesal med de indenlandske forbindelser og en wheatstonesal med de udenlandske og med forbindelserne til København. — Holdet var nu nået så vidt, at vi på egen hånd kunne gøre nytte for pengene i indlandssalen, som den kaldtes, og i fritiden fortsatte vi så den påbegyndte uddannelse i at perforere — eller »puncher«, for at bruge det engelske ord, hvad man iøvrigt altid gjorde. Arbejdet bestod i, at man på et 3-tastet (prik, mellemrum, streg) perforeringsapparat (en puncher) ved hjælp af 2 metalstokke, der hver især var forsynet med en gummiprop, gennemhullede en papirstrimmel i over-

ensstemmelse med morsetegnene for ordene i det pågældende telegram. Strimmelen blev så sendt gennem en afsendermaskine (en transmitter), og hullernes indbyrdes stiling til hinanden var afgørende for »skrivepennens« udslag på modtageapparatets strimmel — altså kort udslag = prik, langt udslag = streg.

Den ovenfor anvendte bemærkning om »at gøre nytte for pengene« skal nu imidlertid ikke forstås således, at det var et vederlag, der blev os til del. Der var nemlig ikke noget, der hed løn til aspiranterne de første 6—7 måneder efter antagelsen, men når dette tidspunkt var forløbet, blev stillingsbetegnelsen ændret til »lønnet aspirant«, og den blev honoreret med en månedlig gage på 33,50 kr. Ca. et år herefter måtte man tage en eksamen, omfattende fagene telegrafvæsenets organisation, telegraf- og telefonteknik, reglementsbestemmelser, praktisk færdighed i de forskellige ekspeditions-metoder og sprogene tysk, engelsk og fransk (skriftligt og mundtligt) for at kunne opnå den faste antagelse som telegrafmedhjælper, der samtidig medførte en lønstigning til 47,50 kr. Denne stigning fortsatte hvert 4. år med fire kroner pr. måned, indtil man havde opnået en personlig alder af 25 år, hvilket i henhold til lønningsloven af 1908 var en betingelse for ansættelse som telegrafist med en begyndelsesgage på 125 kr. om måneden. Men ak! Da man endelig havde opnået denne i lønmæssig henseende eftertragtede værdige alder, havde verdenskrig nr. 1 forlængst forårsaget alvorlige prisstigninger, og en ny lønningsslov blev først vedtaget i 1919.

Set med nutidens øjne synes disse lønforhold selvfølgelig helt vilde — og var det især også i de tilfælde, hvor f. eks. unge mennesker, der havde deres hjem i andre byer, efter sigende måtte berale op til 45 kr. for kost og logi af deres medhjælperløn på 47,50 kr., men man klarede sig, thi for det første var der altid mulighed for at forøge indkomsten lidt ved, for 50 øre i timen, at påtage sig ekstratjeneste enten for stationen eller for kolleger, og for det andet må de dagældende priser på alle forbrugsvarer selvfølgelig også tages i betragtning. Et sæt skræddersyet tøj af allerbedste kvalitet kostede før første verdenskrig 50—55 kr., et par støvler, hvad man jo dengang gik med, ca. 15 kr., 3 stk. manchetskjorter af fineste kvalitet 10 kr. o. s. v., og når man under koncerterne i Hannerup eller på Snoghøj nød en kop kaffe med brød, var udgiften hertil 25 øre + 5 øre i drikkepenge — ja, det lyder selvfølgelig fuldkommen fjollet med 5 øre i drikkepenge, men det var jo dog trods alt 20 % af regningsbeløbet mod de 15 i dag.

Stationens chef var telegrafbestyrer Carl V. Hansen, en type, på hvem den gamle kliché, manden med det lidt barske væsen og det varme hjerte, så glimrende passede. Han stillede store krav til personalet med hensyn til begreberne flid og orden og vågede nøje

Et udsnit af indlandssalen 1909.

over, at telegrafvæsenets valgsprog »Lynsnar og sikker« blev gennemført i praksis, men kunne på den anden side også med et lunt glimt i øjet foretage en påtale af en mindre afvigelse herfra, når en synder, der ellers opfyldte kravet, havde været så uheldig at lave en bommert. Stationens mandskab blev altid karakteriseret som et elitepersonale, og årsagen hertil skyldtes først og fremmest bestyreren, der var så agtet og anset i telegrafvæsenets øverste administration, at han til hver en tid kunne tillade sig at nægte forflyttelse af en af hans stab, når dette ikke passede ind i hans egne planer. Men hertil kom så, at der på stationen foruden et enestående kammeratskab herskede en glimrende sportsånd, så alle var indstillet på at ville hævde Fredericia som nr. 1 blandt landets telegrafstationer, og yderligere en sand arbejdsglæde, der bl. a. gav sig udslag i, at man den dag, hvor man blev betroet at være med til at udføre »Slutvagterne« (tjenesten i udlandssalen mellem kl. 21 og 23), blev lykønsket af kollegerne.

Stationen havde døgntjeneste med to-delt dagtjeneste mellem kl. 7 og 21 om sommeren og kl. 8 og 21 om vinteren og nattjeneste fra kl. 21 til hhv. 7 og 8, mens slutvagterne var en forstærkning af natholdet, fordi afviklingen af den udenlandske trafikmængde krævede en sådan i timerne op mod midnat. Døgntjenesten medførte selvsagt, at der i Fredericia, i modsætning til landets andre provinsbyer, når som helst var mulighed for direkte indlevering af telegrammer. Dette forhold skal forøvrigt engang have givet anledning til følgende replikskifte. En dame spurgte indleveringsekspedienten: »Hvornår lukker De her?« — »Lukker«, svarede eks-pedienten, »vi lukker skam hverken dag eller nat, lille frue. Kun på den yderste dag lukker vi kl. 12, men så lukker vi sandelig op igen kl. 14«.

Der var rigeligt at tage fat på i årene før første verdenskrig, der her, som på utallige andre områder, vendte op og ned på snart sagt alle bestående for-

hold. Mellem 6000 og 7000 ekspeditioner udgjorde normalt det daglige arbejde, men af og til indtraf der jo så begivenheder, der satte dette antal betydeligt op, som f. eks. da den såkaldte nordpolsopdager Cook ankom til København i 1909. Denne omstændighed bragte alverdens journalister til hovedstaden, og de udspyede telegrammer i metervis. En anden, meget sørgelig begivenhed, der også gav en stærk trafikforøgelse, var den frygtelige togulykke ved Bramminge i 1913, hvor bl. a. den meget ivrige forkæmper for børnenes sag, folketingsmand Peter Sabroe, omkom. Og endelig havde vi to årligt tilbagevendende begivenheder, der hver for sig i et par døgn gav personalet uafbrudt arbejde, ikke alene selve vagtholdet, men også det store ekstramandskab, der blev mobiliseret i anledningen. Det var de to russiske højtider nytår og påske, der — som følge af den i Rusland gældende julianske tidsregning — ikke faldt sammen med vore tilsvarende festdage, som medførte dette ekstraordinære slid, idet forholdet var det, at der dengang boede en mængde velhavende russere i Sydfrankrig, og ved de to nævnte lejligheder afsendte og modtog de et væld af telegrafiske hilsener henholdsvis til og fra Rusland. Vore egne højtider jul og nytår medførte selvfølgelig også stor ekstratrafik — for julens vedkommende bl. a. så mange telegrammer til Marstal, formentlig fra medlemmer af besætningerne på den berømte, store skibsflåde dernedefra, at Paris engang spurgte os, om Marstal var den næststørste by i Danmark.

Modsat al denne travlhed havde vi så også nogle enkelte stille dage som f. eks. »bankholiday« i England og »Bastilledagen« i Frankrig, og engang, men det var først under krigen, havde vi oven i købet hele tre dages ekstraordinær standsning i trafikudvekslingen med Frankrig. De franske telegrafister strejkede, og ligegyldigt hvor meget vi end kaldte Paris, så svarede han kun ganske enkelte gange i de tre døgn, og svaret var blot: »600 francs«. Det var nemlig det krav om lønforhøjelse, man stillede til regeringen. Telegrammer ville han absolut ikke ekspedere.

Den 1. august 1914 udbrød som bekendt den første verdenskrig, og hvad vi ikke havde lært om begrebet travlhed, fik vi i sandhed lært nu. I de første 22 døgn sendte vi f. eks. ustandseligt døgnnet rundt vore telegrammer gennem transmitterne til Paris og St. Petersborg med en fart af 70 ord i minuttet og modtog fra dem i samme omfang, før vi endelig blev à jour. På lignende måde ved alle de øvrige kredsløb. Trafikken, der til daglig lå på 6000—7000 ekspeditioner, steg efterhånden til 18.000—20.000 ekspeditioner, men hertil kom yderligere, at nu var telegrammerne 3-4-5 gange så lange, fordi det i alle lande ved krigenes udbrud straks blev påbudt, at alle telegrammer skulle affattes i klart sprog — kodeord var absolut forbudt undtagen i stats-

telegrammer, men disse steg så til gengæld også både i antal og længde. Før krigen havde et vagthold nat-tjeneste hver 9. nat, men dette blev nu ændret til hver 4. nat. Ekstratjenesten blev imidlertid efterhånden så omfangsrig, at man i lange tider kunne have nattjeneste hveranden nat, hvortil kom, at slutvagterne nu varede til kl. 2,30 i stedet for som tidligere til kl. 23. Ofte havde man vagt i 24 timer i træk — til tider endnu mere. Af helbredshensyn må man prise sig lykkelig over, at dette umenneskelige slid fik en brat afslutning. Det skete i september 1917, da tyskerne en skønne dag i Nordsøen fik fat på begge vore franske kabler og skar dem over, og at forsøge at få dem repareret var selvfølgelig ganske ugørligt så længe, krigen varede.

Havde denne afbrydelse af en af de vigtigste forbindelser således en gunstig indflydelse på et enkelt område, fik den ubehagelige følger på et andet, idet en del af personalet på grund af den mindre trafikmængde, der nu passerede stationen, blev forflyttet til København, og endnu værre blev det for hele etatens personale efter krigenes afslutning, da »Gullaschtiden« ophørte, og man — som følge af den naturlige, stærke nedgang i antal af telegrammer og rigstelefonamtaler — overalt stod med overtalligt personale. En sparekommission blev nedsat, afskedigelser fandt sted, og hvor det kunne lade sig gøre, blev fremtidige, ledige assistentpladser besat med kontorister til en betydelig lavere løn.

Vor chef, Carl V. Hansen, døde i 1921 og efterfulgtes af M. Klagenberg, der i nogle år i Ringkøbing havde været bestyrer af overdragningsstationen på kabelforbindelsen med England, men iøvrigt i mange år forud gjort tjeneste i telegrafdirektoratet, og nogle få år efter dette chefskifte begyndte trange tider at gøre sig gældende på stationen.

Der var i disse år verden over opstået en hård kamp om telegrafbefordringen, dels mellem systemerne kabel- og radiotelegrafi og dels mellem de store kabelselskaber indbyrdes, og da konkurrencen på verdensmarkedet blev mindst lige så skarp, øgedes kravene til telegrafselskaberne med hensyn til ekspeditions-hastighed mere og mere. Efter sammenslutningen med postvæsenet i 1927, der bl. a. medførte, at samtlige embeder som telegrafbestyrer i provinsen, med undtagelse af Fredericia, Århus, Lyngby-radio og Blåvand-radio, blev nedlagt*), herskede der en forståelig depression blandt personalet over de næsten helt udslettede avancementsmuligheder inden for telegraftjenesten, og hertil kom så yderligere, at Store-Nordiske af generaldirektoratet for post- og telegrafvæsenet fik tilladelse til at foretage en undersøgelse af forholdene på stationen, fordi man var af den opfattelse, at betjeningen af kablerne ikke mere helt var, som man kunne ønske, hvorfor selskabet havde vanske-

*) 3 af embederne blev dog senere genoprettet: Odense i 1939, Ålborg i 1946 og Kolding i 1953.

Telegrafbestyrer Carl V. Hansen. 1903-21.

ligheder med at tilfredsstille de omhandlede krav til hurtig ekspedition.

Denne undersøgelse, der fandt sted i 1929 under ledelse af Store-Nordiskes bestyrer i London, afsluttedes med en indberetning, hvori bl. a. stationens ledelse, forældede arbejdsmetoder og mangel på moderne teknisk udstyr blev stærkt kritiseret, og som følge heraf måtte telegrafbestyreren søge afsked. Derefter blev 6 assistenter i et halvt år afgivet til tjeneste ved selskabets station i Newcastle, hvorfra 6 af selskabets stab (danskere) ankom til Fredericia og gjorde tjeneste her i samme tidsrum. En tilsvarende udveksling fandt samtidig sted mellem København og London, og senere fik den nyudnævnte telegrafbestyrer udvirket, at 2 assistenter fra Fredericia ligeledes i et halvt år gjorde tjeneste ved statstelegrafstationen i Paris, mens 4 franske telegrafister, fordelt på 2 hold, var i Fredericia — hvert hold i 3 måneder.

Fredericia-assistenterne i Newcastle fik af generaldirektoratet tilladelse til at foretage hjemrejsen over London med en uges ophold i verdensbyen, hvorunder der ved den stedlige St.-Nord-direktørs mellemkomst blev givet dem lejlighed til at bese de to store, indbyrdes stærkt konkurrerende, transatlantiske kabelselskaber »Commercial« og »Western Union« samt Marconiselskabets radiostation og »Post Office«. På det ene af de to førstnævnte steder blev der givet eksempel på, hvor fantastisk hård konkurrencen efterhånden var blevet, idet den overingeniør, der foreviste stationen, fortalte, at alle firmaer af verdensformat i London havde direkte telefonforbindelse med begge kabelselskaber, og når et af disse firmaer skulle indtelefonere et telegram til befording ad de transatlantiske kabler, blev begge telefoner samtidigt løftet af hver sin »Gaffel«, og det kabelselskab, der først besvarede opkaldet, fik tele-

grammet. Endvidere, sagde han, garanterede selskaberne, at hvis en afsender i London indtelefonerede et iltelegram til New York med »Svar betalt«, og den amerikanske adressat straks i fortsættelse af afslutningen af udtelefoneringen af den modtagne depeche dikterede sit svar — ligeledes som iltelegram — ville manden i London pr. telefon modtage dette svar senest 3 minutter efter, at han havde afsendt sit oprindelige telegram. Men samme overingeniør fortalte også, at ligegyldigt hvor i verden der blev reklameret med en forbedring af allerede bestående materiel, eller der fremkom helt nyt materiel, der hver for sig havde tilknytning til virksomhedens brug af teknisk udstyr, så blev alt nøje gennemprøvet af selskabet og omgående indført på arbejdspladsen, såfremt der virkelig kunne konstateres en fordel herved, »men«, fortsatte han, »der er to ting, vi hidtil er vendt tilbage til som absolut uovertruffet, nemlig Hellesens tørelementer og Thriges motorer«.

Svend Jørgensen blev stationens nye chef fra den 1. april 1930, men blev allerede fra den 1. december 1929 konstitueret i embedet. Han var en personlighed af format, en særdeles initiativrig mand med et indgående kendskab til såvel administration som til samtlige ekspeditionsformer og til telegraf-, telefon- og radioteknik. Også vanskeligheder for og mange andre forhold vedrørende et personale vidste han god besked med, både fra sin tjeneste ved stationerne Fredericia, Esbjerg og København og fra sin virksomhed som formand for »Dansk Telegrafforening«, en post, som han havde beklædt i årene 1920-1924, og som selvsagt krævede en udpræget forhandlingsevne.

Det første skridt til en bedring af de forhåndenværende tilstande blev straks taget, idet der blev anskaffet et vist antal klaviaturperforatorer til afløsning af de ovennævnte, 3-tastede, forældede stokperforatorer. Disse nye apparater betjenes fuldstændig som en almindelig skrivemaskine og ligner en sådan i udseende, men er altså konstrueret på den måde, at de ved anslaget gennemhuller en strimmel med det telegraftegn, der svarer til bogstavet på den pågældende tangent. Deres effektivitet i forhold til stokperforatorerne kan måske belyses ved, at mens man f. eks. for at perforere det såkaldte normalord PARIS på stokperforatoren skal slå 21 slag med punchestokkene, behøver man på klaviaturperforatoren, som på en skrivemaskine, kun at foretage 6 anslag (5 bogstaver + 1 mellemrum). Samtidig blev der antaget 20 ekstrakontorister til — efter oplæring i aflæsning af telegraftegn — at betjene disse maskiner. Endvidere påbegyndtes en fuldstændig ommontering og modernisering af stationen, der blev indført effektiv kontrol med fejl i aftelegraferingen og med telegrammernes opholdstid på stationen o. m. a., og sidst, men ikke mindst, lykkedes det så også telegrafbestyreren at skabe bedre avancementsmuligheder for personalet, idet

stationen ved lønningsloven af 1931 blev normeret med en del nye overassistentstillinger.

Efter indførelse af disse mange reformer kom Fredericia telegrafstation atter på højde med sit fine, gamle renommé.

Det var i samme periode, at det nye telegraferings-system »Fjernskrivning« begyndte sin æra — i hvert fald herhjemme — og den første forbindelse, stationen fik på dette område, var med Geneve under folkeforbundsmøderne der i byen. Også her stod ordet tempo øverst på listen. De japanske journalister i Geneve opdelte deres lange referater af forhandlingerne i telegrammer på 50 ord pr. stk. og indleverede dem i to eksemplarer, hvoraf det ene forlangtes sendt via London-Eastern, d. v. s. ad en kabelvej, der fra London strækker sig syd om Indien, medens det andet skulle sendes via Fredericia-Nagasaki (gennem Sibirien). Folkeforbundsmøderne sluttede som oftest sidst på eftermiddagen, og for disse journalister gjaldt det så om, at stoffet kunne nå så tidligt frem, at det kunne komme med i de japanske morgenblade — og i denne forbindelse må det jo erindres, at når telegrammet f. eks. blev indleveret i Geneve den 24. kl. 19, var datoen i Tokio allerede den

25. og klokken mellem 2 og 3. Der var herlig sport i dette kapløb, og uden pral kan det tilføjes, at Fredericia næsten altid klarede sig i konkurrencen.

Å propos disse tidsforskelle mellem »Greenwich« og den øvrige verden, henholdsvis mod vest og øst, så kunne man, når man lod fantasien spille lidt rigeligt, godt få den følelse på en nattevagt, at stationen var en lille tand i verdenshjulet, idet man ved halvtotiden lige kunne nå at blive færdig med de sidste telegrammer fra Amerika, før Kina og Japan tog fat på den ny dags trafikmængde til os.

Endnu en halv snes år fik denne lyse stortidsperiode lov at fortsætte, men også for stationen blev den berygtede 9. april en skæbnedag — og endda værre her end for provinsens øvrige telegrafstationer, hvor arbejdet, trods de mange restriktioner og andre vanskeligheder fra besættelsesmagtens side, dog i nogen grad kunne opretholdes, mens stationen i Fredericia — som TELEGRAF-station i hvert fald — næsten var et dødt område i de 5 mørke år, fordi al udenlandsk transittrafik selvfølgelig straks blev standset af de tyske myndigheder — men på det tidspunkt havde jeg forlængst taget afsked med min gamle station. Det skete i efteråret 1934.

Octavius Nielsen.

Forfatterinden Magdalene Thoresen

Anne Magdalene Kragh, senere gift Thoresen, er født i Fredericia den 3. juni 1819 og død i København den 28. Marts 1903, 84 år gammel. Hun var datter af fiskeskipper Thomas Nielsen Kragh og blev født i Sundegade 16. Huset er forlængst ombygget, men en indmuret mindeplade fortæller at:

»Her fødtes forfatterinden
Magdalene Thoresen, d. 3.
juni 1819.
Død d. 28. marts 1903.«

Hvor mange kender Magdalene Thoresen i dag?

Hun var dansk-norsk forfatterinde og skrev bøger, noveller, skuespil, rejsebeskrivelser og talrige breve.

Kun »Minder fra Midnatssolens Land« og hendes breve til vennerne gennem årene, har litterær værdi i dag, men giver samtidig så værdifulde oplysninger om denne stærke og rige personlighed, at hun alene på grund af sine menneskelige egenskaber bør drages frem i dagens lys.

Hendes liv var fyldt med spænding og dramatik og var endnu mere eventyrligt — menneskeligt set — end selve H. C. Andersens.

Faderen, Thomas Kragh, var en stor og kraftig mand med kulsort hår og skæg, meget mørke øjne og gullig lød som en spanier. Han var en smuk mand, og Magda-

lane slægtede ham på. Han sejlede fragtfart mellem nabobyerne og levede ellers som skibstømrer. Da Magdalene var 3 år gammel, fik faderen stillingen som lods og købte derfor ejendommen på hjørnet af Norgesgade og Sønder-Voldgade og flyttede derhen »fordi han derfra lettere kunne komme op på volden og holde udvig!«

Efter 6 års forløb var han så uheldig at påsejle et skib. Han blev afskediget som lods, hvad den stejle og ærekære mand tog sig meget nær. Hans kone, der var en mere stille og svageligere natur, holdt en lille beværtning i husets største stue, hvor matroser og andre af søens folk kunne få både mad og drikke.

De havde flere børn og døtrene var opvakte og livslystne; de kunne spille på guitar, synge og danse, og de var ivrige efter at læse. Den mest opvakte og livligste af dem alle var Magdalene eller Malene, som hendes daglige navn var.

Hun var fantasifuld, opfindsom, digterisk begavet, og hun slugte alle de romaner, hun kunne få fat på.

Da der var dårlig plads i hjemmet, blev hun til sit 14. år opdraget hos farmoderen, der i stedet for at dæmpe og hæmme hendes romantiske tilbøjeligheder, fyldte hende med eventyr og fortællinger, der gjorde hende endnu mere eventyrlysten.

Som 14-årig morede det hende om aftenen, når beværtningen var tom, at skrive et selvfabrikeret digt med

MAGDALENE THORESEN 1870
Maleri af Eiler Jørgensen.

kridt på de rødmalede værthusborde, for at matroserne om morgenen, når de fik deres kaffe og deres dram, kunne glæde sig over hendes geni.

Hun har i »Ved Lillebælt« givet en udmærket beskrivelse af Fredericia dengang og fortalt, hvor vild og overgiven en tøs hun var, og at hun var anfører både for piger og drenge. På stranden opførte de komedier, som hun selv havde digtet. Særk og skørter, for andet havde hun ikke på, blev pyntet med muslingskaller og blomster og i håret flettedes tang, så det nåede til jorden og kunne dække hele hendes krop.

Sådan så »Sødronningen fra Havets Bund« ud.

Hun var lidt lille af vækst, men kraftig og smukt skabt og med sine mørke, ildfulde øjne, sine skønne, stortskårne træk, sin gullige lød og sin livlige mimik, virkede hun dragende på både mænd og kvinder.

Hun hørte til den kvindelige type, der kun langsomt ældes og rynkes og som udstråler en særegen charme, en vellugtende varme, en slags ubevidst erotisk udstråling, der kunne blive farlig for hende selv og for de mænd, der kom i hendes nærhed. Der var et storstilet præg over hende. Hendes mørke og noget melankolske øjne og lyset fra dem og den fulde og sødmefyldte udstråling af kvinde ramte alle, der kom hende nær. Hun var djærv og sanddru, ofte drastisk og i sine breve lægger hun aldrig skjul på, hvad hun tænker, føler eller mener om dem, hun i øjeblikket er optaget af — det kan undertiden ligefrem chokere, så ærligt hun betror sig om det, der lever så stærkt i hende.

Hun sagde selv senere, at det erotiske i hendes natur allerede dengang var et centralpunkt, og mange gange senere betror hun sine fortrolige venner, hvor vild og yr hun var i denne sin første ungdom, hvordan hun strej-

fede rundt med en fantasi, der var betændt og voldsom og en længsel, der var uforklarlig og anspændt af den megen romanlæsning. Hun betror dem også, at der i denne periode skete hende noget, som hun betegnede som »det mørke punkt« i hendes liv, og hun følte det som et Guds under, at hun ikke gik i hundene eller til grunde i last, hvad en af hendes søstre desværre gjorde.

Men lad os høre, hvad hun selv fortæller om sin barndom og ungdom i et brev til Hanne Wiehe. De blev veninder for livet, efter at de havde truffet hinanden i 1855 i København.

»Min bedste frøken Wiehe!

Jeg er en underlig een, jeg tør ikke ret åbenbare mit væsen, det er sandeligen for varmt, der er for mig kun enten eller. Dog ikke had, tro ikke det. Nej, sagen er, at træffer jeg ikke på nogen, som kan forstå og ærligt modtage min kærligheds rigdom, så misforstår man mig komplet, og dette er virkelig en ulykke!

En middelmådig varme er det bedste — men Gud, den evige giver, har ødslet denne gave i overflod til mig, og har det end ofte forårsaget mig lidelser, så være han dog takket, thi kærligheden ser dog oftest ind i himlen.

Vi siger så ofte, at vi ville tale sandhed, vi skulle det!

Ja, det er virkelig let sagt — men det er vanskeligere end man jævnt tror. Sproget indeholder en sådan overflod af eksisterende småord, bag hvilke den nøgterne sandhed kan skjule sig.

Jeg vil et øjeblik bede Dem vandre med mig en række år tilbage i tiden — jeg skal tale sandhed.

Det er svært at vise beskueren af denne frugt, at der, hvor hans øjne ikke når, der sidder ormen, der er forrådnelsens bitre smag, så man måske med vammelhed vender sig bort fra dette øjenbedrag.

Jeg er født i trange kår i jævnborgerlige forhold og vokset frem i dem, som barnet, der har et hoved fire gange for stort til legemet.

Jeg var fra lille af alt for stor til mine omgivelser, jeg voksede dem over hovedet, gjorde dem alting så broget som muligt og blev anset for et spektakel, en familieplage eller husplage, om jeg tør kalde det så.

Sådanne væsener lader man stundom skøt sig selv, thi man kan ingen vegne komme med dem alligevel...

Vist er det, at jeg trængte en større plads at bevæge mig på, end den, der af skæbnen var mig givet og min første ulykke begyndte med, at jeg overså mine forhold, anså dem alt for ringe til mig — oh — alt skal have sin begyndelse.

Jeg var lidet — eller slet ikke altså — beskyttet i min ungdom. Er det en brøde at sige, at jeg snarere blev udsat for fare end beskyttet for den? Jeg vil da sige til undskyldning for min omgivelse, at den var meget godtroende og kortsynet, den anede ingen uråd, før det var forsent. Altså rådede jeg mig selv, jeg styrede min båd alene i brændingen, hvad under, at man lod mig se selv at få den i land igen.

Ja, jeg ved, at ingen fremmed har værnet om den gode gnist i min sjæl, der sandelig midt i dette mørke blev mig et fyr til frelse. Jeg ved, at jeg uden dette havde været et bytte for lasten. Dog, Gud tilkommer æren for alt.

Kan De tænke Dem, hvad det vil sige at have en stærkt — i alle retninger — begavet natur? Man bliver fordringsfuld — og så ingen som helst opdragelse —

intet der kan stramme tøjlen i rette tid! Ak Gud, man drømmer sig ind i alle muligheder ved denne varme sjæls længsel efter lykke, fuld af tillid, omringet af ydre savn, vild som skovens dyr og fri som det, følgende Guds lov, glemmende verden eller rettere sagt, misforstående den og med ingen røst til advarsel, men hundrede til dadel, der just hos enkelte naturer pirrer til trods.

Endelig det, at fantasien maler op en række af brogede, tryllende, lokkende billeder, der i en vis alder alle have mulighedernes præg. Ja, ved Gud, det er dog vist, at et sådant af naturen og skæbnen udstyret væsen går til grunde i et sådant virvar og synker til bunds. Da kommer det an på, om noget står parat til frelse.

Den fejlende har visse lig den druknende — den nåde at kunne stige op mod lyset et par gange, før han ganske og for bestandigt går under. Mig drev — Gud være lovet — en sjælsren følelse ud af denne elendighed, som skuffelser, nederdrægtighed og misbrug havde kastet mig i, og jeg steg mange gange frem mod sejren — men ingen hjælp, og jeg sank igen. Endelig — forhånt, foragtet, forskudt af alt og alle, førte tilfældet en person i min nærhed. Han fik tilfældigvis øjnene åbnet for min nød og han forbarmede sig over mig ulykkelige stakkel!«

Manden, der trådte hjælpende til her, var fabriksejer Anker Heegaard, der sammen med nogle andre bekostede hendes rejse til København og hendes uddannelse til lærerinde. Magdalene Thoresen fortsætter videre:

»I København lukkede jeg mig inde, kastede romanerne væk og tog for mig mit alvorlige studium af sprogene og brugte tid og kraft. Det var ingenlunde morsomt i begyndelsen — men det gik endelig over til en lidenskab hos mig — jeg ville lære, ville arbejde, ville vise verden min stræben mod det store, min længsel efter det gode, jeg ville forsones den og bede om tilgivelse.

Jeg fik adgang til ædle, højtstående familier, og jeg benyttede den altid frygtsomt. Gud gav mig gode kræfter, så jeg uden stor skade for mit fysiske velvære kunne anvende en uhyre flid. Jeg læste 12 timer i døgnet, havde 24 informationstimer i ugen, lærte alt udenad for sikrest og hurtigst at kunne bestå.

Den masse, jeg har lært udenad i de 2½ år, jeg læste, grænser virkelig til det fabelagtige. Med en sådan uhyre anstrengelse, kan De tænke Dem, måtte jo efterhånden min personlighed hæve sig op i mine egne øjne og mine fordringer til andres anerkendelse stige. Min karakter fæstnedes. Mit håb lysnede og jeg drømte om forsoning, om anerkendelse af min fast overmenneskelige flid og fremgang — men aldrig så snart var man lidt undervejs med, at jeg nok ikke altid havde været så brav, som jeg burde have været, før man vendte mig ryggen — man nægtede sig hjemme — oh — man gjorde mange ting — og i dette øjeblik føler jeg atter hele bitterheden af min stilling dengang.

Hvis verden blot havde været en smule retfærdig, måtte den have rakt mig hånden og have støttet mig, givet mig en forfriskning ovenpå den anstrengende pilgrims gang, men nej, den vendte mig ryggen, og jeg havde evne til blot dybere og smerteligere at føle forhånelsen.

At ikke min kærlighed gik under i dette bitterhedens hav, som dengang fyldte mig! Jeg var på vej til at bryde

med det. Hvem støttede mig? Ingen! Ak Gud, det var en skrækkelig tid. Det var min triumf dengang, at tie stille og vide, at jeg led uret. Nu har jeg ikke sjældent en trang til at retfærdiggøre mig, at forklare folk mit væsen og hvorfor dette eller hint er så, ikke anderledes. Men nu tror man mig ikke. Ja, ved Gud, hvormegen blusel det end skulle forvolde mig at lukke op for mit livs bog, havde jeg ikke mand og børn, jeg skulle vise verden et billede, som den ikke skulle glæde sig ved at se. Thi opdage skulle den, at dens hensynsløse pinsel har vansiret naturens velsignede, harmoniske præg, dog som det går ud lad gå. Jeg er i havn, vel udsat endnu for storm og mørke — men se mig som et håbløst splintrer vrage — nej, så sandt Gud er min faste borg — nej, jeg vover at sige: »Aldrig!«

Nu kan det sandelig nok hænde, når vi ses, at De vil synes mindre om mig — men jeg vil hellere vise Dem jammerligheden end lade Dem opdage den — så har jeg dog intet at bebrejde mig. Jeg står altid noget i strid med reglerne, og jeg er meget fremfusende, dertil kommer at jeg vil være fri — vil følge mine indskydelser og Herren hjælpe mig, jeg skyer da intet. Dristig, som var jeg den, der skulle diktere, går jeg frem, at sige, når det kommer over mig.

Tror De ikke, min kære, kære veninde, at det med en sådan individualitet er nødvendigt forud at betinge sig overbærenhed og indsigt hos dem, man gerne vil kalde sine venner. Vil De blive ked af mig, når jeg atter kommer? Bliv ikke for tidlig ked af mig!«

Hele sandheden fik Magdalene Thoresen ikke frem i dette brev. Man må huske på, at hun skrev det til en ung pige. Først mange år efter skrev hun i et brev til fru Heiberg, hvorfor folk i København først tog sig venligt af hende og senere viste hende en kold skulder. Det var ikke alene hendes fortid i Fredericia, der dukkede op, men hun traf under sit ophold i København en ung mand, der blev skæbnsvanger for hende, hendes første og virkelig store kærlighed.

Hun skriver: »Under min læsning i København traf jeg en ung mand, en vild, ejendommelig skikkelse, en naturkraft. Han boede i samme ejendom som jeg, han læste med mig, og for hans uhyre dæmoniske vilje måtte jeg bøje mig i støvet. Han kunne have taget mig over i et stærkt afsluttet kærlighedsliv — det tror jeg endnu på. Han slap mig ud af sin hånd. Han ærgrede sig måske senere over det, da han så sig om efter mig og vistnok forbavset gjorde den opdagelse, at jeg dog ikke aldeles var en urt på alfarvej, som kunne trædes ned uden tanke. Nu har jeg aldrig beklaget, at han lod mig gå, et bedre menneske traf jeg derved, og et bedre liv har jeg levet. Men jeg har som sagt altid vidst, at den kærlighed, som mit væsen rummede, den kunne han have løftet op til blomstring og frugt. Så har jeg gået omkring med længslen og savnet, grebet snart højt, snart lavt, grebet en skygge bestandig, og enden til kærlighed svandt ikke med årene, voksede meget mere!«

Den unge, dæmoniske mand var Grimur Thorgrims-son, en af de største og ejendommeligste skikkelser i Islands åndsliv i det nittende århundrede, en stor personlighed og sit lands største digter — Islands nationaldigter. Han var ven med Oehlenschläger, Grundtvig, Søren Kierkegaard, Johan Ludvig Heiberg og navnlig H. C. Andersen, hvis eventyrdigtning han beundrede og forsvarede til stor glæde for H. C. Andersen.

*Magdalene Thoresens fødested,
Sundegade 16.*

Han blev forelsket i Magdalene Thoresen, i denne særprægede romantiske skønhed, der var begavet og litterært interesseret. Deres bekendtskab udviklede sig til en hektisk forelskelse, der havde til følge, at de fik en søn, som faderen tog sig af. Drengen blev døbt Axel Peter Jensen og blev sat i pleje hos fremmede folk, medens Magdalene Thoresen rejste til Norge som lærerinde for pastor Hans Conrad Thoresens fem børn. Det var ikke nogen spøg dengang at få et barn med en islandsk student. Han var sikkert hendes store kærlighed, og hun glemte ham aldrig. Hvor den lille Axel Peter Jensen er blevet af, har jeg ikke kunnet opspore. Det kunne være interessant at vide, om han havde arvet nogle af faderens og moderens fremragende egenskaber.

Den eneste, Magdalene Thoresen har betroet sig til angående denne søn og hans far, er til provst Thoresen. Med den ærlighed, hun var i besiddelse af, ville hun ikke gå ind i et ægteskab med ham, uden at gøre rent bord med hensyn til sin fortid. At han har fået det at vide, og at han har prøvet at finde barnet, måske for at adoptere det, ved man af breve, som man fandt hos Grimur Thorgrímsson, da han døde i 1896. Hans islandske hustru sendte de fleste af dem til Magdalene Thoresen, der sikkert har brændt dem, men fru Thorgrímsson beholdt to. I det ene skriver Magdalene Thoresen om den lille dreng de har sammen, om hvorledes han, Grimur Thorgrímsson, skal forholde sig for at undgå provst Thoresens efterforskninger. Vi ser hende lægge sagen til rette med en næsten forbilledlig blanding af kvindelig dueblighed og slangesnildhed, og det ender med:

»Vær nu snild imod mig i Deres tanker og beskyld mig ikke for ukvindelighed. De har aldrig haft kærlighed til mig, den var i vort bekendtskabs første tid alene

på min side. Det er måske den inderligste følelse af kvindelighed, som driver mig til at skrive, hører De! Men De forstår mig måske ikke?« Dette er skrevet 10 år efter deres samvær i København og 8 år efter, at hun var blevet gift med provst Thoresen. Man er ikke i tvivl om, hvem af de to mænd, der ejer hendes hjerte. Men forholdene i København blev hende ulidelige, efter endt lærerindeeksamen, hvor hendes fortid stod for hende som et mørkt spøgelse, hvor hun følte sig svigtet og forladt af den mand, hun elskede.

Da der var en stilling ledig i Norge for en lærerinde hos en præst, der var enkemand for anden gang, og som havde fem børn, søgte hun den og fik den og rejste til Herø i Søndre Sundmøre, syd for Aalesund.

Den storladne natur gjorde hende godt — hun blev hurtigt kammerat med og afholdt af de fem børn, og det varede heller ikke længe, før pastor Thoresen forelskede sig i hendes usædvanlige skønhed, i hendes karakterstyrke, hendes ærlighed, livlighed og impulsivitet. Han beundrede også hurtigt hendes betydelige intelligens og naturlige evner, og han gjorde alt, hvad der kunne udvikle hende og glæde hende. Han var stolt over hende, hendes litterære evner, stolt over hendes skønhed, han forkælede hende og ønskede at se hende kostbart påklædt. Halvandet år efter at hun var kommet til Norge, blev de gift og fik ret hurtigt fire børn, så der ialt var 9 børn at tage sig af i ægteskabet. Da han syntes, hans kone skulle under bedre og livligere forhold, søgte han et provsteembede i Bergen, som han fik i 1845, og der boede de til hans død i 1858. Han blev stærkt gigt-svækket og var faktisk invalid i de sidste 3—4 år af deres ægteskab.

Han har været en enestående god ægtemand.

Da han, på grund af gigt, ikke kunne rejse med, forlangte han, at hun, for at adspredde sig, alene skulle rejse til Danmark og senere til Paris, han var hverken smålig eller jaloux. Hun har følt sig trykket over al den godhed, han viste hende, fordi hun ikke af hjertet kunne gøre gengæld.

Men lad os høre, hvad hun selv skriver om sit ægteskab til veninden Hanne Wiehe i året 1855.

»Jeg har længe været i høj grad nedslået, nedstemt, sjælen slappet, viljen svag. Jeg har ønsker uopnåelige, forventninger skuffede, tvivl som vokser, fordringer som ikke aftager. Men fred, den har på lange tider ikke besøgt mig, og endnu må jeg vente længe, før den kommer, derom har jeg en sikker forudfølelse. Dog, hvad her er sagt, er egentlig en forklaring af mit indre liv. Lad mig endvidere sige Dem — forord bryder ingen trætte — at om vi skulle være venner, da må De kunne tilgive, overse, indse og atter tilgive. Vil De underskrive kontrakten? Til gengæld ærlighed og kærlighed! Ak, det er i denne tid gået mig, som en gammel kone, om hvem man har fortalt mig, at hun aldrig spillede i lotteriet, men dog stadig ved hver trækning ventede en gevinst.

De ønsker at kende mine omgivelser og hvordan livet bevæger sig omkring mig. Vil De være tålmodig og overbærende, skal jeg give Dem et indblik heri.

Min mand er meget ældre end jeg, grundtonen i vort væsen er forskellig, vor virken i det ydre dog ens, og når vi, hvad ofte hænder, ikke deler mening, har det i reglen ingen anden følge end tavshed fra min side og undertiden den bemærkning fra ham, at jeg aldrig går ind for hans anskuelser.

Forøvrigt er han i besiddelse af megen karakter, den ubestikkeligste redelighed og djærv frimodighed ligeoverfor verden. Han er tildels fordomsfri, han er menneskelig talt en virkelig kristen, prædiker godt, messer ligeså og er begavet med en sjælden gennemtrængende forstand. Hans hjerte er så blødt og kærligt som et barns, og han er, mod mig og sine børn, i høj grad opofrende og trofast, og De er vel enig med mig i, at han er en fortrinlig personlighed. Ja, men der er en hage ved ham, som ved os alle, han har i mange år lidt og lider fremdeles af en stærkt udviklet gigt, der ofte holder ham på et martrende sygeleje, og herved er hans sind — af naturen umådelig heftigt — blevet irriteret. Der udfordres således en vis beregning og en stor forsigtighed i omgang, om ikke det daglige liv skal komme til at virke tyngende på sjæl og legeme.

Imidlertid er jeg slet ikke altid klog nok, der er en hang til frihed så dybt rodfæstet i min natur, at den ikke lader sig udrydde, og denne revolterer ikke sjældent, og hvor den, som her, oftest må bøje sig for anstændigheden, fremkalder den brydninger i sjælen, der stundom er voldsomme nok. Tror De nu, at disse kampe er som stormen for det spinkle siv? Nej, nej, jeg står som en af disse klippebeboere, bleg og ydre kold, når bjergstormen farer over ham, men fast på foden, hærdet og uforfærdet. Vilje, denne sjælens herligste evne, er ikke hos mig reflexer af en andens, jeg har ikke fundet det fornødent at bevare min kvindelighed ved at fortabe min individualitet.

Men tie kan jeg, tie og tåle og ikke gives der på jord et væsen, jeg nærer en vred tanke imod, ikke en, men jeg vil tilføje, for at De kan forstå mig, der er dog en og anden i denne verden, som har gjort mig meget, meget ondt. Jeg føler mig stundom lykkelig ved at kunne elske den hele verden, og vreden, ja vreden er en forfærdelig trykkende byrde for sjælen; vel må jeg bære den, men Gud ved, længe varer det ikke, det gør godt at ånde frit, og hvem kan ånde frit, når man er vred? At omtale mine børn vil ikke være nødvendigt. De er gode og elskværdige og meget omhyggelige for mig. Disse unge sjæle udbreder ofte en vårlig duft over hverdagslivet, og det gør godt at se dem danse om illusionens glimmerfyldte juletræ. Der gives øjeblikke — ja skulle man tro, at man kunne være så slet — hvor jeg misunder dem deres barnlige tryghed, det, at kunne vokse frem i sol og skygge under en beskyttende, værnende, ledende hånd, alt efter deres naturs fordringer, medens jeg har savnet alle disse betingelser for en harmonisk udvikling og min mand betyder erotisk intet for mig, men er min ven, min fader, min broder og jeg hans veninde, hans barn. Sådan måtte det efter sin natur være, for at det skulle holde ud. Han er en mand, til hvem jeg rent og klart kunne sige alt og blive forstået af. Endnu har jeg på grund af min varme, fordrende natur nogle kampår og da — dog mon jeg virkelig skulle leve til den tid? og ønsker jeg det da? For mig er livet kamp og kampen liv. Skal jeg overleve mit friske tankeliv, skal jeg bestige resignationens isbjerg? Oh Gud, lad hellere mine børn savne mig, medens jeg endnu — er savnet værd! «

Magdalene Thoresen prøvede ikke på at skjule noget, som de fleste andre ville have tiet stille med. Hun så på sig selv og på sin mand med åbne øjne, alle hans store fortrin og hans forelskelse i hende og alle hendes egne mangler i den retning, kolliderede i hendes sind. Hun

ville gerne mere end beundre ham og se op til ham, hun ville gerne elske ham i samme grad, som han elskede hende, men hun kunne ikke. Hendes evne til klarsyn over sig selv og andre svigtede hende aldrig, selv hos de venner hun satte højest, ja, selv hos dem hun forelskede sig i, fandt hun frem til svagheder og mangler i deres karakter og omtalte dem åbent og frejdigt både til dem selv og til andre.

Det var repræsentanter for Nordens åndelige elite, der var, eller blev, så stærkt optaget af hende, så op til hende, beundrede hende og forelskede sig i hende — blandt andre Grimur Thorgrimsson, Björnsson, Georg Brandes o. s. v.

Det var hendes ungdomslevned, der inspirerede Björnsson til at skrive fortællingen »Fiskerjenten« og den modne Magdalene Thoresen, står som en skygge bag hans »Leonardo« såvel som bag Henrik Ibsens »Fruen fra Havet«.

Da Henrik Ibsen, mens han var teaterleder i Bergen, blev forlovet med hendes ældste datter Susanne, skriver fru Magdalene Thoresen: »Den forlovelse gik meget stille af og gav ikke ringeste anledning til store stemningsudbrud. Henrik Ibsen var en tavs og tilbageholdende person, hvem ingen kom nærmere, end han ønskede. Denne stærke reservation blev det våben, hvormed han holdt pladsen ryddet om sig, så ikke hverken nysgerigheden eller forfængeligheden fik komme ham nær. Dette skete dog uden nogen krænkelse for vedkommende. Selv i en mere inspireret stemning, hvor han på en måde reves med i ordvekslingens hurtige spring og løb over, stod hans personlighed på vagt, og de bekendte tre skridt fra livet blev aldrig overtrådt. Ja, endogså overfor kvinder, der kom ham villigt og beundrende i møde, var han tilsyneladende uden den hengivelse, der bøjede sig for hendes bedårende magt. Han havde som ung en vis kejthed i væsenet, en famlen efter fodfæster, som nok hos en eller anden kunne have givet vink om konfusion i tanken. Men hans klare øjesyn var så fast og sikkert, at ingen kunne tvivle om, at den mand kendte sit mål.

Men uvilkårlig trak man dog på smilebåndet! «

Der er næppe nogen, der har tegnet et klarere billede af Ibsen. Helt anderledes virkede Bjørnstjerne Bjørnson på hende. Hun lærte ham at kende, da han afløste Henrik Ibsen som teaterleder i Bergen, og de to stærke, impulsive mennesker fandt straks vej til hinanden. Så længe de levede, krydsedes deres veje i en afvekslende tiltrækning og frastødning. Bjørnson har skildret det første møde på følgende måde:

»Hun drog så stærkt, men kom man til hende, mærkede man, at hun havde en liden, skarp dolk, hvormed hun værgede sig.

Hun er et menneske, som bryder sig om det væsentlige. Skub alle småting til side og døm hende efter det væsentlige. Den dom bliver rigtig, og så er hun stor! «

Og fra Magdalene Thoresens hånd foreligger følgende bedømmelse af Bjørnson i et brev til fru Heiberg:

»Jeg kunne ikke andet end elske ham. Jeg bøjede mig i støvet — men det var diamantstøv — og jeg rejste mig til digtningen. Jeg havde fundet mig min mage, og jeg har i tavshed fulgt ham siden, velsignet ham, troet på ham og takket Gud midt i smerten.

Jeg har det ved mig, at jeg lige straks ved, om jeg gør indtryk på andre og får magt over dem. Det var tilfældet

»Kragereden«, hjørnet af Norgesgade og Søndervoldgade.
Her boede skibstømrer Kragh efter at han var bleven lods.

med Bjørnson. Vi to forstod straks hinanden. Vi havde instinkter sammen. Først da jeg traf ham, blev jeg mig min naturgrund bevidst, det var som om jeg mødte min far og min farmor, og jeg overvældedes deraf. Da blev jeg født på ny. Jeg blev klar på mig selv, jeg blev først egentlig derigennem forfatterinde. Ingen har været mig åndelig så nært beslægtet som han, han er virkelig min åndelige fader. Jeg måtte elske ham!« — og alligevel så hun flere af Bjørnsons svagheder klart. Til fru Heiberg skriver hun i et senere brev:

»Han vil beundres, ligegyldigt af hvem, han vil løftes op og kan det ikke blive på den rene bølge, så bliver det på den snavsede. Sligt hader jeg. Jeg lader altid min vilje styre mig. Han tør ophidse til agitation, men når han skal tage følgerne, flygter han, for han er i virkeligheden fejj. I ham har jeg set noget af det ledeste og noget af det største og første, jeg har truffet hos noget menneske. Hans geni griber og henrykker mig — og det, som gør mig så ondt hos denne store digter, det er al denne åndelige umodenhed, som findes hos ham, thi med hans skønne, høje begavelse, burde der ikke følge denne ulidelige ordbram, som så let får et skær af humbug. Imidlertid er han endnu i udvikling og hvert år kan bringe ham ny lære.«

Det var hende en stor skuffelse, at Bjørnson forlovede sig med hendes steddatter Susannes veninde, den spinkle og blege Caroline Reimers. Hun rejste til København med sine fire børn — men hun måtte i sine senere breve have luft, dels i en slags selvforsvar, dels fordi hun savnede ham. Hun skriver:

»Jeg er dog skilt fra den mand, som er det eneste menneske, jeg har kendt, og som der til min dødsstund brænder savn og længsel efter i mit hjerte. Jeg voksede mere og levede mere i een dag med ham, end i hele år med andre.«

Trods pengesorger og hjertesorger blev hun aldrig opgivende eller melankolsk. Hun var indtagende og fortryllede sine omgivelser ved sit lune og sine drastiske udtalelser. Hendes energi svigtede aldrig.

Af fru Heiberg, som hun korresponderede meget med, gav hun også en karakteristik, der både er rammende og morsom:

»Hun kan være elskværdig fuldt ud. Hun er ganske mærkværdig musikalsk og har virkelig længsel og poesi

i sig. Hun er aristokrat, og da kommer den gamle tid lidt vel meget frem. Da lugter der muggent for mig. Hun har nu den uforgribelige mening, at den ny tid samt ungdommen skal imponeres af det gamle, skal sidde tavs og lyttende. Oh, jeg kunne le, så jeg bristede. Det er jo komedie alt sammen. Var jeg en ung mand, sandelig jeg lod stå til. Løb jeg på og fik en blodig pande, godt, så sænker jeg smertens udbrud tillige med min skam og ærgrelse — det er god åndelig gødning — og så gik jeg på den igen, thi et barn af elektricitetens, dampkraftens og fotografiens århundrede har tilforladelig ikke tid til at sidde tavs og andægtig i den gamle tids elegante salon og blot give sin afstemning til kende ved et buk!«

Hun var forkæmper for kvindernes politiske frigørelse, så længe det blot ikke gik ud over deres kvindelighed. Hun kunne stadig forelske sig og hævdede, at kærligheden mellem mand og kvinde var den nødvendige basis for det højere kulturliv.

I København blev hun i 1864 præsenteret for Georg Brandes, der blev vildt betaget af den 20 år ældre kvinde, og han tilbød sig som hendes ridder. Senere blev han meget fornærmet på hende — men lad os citere et brev fra ham, som han skrev til sin mor. Man læser både fornærmelse, skuffelse, ungdommelig jalousi og personlig krænket forfængelighed deri.

»Det var under min sygdom på hospitalet en af mine ærgrelser, at Magdalene Thoresen igen var kommet til København. Jeg afskyer hende og er fast besluttet på ej at omgås hende mere.

Nu må jeg dog fortælle dig, hvilken mær hun er, hvad hun har fortiet for mig, indbildende mig i sin tid at fortælle om hele sit liv. Min lille veninde, mademoiselle Guemain i Paris, har undervist hende i fransk på hendes store udenlandsrejse hun gjorde, som gift kone, i selskab med en norsk læge, Danielsen, med hvem hun aldeles åbent levede som mand og kone. Du skulle nu tænke dig hendes uendelige hykleri, når hun omtalte sit forhold til sin mand. Til andre tider kunne hun rigtignok tage bladet fra munden. Således sa'e hun en aften til mig en del ondt om Bjørnsons lille kone og tilføjede derpå: Jeg har bestandig været villig til at stifte et frit forhold med Bjørnson, skønt han var gift, og det er mig endnu ubegribeligt, at han aldrig ville indlade sig derpå. Hold nu det sammen med den modbydelige religiøsitet, hvormed hun udstopper, draperer og sminker sig, så har du et smukt billede. Jeg har en sådan væmmelse for den svære maskine. Jeg vil ikke have det mindste med hende at gøre!«

Som man ser, har Brandes i sin skuffede forfængelighed helt glemt sit noksom bekendte frisind. Måske har hans lille veninde, mademoiselle Guemain, ikke kunnet holde ud at høre ham snakke om Magdalene Thoresen. Hun er blevet jaloux — og hvad er kvindens ældgamle, fornemste våben, når hun er jaloux — sladder om det tidligere idol og nedrakning af konkurrenten.

I 1866 rejste Magdalene Thoresen igen til Norge — senere til Zürich, hvor hun blev i 3 år og hvor hun boede sammen med sin søn, der skulle være ingeniør. Hun havde den store sorg at miste både ham og en stedsøn af tuberkulose i en alder af kun 30 og nogle og tredive år. Under sit ophold i Zürich mistede Magdalene Thoresen også sin moder. I Fredericia Avis den 15. marts. 1877 findes denne taksigelse, som vidner om hendes hengivenhed for moderen og det fattige barndomshjem og sam-

tidig viser tidens følsomme, romantiske, næsten svulstige udtryksmåde.

»Til Alle, som paa forskjellig Maade, i Livet som ved Gravfæstelsen, have bevist Ære og Deltagelse imod min gamle Moder, Anne Kirstine Pedersd'tr, Enke efter afd. Skibstømmermester Thomas Nielsen Kragh, bringer jeg herved mit sorgfulde Hjertes hengivneste Tak.

Zürich, den 11te Marts 1877.

*Anna Magdalene Thoresen,
født Kragh.»*

Som 60-årig opholdt hun sig hos en datter og svigersøn i det nordligste Norge i Vardø, hvor hun skrev sin bedste bog: »Minder fra Midnatsolens Land«. De barske og storladne egne, de hårdføre fiskere, de halvville lapper, det stormpiskede hav, snestorme, den mørke vinter og midnatsolens land passede til hendes egen storladne natur og vekslende temperament.

De sidste 20 år af sit liv boede hun i København i nærheden af en anden datter og hendes mand.

Som 73-årig skrev hun i »Juleroser 1894« et digt, »Eros«, der er betegnende for hendes livskraft og typisk for hendes følelsesliv:

*»Mægtige Eros! Du første blandt guder!
Livsevnernes ophav og evige gåde!
Ingen Prophet og Mirakkelbebuder —
før eller nu — har dig mægtet at råde.
Urette navn har verden dig givet,
dårlig forstand kun med blusel dig værne.
Du er dog evigt i enhed den samme.
Thi du skal vogtes og skjermes i vrímlen,
du som er livsfrugtens evige kærne.
Hellige Eros, min sjæl dig fornemmer,
end gennem dødstankens stigende trængsel
lytter med tak jeg, når harpen du stemmer,
toner til højsang om elskov og længsel.«*

På sin 80-års fødselsdag blev hun hædret med guldmedaljer af både den svenske-norske og den danske konge.

For at se, hvor smukt hun afrundede sin livsbane, citeres til slut et brev, hun skrev i sit 83. år til Nicolai Bøgh:

»Jeg følger med en vis forsagthed alderdommens følger, og at man værs'go' skal se at finde sig til rette med dem. Til en vis grad går det også nu som før, da man kun var en gammel kone, men ikke en olding! Jeg står op en time senere nu — det er sandt — men jeg tager dog mit morgenbad kl. 9, rigtignok ikke som for 5 år siden i det snefulde, åbne søbad — thi jeg blander nu en god del varmt vand deri. Styrket og forfrisket tager jeg fat på min avis og derefter på min lille frokost og så er jeg færdig med legemets pleje og kunne nu som før gå til mit arbejde. Men her mødes jeg nu med det, jeg ikke kan mere.

Mine tanker har jeg — Gud være lovet — i frisk behold, men den ordnende og styrende magt til at føre dem over i et arbejde, den har jeg ikke.

Jeg er en afsat embedsmand. Og ved denne afmagt lider jeg. Dog ikke vil jeg kalde det en lidelse — det er for stærkt talt, thi jeg vedbliver dog at have en skiftende fornemmelse af at kunne, når jeg bare tog fat. Men evnen til at tage fat, den har jeg ikke mere. Den kommer måske i morgen? Men morgenen kommer og den gør ikke andet end se at finde en udflugt og ender — som dagen før — med at henvise til i morgen.

Nej, min arbejdsstrid er slut. Gud lade mig beholde den ordnende og styrende magt over mine tanker til min død, så har jeg dog været et firkløver, et lykkeligt menneske, trods mange svære skæbner!«

Og det skete, som hun ønskede. Hendes sjæleliv var uberørt, da hun efter et par dages sygeleje stille gled ind i døden den 28. marts 1903.

J. U. Gerdes.

*Parti fra Strandvejen i 1920 med »den hvide bro« og
Sejlkubbens bro og klubhus.*

JERNBANEBYEN FREDERICIA

Når en fredericianer skal på en kortvarig tur til København — fra morgenen til aften eller måske fra den ene dag til den anden — tager han med toget. Han kan ganske vist nu køre til Billund i sin egen vogn, parkere den ved flyvepladsen, tage med SAS' fly, lande i Kastrup og derfra køre ind til hovedstaden. Men det føles ikke umiddelbart som en lettelse.

Han kan også køre i sin vogn direkte til staden. Over Lillebæltsbroen og Fyn, med de fremragende færger til Sjælland og videre til København. Med heldig forbindelse og ikke for mange vejspæringer kan turen gøres på 4 timer, ikke meget længere end med lyntoget. Og når motorvejene om få år er gennemført, går det endnu lidt lettere og hurtigere.

Men det er nu rart med toget! Er man fortravlet, kan man hvile sig, man sidder godt, kan læse eller sove, få frisk luft på færgen eller et udmærket måltid i rene og smukke omgivelser — — hvis man da ikke foretrækker at blive i kupeen.

Det hele er i forhold til gamle dages rejser en ubeskrivelig luksus!

Man »tager toget«! Det gjorde man ikke i gamle dage. Man »kørte med jernbane«. Kan man tænke sig følgende replik nu om dage: »Hvordan rejser du til København i morgen?« — »Jeg tager med jernbanen«! Nej, denne vending er passé — men i banernes første tid var det jernbanen, der var det egentlige. Vognene, der kørte på skinner, disse jernstrenge uden ende, var jo det revolutionerende i forhold til tidligere transportmetoder. Ingen hindringer, planmæssig kørsel, ingen rystelser, stor hastighed! Det var et eventyr! Mon nogen egentlig kan forestille sig, hvad borger og bonde har tænkt om disse jernskinner, der strakte sig mil efter mil

ud over landet, over marker, igennem skove, over vandløb, imellem højdedrag, over den jyske hede, langs de blanke fjorde? Mil efter mil!

Mark Twain har en herlig historie om en ung indianer, der blev tvunget til at forlade sin stamme, fordi hans fantasi løb løbsk. Den unge mands fortællinger stod simpelthen ikke til troende! Han fik pålæg om at blive borte i nogen tid for at besinde sig på sandhedens betydning for omgang med mennesker. Efter nogen tid vendte han tilbage til stammen, og ved lejrålet måtte han berette om sine oplevelser for de modne mænd. Da han fortalte, at han hinsides bjergkammen, der dannede en naturlig grænse for stammens revier, havde fundet to stykker jern på jorden, nikkede de bifaldende. Jern var mere end guld, det var våben og redskaber, uhyre betydningsfuldt for en stammes trivsel. »Om det var store stykker jern? Måske som en armlængde? Længere?? Måske som to skridt?? Endnu længere??«

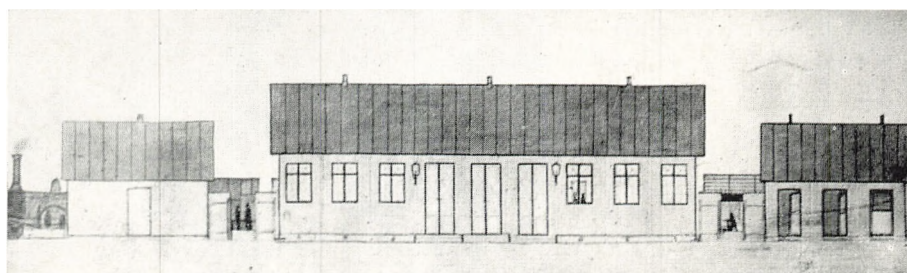
Så berettede ynglingen, at han havde gået langs de to stykker jern indtil solen gik ned — og næste dag gået videre langs jernstykkerne indtil næste solnedgang og endda ikke set enden på dem!

Da så de erfarne mænd på hverandre og rystede blidt, men bestemt på hovedet. Karantænen havde været for kort, og den unge, altfor fantasifulde mand måtte atter forlade stammen. —

Den første jernbanestrækning i Danmark, fra København til Roskilde, åbnedes i 1847, og i 1856 kunne man køre helt til Korsør. I 1865 åbnedes strækningen fra Nyborg til Middelfart — på dronningens fødselsdag den 7. september — og året efter yderligere strækningen fra Middelfart til Strib. På dette tidspunkt havde man i over 20 år drøftet mulighederne af baneanlæg i Jyl-

Fig. 1.

Fredericia stationsbygning 1866. Bygningen var af træ og blev kun anvendt, medens den egentlige stationsbygning var under opførelse.

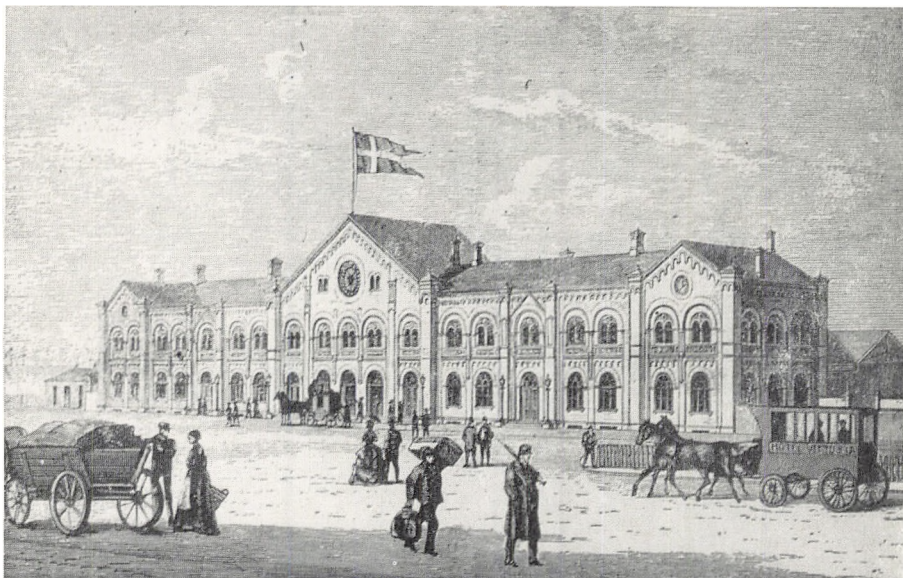

Fig. 2.

Fredericia stationsbygning ved Oldenborggade. Bygningen blev taget i brug 1869. Efter Lillebæltsbroens indvielse i 1935 blev stationsbygningen nedlagt som sådan og overtaget af post- og telegrafvæsenet samt toldvæsenet.

land, men uenigheden om placeringen var nøjagtig så stor, som det nu er tilfældet med spørgsmålet om motorvejens linjeføring! I en årrække var spørgsmålet blandt de dominerende på tinge, og landets bedste mænd — ikke mindst Monrad — var dybt engageret. Et utal af forslag med påfølgende debatter og afstemninger fulgte på hinanden, indtil rigsdagen i 1861 vedtog en lov om anlæg af en jernbane fra Vamdrup over Kolding—Fredericia—Vejle—Århus—Randers til Ålborg. Fra Fredericia skulle en sidebane føres til det gamle overfartssted ved Snoghøj, men denne del af forslaget bortfaldt senere, da man i stedet besluttede sig til at etablere forbindelsen Middelfart—Strib—Fredericia.

Herefter gik det hurtigt. Vamdrup—Fredericia-strækningen åbnedes 1. november 1866 og to år efter stræk-

ningen Fredericia—Århus. Det var en begivenhed. I »Fredericia Avis« bekendtgjorde en nedsat festkomité følgende:

»Den 3. Oktober 1868, Eftermiddag Kl. 5½, afholdes i Hotel »Kronprins Frederik« en festlig Sammenkomst med de Herrer, der ankommer med Jernbanetoget. De af Byens Indvaanere, der ville deltage, kunne løse Billet hos Hr. Redacteur Eibeschutz mod Betaling af 2 Rd.«

Det har været et ordentligt gilde! I al fald for dem, der fulgte med toget fra Århus. »Fredericia Avis« skriver herom mandag den 5. oktober 1868:

»Aabningstoget afgik fra Aarhus Kl. 11. Stiftamtmanden, Borgmesteren, Biskop Brammer, Generalkonsul Pontoppidan, Amtmand Rosenørn fra Randers, Borgerrepræsentanter, Damer, Embedsmænd og Honoratiorese

Fig. 3.

Perronhallen ved Fredericia gamle banegård ved Oldenborggade ca. 1904.

Fig. 4.

Ankomst af et tog til Fredericia gamle banegård ca. 1930.

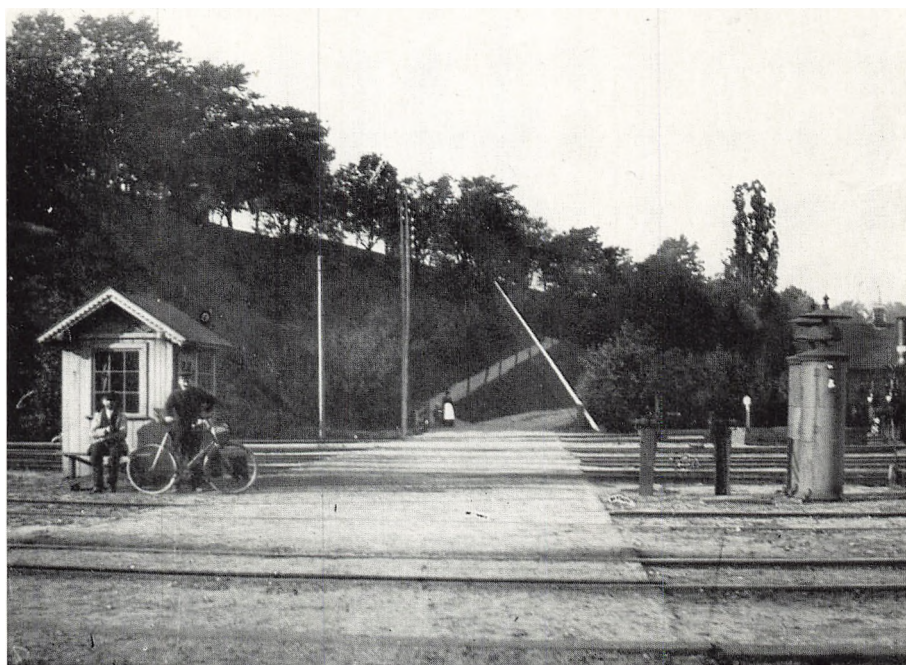
medfulgte. — Toget kom Kl. 12,38 til Horsens og modtoges af en uhyre Menneskemasse med Borgmesteren, Overingeniør Rowan, andre Embedsmænd og Honoratiores i Spidsen. Et Musikkorps spillede. Banegaarden, Raadhuset og Byen var smykket med Flag. Paa Raadhuset indtoges et Festmaaltid. Stationerne Skanderborg og Horsens vare elegant udstyrede.«

Ved ankomsten til Horsens serveredes følgende festmåltid på rådhuset:

»Østers, Caviar, Sardinier. — Bouillon, pocherede Æg. — Crustader med Champignons. — Daadyrriyg. — Forreller, Sauce hollandaise. — Kalkuner à la chevalière. — Hummer en Majonnaise. — Agerhøns. Compot. — Ærter og Asparges. — Maraschinobudding. — Iis. — Dessert. De hertil hørende Vine vare: St. Peray. — Sherry, Oporto. — St. Julien. — Steinwein. — Château Becheville. — Champagne, veuve cliquot. — Old south Madeira. — Pajarete og Pedro di Ximenes.«

Fig. 5.

Overgang over baneterrænet imellem Holstens bastion og Oldenborgs bastion. Partiet kan delvis genfindes i dag, men overgangen blev sløjftet, da den såkaldte »Sorte Bro« eller »Lustbroen« blev bygget imellem de to bastioners voldkroner. Denne bro, der ses i baggrunden på fig. 4, blev sløjftet omkring 1962.

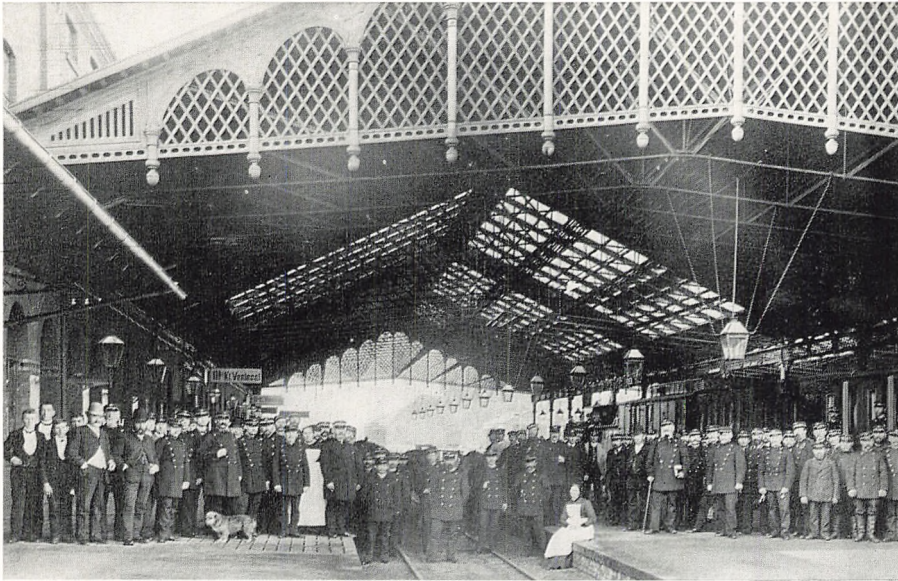

Fig. 6.

Det samlede personale på Fredericia gamle banegård 1890.

Derefter (man forestille sig stemningen!) gik turen til Fredericia, hvor modtagelsen beskrives således:

»Det store Aabningstog fra Aarhus, hvis Lokomotiv var smykket med Vimpler og Guirlander, ankom hertil i Lørdags Aftes Kl. 6½ og modtoges af Kommunalbestyrelsen, Kommandanten m. fl. Garnisonens Musikkorps spillede ved Togens Ankomst »Den tapre Landsoldat«, hvorefter der afmarscheredes til Hotel »Kronprinds Frederik«, i hvis store Sal var anrettet en Sexa. Borgmester Jørgensen aabnede Skaalernes Række med et Leve for Hs. Maj. Kongen. Kammerherre Jessen fra Horsens udtalte sin Glæde over den nære Forbindelse som Jernveien tilveiebragte mellem Kjøbstæderne. Borgmester Jørgensen udbragte et Leve for Stiftamtmand

Dahl, der udtalte Haab om Fredericias Opkomst. Borgmester Jørgensen takkede og udbragte et Leve for Baneingeniørerne og Enhver, der havde vist Jernveisagen Interesse. Prokurator Broe udbragte en Skaal for Frihedens Forkjæmper, Orla Lehmann, hvilken modtoges med stor Jubel, Kammerherre Jessen for, at Esbjerg-Banen føres til Knudepunktet Fredericia, Overauditør Monrad for Fredericia By, Grosserer Winding fra Horsens for den tapre Landsoldat, hvorfor Oberst Bie takkede og udbragte dernæst en Skaal for Fredericias Fremtid, Borgmester Jørgensen for Horsens, Veile m. m. Efter en Times Ophold begav Selskabet sig til Bane-gaarden, hvor man skiltes under Mængdens Hurraraab og Musiceren af Musikkorpset.«

Feststemningen har jo nok holdt sig, indtil man (sta-

Fig. 7.

1. klasses restaurationen i gl. banegård omkring 1910.

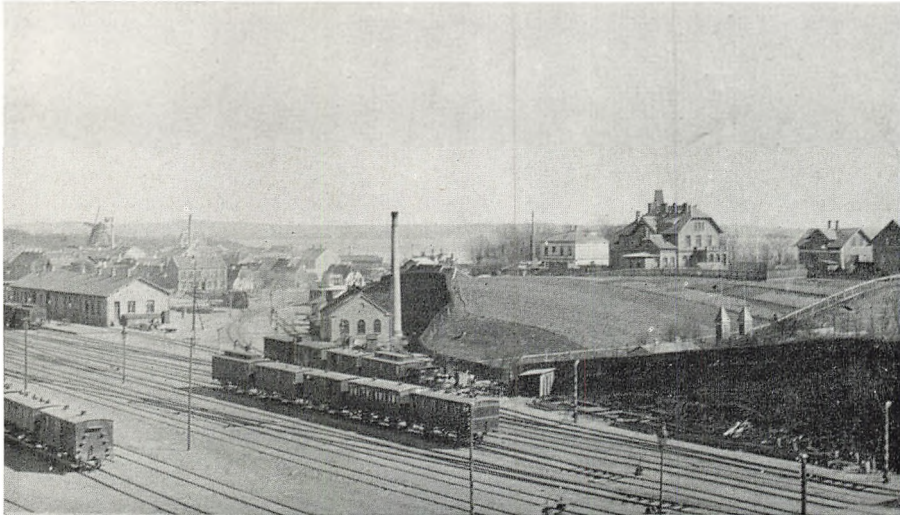

Fig. 8.

Det gamle banegårdsterræn umiddelbart nord for Søbjerg. Tidspunktet for fotografiets optagelse er ikke oplyst, men det kan i al fald bemærkes, at den overdækkede passage (»færgegangen«) fra stationsbygningen til færgelejerne endnu ikke forefindes.

dig i »Fredericia Avis«) den påfølgende dag kunne læse følgende:

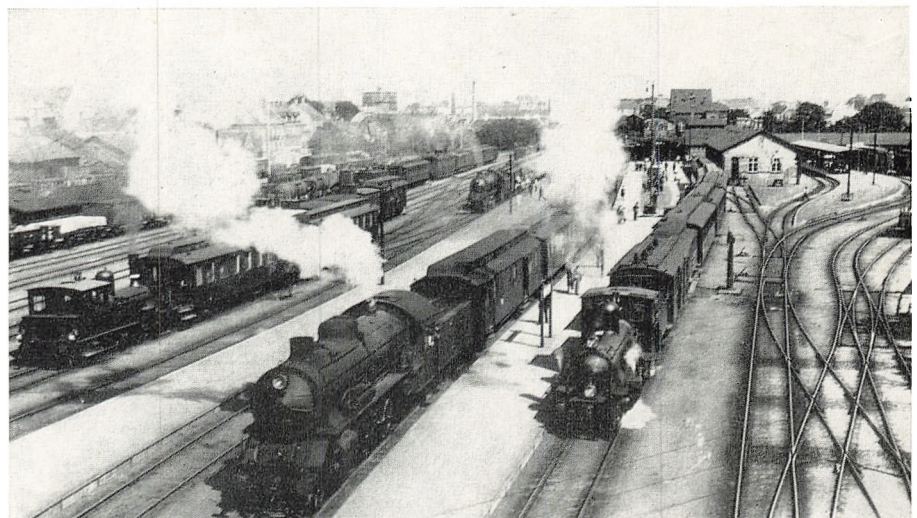
»Ved Horsens gik der i Lørdags Bræk paa den nye Banes første Togs Lokomotiv, hvilket frembragte Forstyrrelse i alle Banetog. Toget gennem Fyen, der forsinkedes tildels af Mangel paa Materiel og som Følge af Personalets utilstrækkelige Øvelse, kom om Eftermiddagen en Time for sent til Nyborg. Dampskibsføreren lod mærkværdigt nok Dampskibet afgaa, netop som Banetoget kom. Posten og over 100 Passagerer, hvoriblandt mange Rigsdagsmænd, måtte blive Natten over i Nyborg.«

Hvorvidt rigsdagsmændenes forsinkelse nu har sat sig spor i landets skæbne, tør man jo ikke udtale sig om, men det kan fastslås, at trods det nævnte uheld var Fredericias æra som jernbaneby nu indledet. Danmark oplevede i tiden fra krigen 1864 indtil midten af 70'erne en økonomisk opgang uden sidestykke i det 19. århun-

drede, og dette afspejler sig i forceringen af jernbanebyggeriet. Med loven af 24. april 1868 skabtes yderligere grundlaget for bygning af Esbjerg havn samt jernbanelinjerne Lunderskov—Esbjerg, Esbjerg—Holstebro, Skanderborg—Silkeborg og Ålborg—Frederikshavn. Fredericia var hermed for alvor blevet et jernbaneknudepunkt. Hertil kom, at rigsdagen den 28. maj 1870 vedtog en lov om anskaffelse af en jernbanefærge til overfarten imellem Fredericia og Strib samt anlæg af færgehavne i de nævnte to byer. Udgifterne hertil ansloges til 250.000 rigsdaler, hvoraf 90.000 til færgen. Det var — set med nutidsøjne — et primitivt foretagende. Færgen, der blev døbt »Lillebælt«, var 43 m lang og 8 m bred imellem spanterne. Over de to hjulkasser målte den 13,6 m. Sporets længde var 38 meter, således at der var plads til 5 almindelige danske godsvogne. Færgen, der kunne skyde 8 knob fremad såvel som bak, blev indsat på overfarten den 19. marts 1872.

Fig. 9.

Et ganske imponerende billede af sporterrænet ved gl. banegård. Billedet er taget i tiden mellem 1926 og 1935.

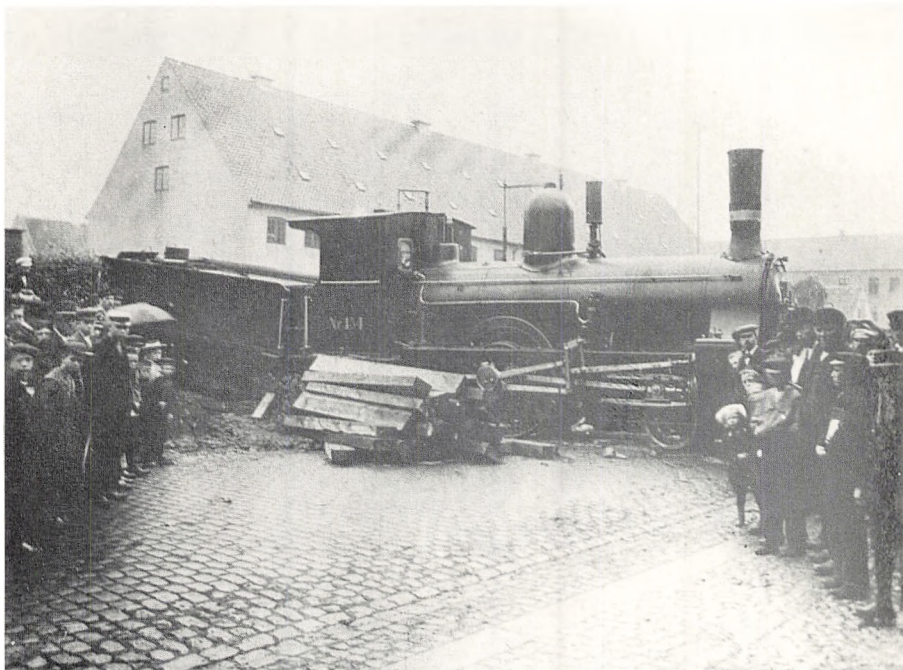

Fig. 10.

Det famøse ubeld med lokomotivet midt i Gothersgade 30. maj 1901.

Vognene blev i begyndelsen halet om bord — og fra borde — ved hjælp af trosser, men senere, da færgeklappen var blevet forstærket, kunne almindelig rangering anvendes, i begyndelsen dog ved indsætning af en særlig »færgevogn« imellem lokomotivet og godsvognene.

For de rejsende var naturligvis denne nye forbindelse en umådelig forbedring. Ganske vist skulle de ud af toget og gå om bord i færgen, men forholdene på denne var — i datidens øjne — komfortable (!), og hele sejladsen varede kun ca. 15 minutter. I Fredericia var strækningen fra færgelejet til banegården temmelig lang (nemlig fra den nuværende fiskefiletfabrik til den nu-

værende toldkammerbygning!), og med et par tunge kufferter og 5-6 børn i hælene kunne et par forældre vel finde den drøj nok. Men alt det var jo bagateller i sammenligning med tidligere tiders rejsebesvær. I 1876-77 bevilgede rigsdagen det fornødne beløb til endnu en færge, der fik navnet »Fredericia«. Hermed var jernbanefærge-systemets succes fastslået, men først den 1. december 1883 kunne en tilsvarende overførsel over Storebælt åbnes for almindelig trafik. Da — først da — var de tre »jernbaneområder«, Sjælland, Fyn og Jylland, blevet en eenhed. —

Jernbanens tilknytning til Fredericia måtte nødvendigvis medføre et kraftigt indgreb i byens plan og

Fig. 11.

Jernbanehotellet i Oldenborgsgade fotograferet antagelig omkring 1915-20.

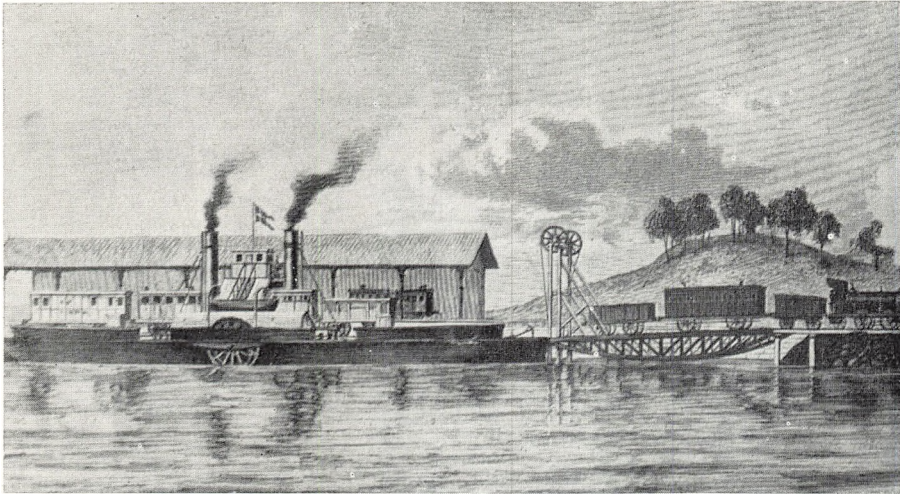

Fig. 12.

Det første færgeleje i Fredericia (1872) (tegning).

fysiognomi. Den hidtil ubrudte volding blev af baneligemet gennemskåret i stor bredde imellem Oldenborgs og Holstens bastioner, og mod søsiden måtte Søndervold med Pinnebergs bastion sløjfes af hensyn til færgelejerne.

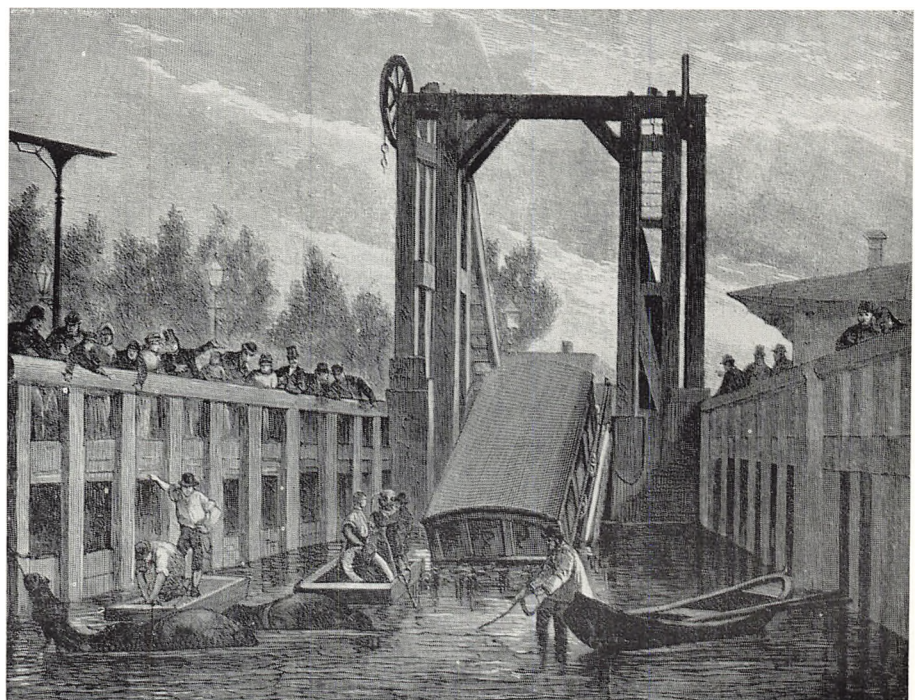
Stationsbygningen var oprindelig af interimistisk karakter, en lav træbygning, men i 1869 toges den meget imponerende røde murstensbygning, tegnet af arkitekt P. N. C. Holsøe, i brug. Den blev placeret på det sted, hvor »Prinsens Palæ«, kronprins Frederiks domicil fra 1834-39, lå, og hvor byens kommandant nu havde bolig. Stationsbygningen ligger der jo endnu, og bortset fra de to trappetårne, der byggedes til i 90'erne, er den næsten

uforandret. Men stedets liv har unægtelig skiftet karakter.

Norgesgade og Vendersgade blev skåret over af jernbanesporene, der af hensyn til rangeringen måtte føres frem helt til Gothersgade. Umiddelbart op til den sidstnævnte anbragtes en drejeskive, en stoppebom og et plankeværk. Her skete et uheld den 30. maj 1901. Sporet var fedtet efter regn, og måske har føreren haft for megen fart på. Lokomotivet masede bom og plankeværk og »gik på gulvet« midt i Gothersgade! Det gav anledning til en hårdnakket historie om en telegrafist, der i mørkningen var på vej til sit hjem, men forinden havde fået nogle kaffepunser i jernbanerestauranten. Da han

Fig. 13.

I natten mellem den 12. og 13. september 1880 kørte nogle godsvogne ladet med heste ud over særgeklappen. Det blev et overordentlig besværligt arbejde at få vognene og de druknede heste i land igen.

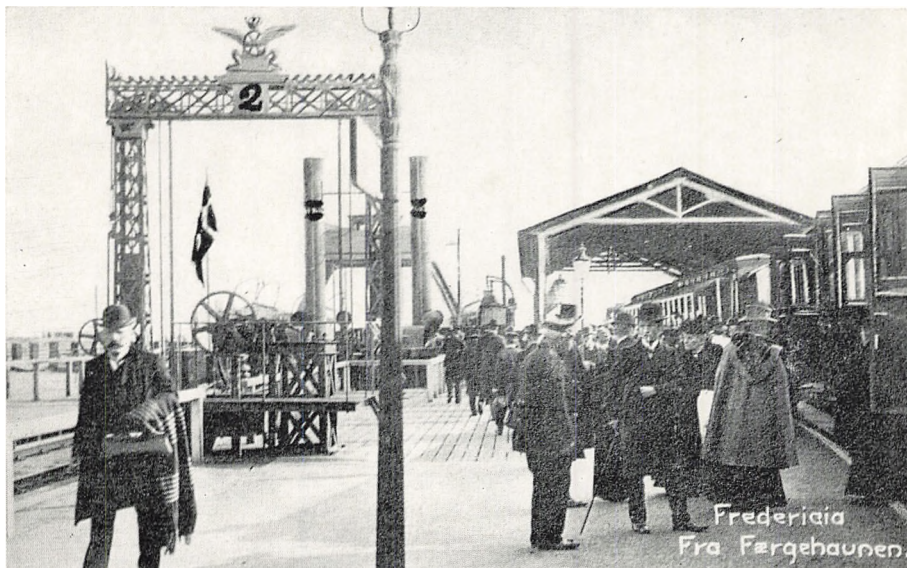

Fig. 14.

*Et eksprestogs afgang fra færge-
gen 1906. Det normale var, at
passagererne måtte gå fra færge-
lejet til banegården og omvendt,
men enkelte af hovedtogene
kørte helt til færgelejet.*

opdagede, at der holdt et lokomotiv midt på Gothers-
gade, fik han en følelse af svigtende åndsevner og
skyndte sig tilbage til Vendersgade-tunnellen, som han
forefandt på rette plads. Først næste dag — efter en
søvnløs nat — fik han af kollegerne den rette sammen-
hæng at høre og udbrød da trøstet: »Så kan jeg allige-
vel godt tåle at drikke kaffepunser«!

Det er anført, at det var blevet let at rejse, men sam-
menlignet med vore dages komfort har en længere tur
med jernbanen dog været skrap nok. Vognene var to-
akslede og affjedringen derfor ringe. Kupeerne var ind-
delt i 1., 2. og 3. klasse, hvor de førstnævnte havde be-
træk af rødt plyds, de næste brunt eller gråt reps og 3.
klasse — træsåder, slet og ret. Da de sidstnævnte om-
kring 1910 begyndte at få form efter den menneske-
lige krops svungne linjer, var det et mægtigt fremskridt!
Gennemgangsvogne vandt først indpas i 1896, og toilet-

forholdene var vanskelige, i al fald for herrerne, der
skulle passere igennem en bremsekupe — forbeholdt for
togpersonalet — og derfor kun kunne komme *til* toi-
lettet på en station — og *fra* toilettet igen på næste
station. I de sjællandske personvogne var det endnu
sværere, hvilket fremgår af følgende opslag i kupeerne:

»I disse Vogne er der anbragt Closets til Afbenyt-
telse af de Reisende under Farten. I Reglen skal der
ikkun tilstedes 1ste og 2den Klasses Reisende Adgang
til disse Retirader, men undtagelsesvis kan det under
særlige Omstændigheder dog ogsaa tilstedes 3die Klasses
Passagerer at benytte dem.

Det specielle Tilsyn med disse Closets paa Reisen skal
føres af Pakmestrene, der skulle være forsynede med
Nøgler til samme, sørge for den Reisendes Ind- og
Udlukning og ved Ankomsten til Endestationerne gjøre
Anmeldelse om mulige Mangler«.

Fig. 15.

*Færgelejerne nr. 1 og 2 samt
et udsnit af bådebavnen (før
1900).*

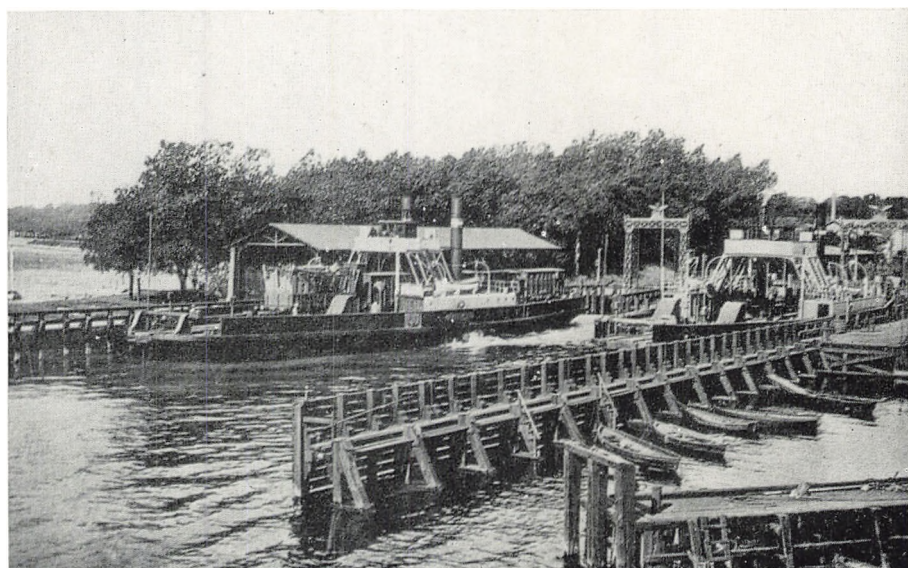

Fig. 16.

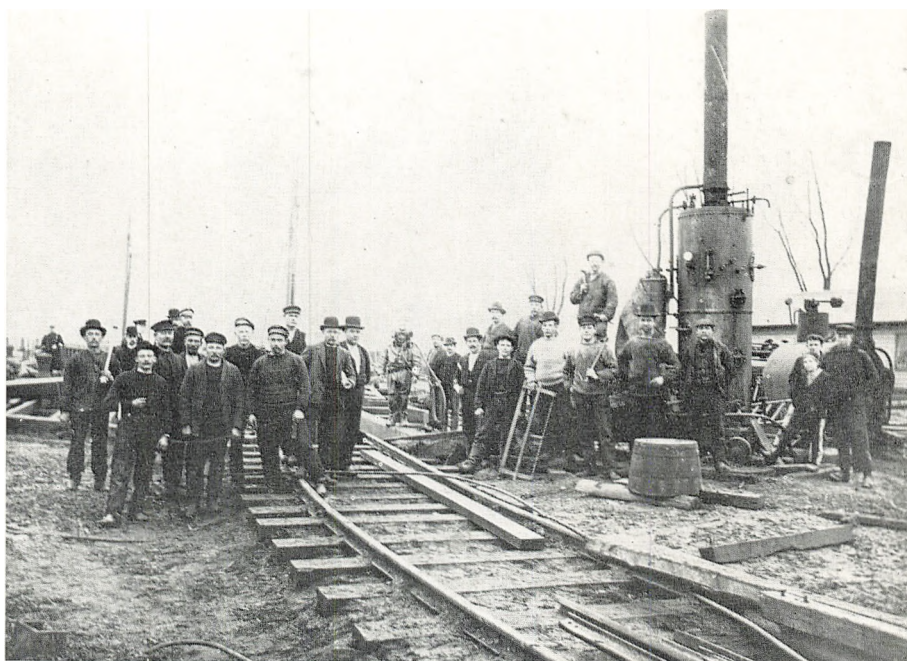
Udgravning af færgeleje 3 1901. Dette færgeleje var det vestligste af de 3 færgelejer.

For konduktørerne, der skulle billettere, var de gamle vogne alt andet end behagelige, idet de under kørslen måtte gå fra kupé til kupé på et udvendigt gangbrædt. Når passagererne hørte det skarpe klemt af billettangens slag mod vinduet, gjaldt det om at få vinduet trukket ned i en fart. Op klavrede da konduktøren — om vinteren ofte i en snemands skikkelse! — og viste sit glade, vejrbidte ansigt. Der var ingen fortrydelse eller surhed, men ofte et muntert ord til de rejsende, og når alle billetter var klippet, klavrede han ned til gangbrættet og vandrede videre i sne og lokomotivrøg til de næste kupeer.

Det brogede liv og travlheden på den gamle Fredericia banegård erindres jo endnu tydeligt af en mængde nulevende danske. Ja, man kan måske sige, at de fleste danske, der er født før 1928 (banegårdens brug ophørte i 1935) bevarer minder om denne halvtkosmopolitiske atmosfære, der herskede på perronerne, i ventesalene og ved færgelejerne. Det var et mundheld landet over, at »på Fredericia banegård møder man altid bekendte«. Strømmen af rejsende til alle fire verdenshjørner skiftede tog her, dag og nat, og hver gang fyldtes ventesalene, hvor de lange borde med dampende kaffe eller bouillon stod parat, af de halv- eller heltrætte menne-

Fig. 17.

Arbejdere ved anlæg af færgeleje 3 1901.

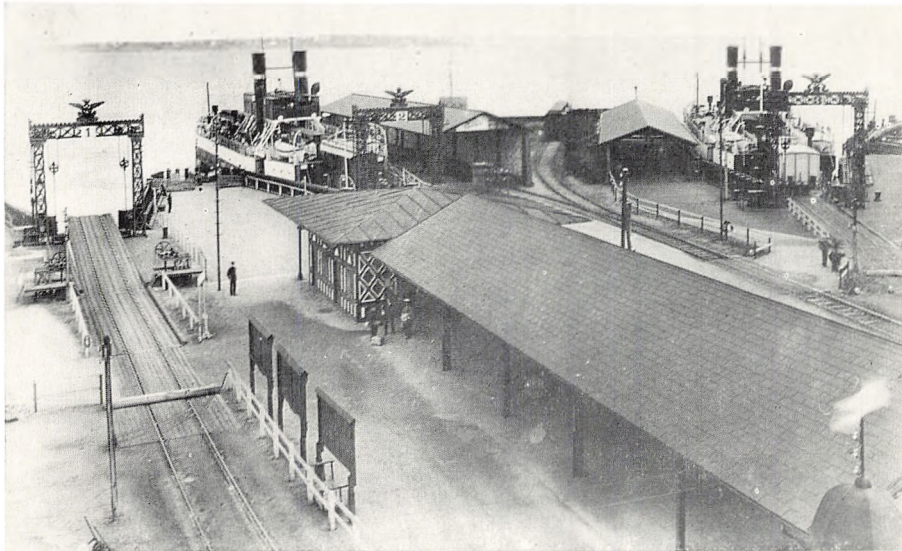

Fig. 18.

Alle tre færgelejer fotograferet fra nord 1934. Færgelejernes nummer, 1, 2 og 3, kan læses i den øverste del af galgen ved færgeklappen.

sker. Humøret var dog oftest højt. Der var tale om en behagelig og spændende afbrydelse af rejsen, forplejningen var god, tjenerne villige og oplagte — og et uventet møde med en slægtning eller ven kunne jo byde på en glad overraskelse. I »Fredericia Avis«s 100-års nummer den 8. december 1949 skrev daværende stationsforstander Chr. Larsen, at hvis banegårdsrestaurantens vægge kunne tale, ville de have mange beretninger om menneskeskæbner, om glæder og trængsler, om kærlighed og farer. Her mødtes rigsdagsmændene og indgik politiske aftaler i de lune kroge, her sad provinsskuespillere side om side med markedsgøglere. De handelsrejsende var den faste stamme, men også studenter på ferie, vækkesprædikanter, toldfunktionærer og smuglere, bissekræmmere og høje embedsmænd blandedes i trængslen. Naturligvis fandt en opdeling sted i de forskellige vente-

salsklasser, men broget var billedet alligevel. Omkring bordene i restauranten har formuer, gårde og kreaturer i krigens tid (1914-18) hyppigt skiftet ejer i et spil Mausel!

Fredericianerne selv tog livligt del i den muntre og livlige tilværelse omkring banegården. Togenes og færgernes ankomst var daglige begivenheder, som altid rummede noget ekstraordinært. Her var et pust fra den store verden, lejlighed til at studere moder i rejsetøj, træffe bekendte, spørge nyt. Den romantiske følelse næredes og blomstrede!

At jernbanen blev af overordentlig betydning for Fredericias trivsel er almindeligt kendt. Der var simpelthen tale om en vækkelse af en mangeårig dvale. Industriens udvikling tog jo fart i de samme år, som jernbanerne spandt deres net over landet, og Fredericia for-

Fig. 19.

Den sidste sejltur fra Fredericia færgehavn den 15. maj 1935.

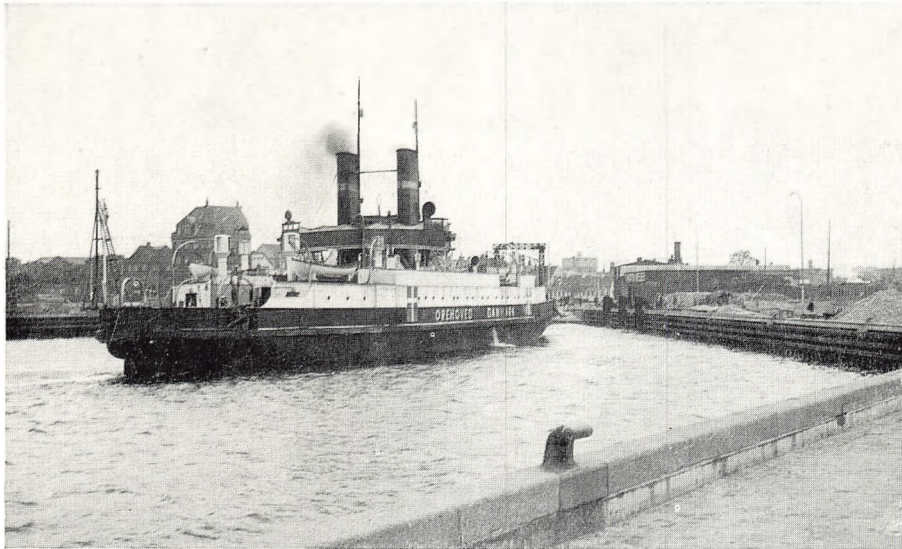

Fig. 20.

Et usædvanligt besøg af en færge i Fredericia. Billedet er taget i 1942, da den tyske værnemagt ville sikre sig imod en eventuel sprængning af Lillebæltsbroen og derfor beordrede etableret et færgeleje ved slæbestedet i den nye Vesthavn, hvor der atter måtte indrettes færgeklap med tilhørende galge.

vandledes fra landsby til købstad. Volden var for alvor sprængt — eller rettere: der var slået en breche i den. Og havde byen end vundet sit navn 15-20 år forinden, var det i stedse stigende grad jernbanen, der bevarede det i den almindelige bevidsthed. Man *mødtes* på Fredericia banegård — men det stolte voldanlæg, der havde bestået sin prøve, fandt kun få besøgende.

Naturligvis kom også det store antal mennesker, der var beskæftiget ved jernbanen, til at sætte sit præg på byen. I det hele taget blev i de kommende år Fredericia forvandlet fra »Avlsbrugerbyen« til »Tjenestemandsbymen«. Etaterne, jernbane-, post-, telegraf- og toldvæsenet, samt militæret dannede en stat i staten, og gennemsnitsindtægten for borgeren i byen blev om ikke høj, så stabil.

I 1935 indtraf revolutionen! Den 14. maj kørte det første tog over Lillebæltsbroen og kort efter ind på Fredericia nye banegård, der nu var anbragt en kilometer *uden for* voldene. Den næste dag sejlede den hæderkronede færgeflåde, 5 skibe i kølvandslinje, for sidste gang fra Fredericia, og en umådelig forbedring for banernes drift såvel som for de rejsende var dermed opnået. På den nye banegård herskede i de første dage kaos, hvilket blankt erkendtes af de ledende embedsmænd. Det var intet under. En helt ny driftsform og -teknik skulle med eet tages i brug. Sikkerheden måtte jo gå først — det er banernes gode valgssprog — og så måtte man tage overgangsvanskelighederne. Oven på flagningen og huraråbene var det måske lidt forstemmende, men efter 3-4 dages forløb begyndte det at klappe, og snart gik alt

Fig. 21.

Fredericia nye stationsbygning indviet 1935.

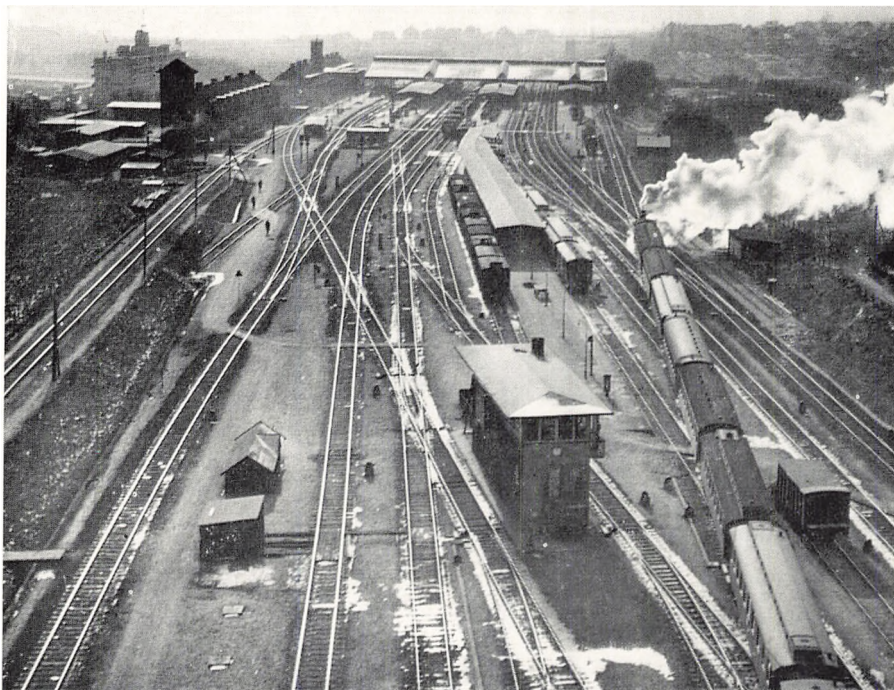

Fig. 22.

Et lille udsnit af det nye banegårdsterræn set mod syd.

gnidningsfrit, efter planlægningen. Lyntogenes succes var formidabel, Lillebæltsbroen et ingeniørværk af høj rang, og den nye banegård med det 5-6 km lange sporareal og den rummelige, venlige og lyse stationsbygning en virkelig bedrift i jernbanens lange historie. Det er kun små 30 år siden det skete. Men de fredericianere, der er født omkring 1930, husker ikke den gamle banegård og livet deromkring. Hotellerne i den sydlige bydel, omkring Oldenborggade, vidner om kvarterets forudoms storhed. De følgende år bragte stilhed og øde, hvor der før havde hersket larm og liv. Først i de senere år er der — især med havnens betydelige vækst — påny kommet travlhed og trængsel omkring den gamle banegård.

Igennem 3 generationer har jernbanen slået sin betydning for Fredericia fast. Fredericia og »banen« er blevet synonyme — således som Fredericia og voldene har været det siden byens grundlæggelse. I en kort mindeartikel som nærværende bør ikke glemmes de mænd, som igennem årene tjente jernbanen, på de ledende poster som på de underordnede. Jernbanedriften må kræve præcision og pligtopfyldelse af alle sine medarbejdere. Hjælpsomhed og venlighed tillige. Det kan generelt siges, at disse træk har været fremherskende. Det var i en årrække godt avis- og Blækspruttestof at lave vittigheder om banerne. Den store institution — »Danmarks største vognmandsforretning« — måtte selvsagt have adskillige sårbare punkter, men iøvrigt gjaldt jo også det kendte fænomen, at den man elsker, tugter man. Det har imidlertid fortonet sig. Statsbanernes sans

for rationel tilrettelægning af alle drifts- og anlægsforhold, de overordentlig mange elegante ingeniørløsninger af alle arter inden for anlægs- og driftsvirksomheden, evnen og lysten til at gøre befolkningen jernbaneminded påny — efter bilismens fremstormen — er åbenbar og fortjener beundring. Og tilslutning!

Og endnu eet: Den daglige gerning i jernbanens tjeneste byder på alvorlige farer for mange af de ansatte. I »Jydske Tidende« skrev den 25. oktober i år den flittige og grundige gransker af Fredericias historie, Edv. Nissen, om »Mindelunden« på Holsteens bastion. Her er på mange sten indhugget navnene på de statsbanemænd, der under deres gerning satte livet til. Det er alvorlig historie, der kan læses her — for bag hvert navn skjuler sig sorg og lidelse for et mangedoblet antal mennesker.

På en sten i midten står skrevet:

*Jernbanemændenes Gerning
Mellem de blanke Skinner,
Arbejdets hastige Rytme,
Togene Dag og Nat
Kræver af alle en Indsats,
Af nogle den største: Livet.
Dem til Ære og Minde
Stenene her er sat.*

A. Grum-Schwensen.

ERINDRINGER

*Hjørnet af Prinsensgade og Kongensstræde.
Yderst til højre nr. 13.*

Midt i halvfemserne boede vi i Kongensstræde 13 i murermester Thuesens ejendom. Herfra gik jeg, før jeg var 5 år, i pøgeskole hos fru Jørgensen, Købmagergade 32, hvor vi lærte at læse, skrive og regne samt en del bibelhistorie, så vi var ret fremmelige, da vi blev indskrevet i borgerskolen overfor Trinitatis kirke. Her fik vi frk. Dujardin som klasselærerinde. Hun underviste samtidig med, at hun passede husholdningen hos overlærer Erik Johansen, hvilket kunne lade sig gøre, da køkkenet lå lige overfor klasseværelset på hjørnet af Kongensgade og Danmarksgade. Samtidig med, at hun passede undervisningen, lavede hun også mad til overlæreren. Det gik ud over roen i klassen, når hun var i køkkenet, og det kostede os mange eftersiddetimer. Vi løb ofte fra disse, da frk. Dujardin ikke kunne se efter os, selv om køkkendøren stod åben, og så blev efter-

siddetiden forhøjet, og da dette ikke hjalp, måtte vi ind til en formaningstale hos overlæreren. Det var noget, børnene havde respekt for, da spanskkrøret også kunne komme frem i gentagelsestilfælde.

I ejendommen i Kongensstræde var der mange børn, og det var der også i naboejendommene, så vi var mange til at lege og lave ballade i gaderne og på voldene. En dæmper på os, så vi ikke blev alt for støjende, var pens. oversergent Bauer, der boede lige overfor hos vognmand Engdal og ofte stod på hjørnet og røg på sin lange pibe. Han kunne holde nogle slemme tordentaler til børnene, og det skabte ham respekt. Vi havde den vane, når vi skulle på volden eller ned at bade ved Østerstrand, at løbe gennem bryggeriets grund i Kongensstræde. Vi vidste, at det var forbudt område, men vi gjorde det alligevel med risiko for at få lussinger. Vi var ikke lette

at få fat på, men så kunne der komme sten efter os, og det var ikke altid let at passe på, når vi også skulle kaste sten igen. Ved en sådan lejlighed var der en forvildet sten, der knuste hovedet på Bauers lange pibe, og så var det nat med at komme forbi ham på hjørnet de nærmeste dage. Vi kunne også blive narret, når lågerne ud mod volden var lukket, og vi blev spærret inde af arbejderne, men så løb vi gennem haverne til ejendommen i Bjergegade, og kom som regel gennem avlsbruger Gosmanns gård, medens han skældte os frygtelig ud.

Det var som regel sådan, at drengene fra den ene gade ikke kunne enes med drengene fra andre gader, og der var ofte slagsmål mellem drengene, så det var ikke sjældent, at vi kom hjem med buler og rifter. Om aftenen kom de store drenge hjem fra cigarfabriken, hvor de arbejdede efter skoletiden, og så blussede kampene op med rornyet voldsomhed, indtil de store drenge afgjorde striden. Det var meget almindeligt, at de store drenge arbejdede på cigarfabriken fra 6 morgen og til skolen begyndte og igen efter skoletid, men der kom senere forbud mod børns arbejde på fabrikerne.

Der var altid mange drenge til at lege, selv om de større havde bypladser. En af de større drenge var Niels Fledelius. Som lille fik han det ene ben sat af ovenfor knæet og fik træben, men han var en rask dreng, der blev fører for kvarterets drenge. Der blev lavet tangmadrasser til gymnastik på voldene, og når Niels spændte sit lille træben af, kunne han slå kraftspring og lave mange øvelser, som de øvrige så skulle gøre efter. Han kunne også blive hidsig og tage træbenet af og kaste det efter drengene. Han kunne hoppe på et ben ned ad de stejle skråninger, og han var altid med, når der sluttedes af med badning ved Østerstrand.

Vi havde god tumleplads overalt, da der ikke var bygget på hjørnet af Kongensgade og Prinsensgade, og byggeforeningens ejendomme i Nørrevoldgade og »Skovsminde« var ikke opført. På byggetomterne groede vild peberrod, og med de store peberrodsblade bekæmpede vi de mange bier og bikuber på voldene, og det var ikke sjældent, vi blev stukket af bierne. Vi havde også god tumleplads ved Østerstrand, når vi var nede at bade, da alderdomshjemmet og de mange villaer ikke var opført. Når vi havde været i vandet, skulle vi foretage lange løbeture, og vi måtte ikke have andet på end vor hue, da det skulle være så sundt. Om vinteren, når der var sne i gaderne, blev der ordentlig rutchet i slæde ned ad bankerne i Bjergegade og Prinsensgade, og der var ikke meget at passe på, da der ingen biler var og kun meget få vogne.

Når vi rigtig skulle lege røvere og soldater, skulle vi op i »Granskoven« mellem Vagtbygningen ved Kongens Port og Prinsensgade. Her var en ideel tumleplads, da der ingen beboelsejendomme var i nærheden. Der var

tobakshuse på markerne, stiftelsen på Danmarksgade og det store eksercerhus, så her var tumleplads nok, og vi kunne støje og kæmpe uden at genere ret meget. Herfra var der også let adgang til at komme ned at bade, blot op over bastionen, hvor Lundings monument kom i 1899, og ned ad Kattens ryg, og så var man ved stranden, hvor badningen foregik ud for vandværket. Roklubbens hus lå endnu ved Sønderstrand nedenfor kastellets vagtbygning, og på det store areal foran vagtbygningen havde boldklubben af 1896 (senere Fredericia Boldklub) sin træningsbane, der både anvendtes til cricket og fodbold. Skulle der spilles kampe, fandt disse sted på Fælleden, som militæret stillede til rådighed, og spillerne måtte transportere de forskellige rekvisitter derud, medens de fremmede spillere blev kørt derud i en char-a-banc, som konsul Chr. Loehr stillede til rådighed. Spillernes omklædning fandt sted i eller bag ved militærets hus, der endnu ligger på fælleden.

I 1897 flyttede vi fra Kongensstræde til Prinsessegade 24 hos gæstgiver Larsen. I denne ejendom var der også rigeligt med børn. Den strakte sig om til slagtermester Willestofte på Danmarksgade, og der var hen ved en snes stykker. I naboejendommen i Prinsessegade var der lige så mange, så her var også nok at lege med. I Prinsessegade spillede vi langbold og kunne lege ugenert, hvis vi ikke støjede for meget, thi så lod kaptajn Sørensen eller telegrafist Løwert høre fra sig. En sjældent gang kom der en vogn, der fik spillet til at standse. Skulle der spilles cricket, foregik det ved Nørrevold, hvor der var en indskæring, hvor Nørreporten nu findes. Husene ligeoverfor var ikke bygget. Her havde gartner Robby sit store gartneri, så her var god plads at spille på, da spillet ikke var så voldsomt med de hjemmelavede rekvisitter.

Når vi spillede betik, foregik det nede ved voldgraven, hvor vi skar stavene af træerne, og her kunne vi være i fred, da de fleste af os havde fisketegn til voldgrævene. Tegnet kostede 2 kroner for et år, men underofficerernes børn havde det gratis, så det var en billig fornøjelse. Vi var næsten alle ivrige lystfiskere. Det var navnlig sudere og krebs, der var eftertragtede, og vi blev efterhånden dygtige fiskere og fik gode fangster. Suderne skulle vi have levende med hjem, da de skulle gå nogle dage i friskt vand for at få den mudrede smag bort. Når de blev kogte, skulle der rugbrødsskorper i vandet, og det kunne tage den sidste muddersmag. Krebsene kunne vi sælge, og vi kunne få 2—3 øre stykket for dem hos Raben. Solgte vi dem til apotekeren eller materialist Hald, kunne vi få 5 øre for de store, så det var en god forretning. Til apotekeren kunne vi også sælge levende småfisk til hans akvarie for 5 øre stykket, men de levede ikke længe, fordi de var fanget på krog.

Vi tog også engang imellem på langfart og gik den 8 km lange tur til Lillestrand nedenfor Egeskov. Det var

Willestoftes slagterforretning i Danmarksgade 26.

kun småfisk vi fangede der, men dem var der nok af. Til tider gik vi derud lørdag aften for at fiske ål om natten, og det kunne give helt godt med små ål, og så tog vi hjem søndag middag med vor fangst. Når vi havde spist til middag, kunne vi gå i seng og sove til mandag morgen i et stræk, til vi skulle i skole. Barbermester Leonhardt, urmager Bastiansen, sodavandsfabrikant Jørgensen og far tog også engang imellem på fisketur til Lillestrand, og så kunne vi tjene nogle øre ved at grave en stor dåse orm til dem. Det foregik som regel nede ved muddergroften i Dalegade, hvor den åbne kloak løb, eller i det mosede terræn, hvor Købmagergades skole nu ligger. Der var ikke bygget på den sydlige side af Torvet og på den østlige side af Dalegade næsten fra Danmarksgade til Sjællandsgade, hvor »National«s have og lille villaagtige ejendom på hj. af Jyllandsgade dannede undtagelse. Noget før Fynsgade var der ikke bygget fra gasværket og til Østervold. Engang imellem fik vi lov til at grave efter orm i gartner Knudsens store gartneri mellem Dalegade og Bjergegade ved Jyllandsgade, og det gav stort udbytte. Den gamle sportsplads, Arbejdernes Boligforening og By- og Amtssygehuset eksisterede ikke dengang, men her havde de reformerte deres marker og haver.

I Prinsessegade kom vi ofte ind til slagtermester Willestofte, der havde udkørsel gennem gæstgiver Larsens port i Prinsessegade. Da porten til Willestoftes gård sjældent var lukket, havde vi vor gang der og overværede ret ofte slagtingerne og gik ærinder for svendene. Den jødiske rabbiner Peltin foretog schægtingerne hos Willestofte, og her tjente vi ofte 2 øre for at puste lungen fra kreaturet op, når dyret var slagtet. Slagtingen foregik på en lidt rå måde, idet dyret ikke måtte bedøves ved salg, men benene blev bundet sammen på kreaturet, og det blev væltet om på siden og fik en klud for øjnene. Schægteren pillede derefter med sin lommekniv hårene af dyrets hals, inden han med sin lange, skarpe kniv skar halsen over på

dyret, der derefter fik lov at ligge og forbløde. Lungen blev så taget ud af kreaturet, og vi pustede den op, medens han ganske nøje undersøgte den allevegne. Først når han havde befundet dyret fri for sygdom, kunne han godkende det til brug for jøderne. Når dyret var flået, syede han små stykker hvidt papir ind i kroppen og satte lakstempel på, forsynet med det jødiske segl, som gav jøderne tilladelse til at spise kødet. Lakstemplerne sattes meget tæt sammen, så der ikke kunne skæres et stykke kød ud, uden der var et laksegl på. Når lungerne var pustet op, og lakseglene sat på, havde vi tjent vor 2 øre, så Peltin ruttede ikke med pengene. Kødet blev forsendt til jøderne over hele landet, og de havde garanti for, at der intet var i vejen med det. Det var en jævnlig begivenhed med schægtingerne, og det hændte, at selv om Peltin havde vraget et dyr, kunne det få 1. klasses stempel af dyrlægen. Blev et kreatur kasseret af begge parter, blev kødet ført ud til destruktionsanstalten på Egeskovvej. Peltin slagtede også gæs, og det foregik på den måde, at vi holdt gåsen, hvorefter han stak en spids kniv gennem halsen på den, og vi skulle stå og lade gåsen forbløde i en spand med hvidt sand.

På slagterens loft vrimlede det den gang med rotter i de store korn- og hakkelsesbunker, der blev brugt til hestene. Når vi rigtig skulle på rottejagt, stoppede vi rottehullerne til med undtagelse af et enkelt, og mens nogle rodede op i hakkelsen, stod andre med tykke stokke ved det åbne hul og slog rotterne ihjel, efterhånden som de kom. Det var før, der blev betalt 5 øre for hver rottehale. Vi var ellers blevet velhavende, idet vi kunne slå i snesevis af rotter ihjel ved en sådan lejlighed, hvor vi også havde hjælp af hunden. Ja, rotter var der nok af den gang. Urmager Bastiansen sad ofte ved køkkendøren med salonbøssen ud af dørsprækken og skød rotterne efterhånden, som de kom op i gården fra kælderen. Vi forsøgte også at fiske rotterne op af hullerne med et stykke kød på en snor, men selv om vi kunne mærke, når der var bid, fik vi aldrig en rotte med op. Vi var dog så meget fiskere, at vi syntes, det var spændende blot at have bid.

Min store fornøjelse var, når jeg i ferietiden fik lov til at komme med Clausen eller Robert Nielsen på landet for at sælge kød. Vi kørte ud en torvedag fra morgenstunden, da Willestofte aldrig havde slagtebod på torvet, og vognen var fyldt med kød. Handelen gik særdeles godt om formiddagen, men om eftermiddagen troede folk, at det var kød, der havde været på torvet om formiddagen. Først når misforståelsen var rettet, gik det godt igen, men det var ikke store summer, der kom ind, da kød var billigt den gang. En dag hen på eftermiddagen var der besked på en gård, at Robert Nielsen skulle køre over til proprietær Møller Nielsen i Pjedsted, hvor en stud, der havde brækket benet, skulle slagtes.

Det blev sent om aftenen, inden vi nåede hjem med den slagtede stud, men vi led ingen nød, da vi fik aftensmad på gården, og det var den eneste gang, Nielsen kom hjem med mere kød, end han var kørt ud med.

Vi skulle hver eftermiddag gå i byen med en kop frisk blod til en fabrikant, der skulle drikke det for sin sygdom. Da fabrikanten blev over 80 år, inden han døde, havde han ingen skade taget af blodet, han fik. Vi skulle også hente varmt spøl oppe på spritfabriken, og var to drenge om at bære en stor spand. Det skulle bruges til at bade fødderne i, men oftest var det os drenge, der fik fodbad, når vi skvulpede over med spanden, og når vi havde strømper på, kunne vi om aftenen trække skindet af benene sammen med strømperne.

Når drengene i flok var på tur i Trelde skov, gik vi ud ad Treldevej, hvor vi kom forbi vandingsstederne for de mange kreaturer, de reformerte havde på markerne. Vi fiskede efter vandkalve og salamander i dammene, men fangede sjældent ret meget, og vore »jagtture« i Trelde skov, hvor jeg var kendt fra mine ture efter brænde til vaskekedlen med min bedstemoder, gav ikke andet end en tom madkasse og træthed, når vi skulle hjem. Vi kom som regel hjem på samme tid, som avlsbrugerne trak deres kreaturer hjem fra marken. De mange kreaturer kom ud om morgenen og var hele dagen på markerne, og når de kom hjem om aftenen, kunne man følge deres vej med de mange »kokasser«, der kunne svine gaderne godt til. Rendestensbrætter var der på alle hjørner, hvis de ikke sejlede bort i stærke regnskyl, og »knokkelsten« var der på fortove og gader, hvis det ikke var rene jordveje.

De højeste ejendomme i byen var den gamle »Ridderborg« og snedkermester Thomsens ejendom på Købmagergade og Danmarksgade. Sidst i halvfemserne blev den gamle teaterrestauration på Prinsessegadehjørnet revet ned, og byen fik en ny stor hjørnejendom. Vi fulgte med stor interesse udgravningen af hjørnegrunden og nedramningen af de mange pæle, som foregik med rambuk, og med håndkraft. Ved 50 års festen for 6. juli slaget var gavlen ind til teaterhaven malet med »Frem gik de danske drenge til sejr eller død«, og sådan var der mange steder i den smykkede by malet manende sætninger. 6. julfesten varede dengang tre dage, og for at skaffe penge til at komme i Karolinelund solgte vi fotografier og postkort for R. Ottesen. Det var en let opgave og gav os penge til at deltage alle tre dage i festen. I Karolinelund var der rejst et kæmpetelt, hvor tusinde veteraner kunne spise, og vi syntes, det var en mægtig fest. En veteran, der var blevet træt og havde lagt sig til at sove på volden, fik et skilt hæftet på sig med ordene: »Faldet i slaget ved Fredericia«.

I Teaterhaven ud mod Danmarksgade blev der regelmæssigt afholdt grammofonkoncerter og senere koncerter af et orkester fra regimentsmusikken under ledelse

Teatret ca. 1939.

af Schwartz, der også dirigerede musikken til teaterforestillinger. Der var ved alle teaterforestillinger koncert i pauserne. På »National«, såvel i haven som i salen, når vejret var dårligt, blev der afholdt varieteforestillinger. Da der blev uddelt partoutkort til en masse mennesker, havde vi jo gratis adgang. Mange søndage var vi med far og »Skydelavs«, sergent Laursen, til gevinstskydning eller gevinstkeglespil, der holdtes på »Rosenlund«, »Hold-an« eller på Strib.

Da vi boede lige overfor teateret i Prinsessegade, varede det ikke længe, inden vi begyndte at være bud for skuespillerne, og da vi hurtigt lærte de enkelte at kende, fik vi som regel den samme at være bud for, hver gang han kom til byen. Vi sørgede for at blive bud for en skuespiller, da de ikke havde nær så mange ærinde som skuespillerinderne. Vi hentede skuespillerne ved toget og bar deres kuffert op til deres logi, som vi også skulle være behjælpelig med at skaffe. Ud over direktøren boede ingen på hotel, men i et privat hjem eller et pensionat, hvor de boede og spiste til en billig pris, da gagerne var meget beskedne, og vi fik aldrig penge for vor budgerning men gratis adgang til forestillingen. En enkelt gang fik jeg fat i en yngre skuespiller, som jeg i garderoben måtte afbrænde tændstikker for. Dem skulle han bruge til at sminke sig omkring øjnene med. Jeg måtte også høre ham i rollen som svensker i »Gøngehøvdingen«, så ham passede jeg på ikke at få fat i næste

gang. Der kunne også være besvær med at komme i teateret, når der var en overnervøs regissør, som ville smide de fleste ud, da han kun ville have 4 bude ialt, og vi var som regel en halv snes. Men så tog rekvisitkone affære og fik os lukket ind i salen eller gik med os om til balkonen, hvor hun råbte til oversergent Honore, der var kontrol: »Her er ti bude, som skal ind«, og så var sagen klar, når blot vi kunne finde en ståplads. Senere afløste jeg min ældre broder som bud for rekvisitkone, og det var behageligere, selv om der var mere at løbe om. Jeg måtte rundt at låne forskellige ting til de enkelte stykker, og jeg har således flere gange henter de højryggede stole i byrådsalen. De brugtes til slutscenen på slottet i »Elverhøj«. Senere overtog maskinmester Andersen også rekvisitterne, og så hjalp jeg ham.

Der blev gjort forskel på skuespillerne den gang, såvel i garderoben som på scenen. En gang Sophus Neumann var her for at spille hovedrollen i »Et sølvbryllup«, måtte der rigtig vin på scenen, og til østers kom der creme i skallerne, medens skuespillerne ellers måtte nøjes med saftvand. Til stykket måtte lånes etuier og æsker, som skulle forestille kostbare gaver. Når der af og til skulle benyttes børn på scenen, måtte budene holde for, og det gik også godt, blot der ikke skulle synges, for sangstemme var der ikke meget af. I en sommerrevy skulle en landsbylærer vise sine børn byens monumenter, som han sang viser om, og børnene skulle synge omkvædet: »Bülow står på rådhuset, han kan ikke gøre for'et, derfra går vi så til Lunding ved den østre munding, og ender vi i »Nationale« og får mad i mave«. Kønt var det ikke, men det skulle det nok heller ikke være.

Det var ikke så få teaterstykker, jeg fik set i min »budtid«, enkelte kan gå igen op i vor tid, men mange forestillinger var tidsbestemte og er ikke opført siden. Jeg kan således nævne »Da klokken sank«, »Fandens overmand«, »Ungdomsleg«, »En dragonofficer i skørter«, »De flotte drenge«, »De to rødhårede«, »Livet i Rusland«, »På farten« m. fl. Jeg mindes bl. a. »Til sæters«, hvor Harald Stabell og Chr. Nobel debuterede, og i »Dansen på Koldinghus« så jeg Vald. Psilander henrette sig selv ude i kulisserne ved at knuse en cigarkasse med en økse. I »Fangen på Zenda« har jeg set Otto Lagoni i dobbeltrollen som den fangne konge og hans stedfortræder, hvor en mand måtte stå i kulisserne med hans overskæg og støvler, så han kunne skifte på et øjeblik. Når der spilledes detektivkomedie som »Sherlok-Holmes« eller »Nic Carter«, forestillede vi os, at de skød rigtig på hverandre.

Af teaterdirektører mindes jeg Jens Walter, der havde en god medhjælp i sin hustru, og han viste nogle fremragende skuespil. Alb. Helsingren, der havde sin broder Emil Helsingren som hovedkraft, havde så fremtrædende skuespillere som Albrecht Schmidt, Holger Hoffmann,

Carl Alstrup og Johan og Alma Jensen. Carl Henriksen havde Axel Larsen, der havde de komiske roller, Arne Jensen, Vald. Maes og fl. Carl Thomsen havde bl. a. Emmy Gandrup og Lundquist. Oddgeir Stephensen var selv en fremragende skuespiller, og han havde bl. a. Fabian, Amanda Lund, Carl O. Stein, Bertel Krause, Velande m. fl. Albert Helsenberg opførte »Pigernes Alfred« og »Sherlok Holmes«, »Møntergade 39«, »Genboerne« og »Under hammeren«. Carl Henriksen opførte »Søstrene på Kinnekullen«, »Kapergasten«, »Charles tante« og »Vor sidste krig«.

Det var en dejlig tid, da vi gik bud for skuespillerne, og selv om disse kunne være meget uligevægtige i kulisserne, fik vi en kærlighed til teatret, der har holdt sig gennem årene. I skuespillernes garderobe var skrædder Olsen til hjælp ved påklædning og reparationer, og ved skuespillerinderne var det dameskrædderinde fru Juncker, der hjalp damerne, så de ofte primitive kostumer kom til at se godt ud fra tilskuerpladserne. De havde nok at gøre aftenen igennem, og der blev stillet store krav til deres kunnen.

I 1900 var Købmagergades skole færdig med afdeling for pigerne og drengene, og pigerne marcherede fra Vendersgades skole og drengene fra Danmarksgades skole ned til den nye og fine skole, hvor de nye lokaler blev indviede. Det var en mægtig forandring, og klasse-lokalerne var så fine, at vi ikke måtte have træsko på inde i klasserne, hvad vi var vant til fra de gamle skoler. De fleste børn gik med træsko, og nu måtte vi have skiftesko med til at tage på inde i klasserne. Den største forandring syntes vi var gymnastiksalen. Vi var vant til eksercerhuset ved Østervold, hvor der var cementgulv, så det rungede, når vi gjorde øvelser med træsko på. Nu fik vi den gamle gymnastiklærer, pens. stabs-sergent Nielsen, der forstod at tage drengene og lære dem noget. Timerne begyndte med, at hænderne skulle efterses. Det var ikke få, der måtte over at vaske hænder, og det nyttede ikke, at man sagde, at de lige var vasket. »Så har du glemt at komme vand på«, var svaret, og med et dask i halen måtte man over til vaskekummen. Selv kunne han lide at give et lille dask til een, der ikke kom hurtigt nok over hesten, men han kunne ikke lide, at lærerne i al almindelighed slog. Når vi var til badning på den militære badeanstalt ved Sønderstrand, og han så, at vi var blåstribede bagpå af de mange slag af spanskkrøret, som en lærer havde for vane at tildele os med eller uden grund, sagde han: »Hvad er det for en bandit, der har mishandlet dig?« Når han fik lærerens navn at vide, sagde han: »Den karl skal jeg nok få talt med«. Det hjalp kun lidt, og drengene var stadig sribede på bagen, når de gik til badning.

Ved den tid fik jeg byplads i »Messen«, og så var der ikke tid til fiskeri i voldgraven, og der blev også mindre tid til at komme på teater og til badning efter skoletid.

Skoletiden var fra 8—10 og 1—3 eller fra 10—12 og 3—5, og så skulle jeg være i pladsen lige efter skoletid og til 8—9 om aftenen og om lørdagen til kl. 11, da der ikke var nogen bestemt lukketid. Om aftenen blev jeg sendt ud for at se, om Dons, Henriksen eller B. Petersen havde lukket, og havde de ikke det, lukkede »Messen« heller ikke. Jeg fik 4 kr. i måneden hos »Messen«, og jeg syntes det var uretfærdigt, at min broder Niels fik 8 kr. i måneden hos Frederik Petersen, hvor der ikke tilnærmelsesvis var så meget at bestille. Hver dag skulle jeg op i privaten i Riddergade 3 for at gå i byen og pudse familiens, kommissernes og lærlingenes fodtøj. Så måtte jeg feje gaden og een gang om sommeren rense fortovet for græs, og det fik jeg 25 øre ekstra for, da det var gjort pænt. Jeg hentede varer på toldboden og pakhusene og gik med pakker til kunderne, og da det ingen kontantforretning var, måtte jeg et par gange om året ud med nogle hundrede regninger.

En gang imellem måtte jeg på toldboden for at hente en kasse vin, og jeg måtte da køre op ad Oldenborggade, hen ad Østervoldgade og Nørrevoldgade og ned til privaten i Riddergade, da ingen af købmændene måtte se, at Christensen tog vin hjem fra udlandet. Hver nytårs-aften var jeg til familiefest i Riddergade, hvor hele

personalet deltog. Det var en flot aften, hvor der ikke manglede noget, og hvor alle morede sig. Det endte med, at mor kom og hentede mig mellem kl. 12 og 1, så jeg ikke skulle gå alene hjem i al den uro og skyderi, der var i gaderne.

Ja, det var andre tider i halvfemserne og ved århundredskiftet, men når jeg tænker tilbage, synes jeg, at det var en dejlig tid, og at vi havde et rigt barndomsliv. Vi fandt det ganske naturligt og nødvendigt, at børnene måtte hjælpe med til at skaffe føden og klæderne, thi selv om far var sergent med en fast stilling og en månedsløn på omkring 70 kr., kunne det jo ikke slå til, da vi var fem børn. Det var nødvendigt, at alle underofficererne måtte have ekstraarbejde, og selv om det kun gav 25 øre i timen, var det en god hjælp i husholdningen. Vi fandt det meget naturligt, at vi skulle aflevere hele lønnen uden at få lommepenge, og vi var glade for, at vi måtte beholde de få drikkepenge, der vankede den gang. Min julegave i »Messen« bestod gennem årene i et lille stykke lærred til en skjorte, og hjemme har vi kun fået en beskedent julegave et par gange under opvæksten, og det var ikke hvert år, vi havde juletræ, men trods alt var vi glade og tilfredse med tilværelsen.

Ingvard Arent.

»Teaterhaven« i Danmarksgade ca. 1902.

Minder om mænd, som grundlagde Fredericias industri

De mange bindingsværkshuse og -gårde, som ved århundredskiftet prægede gadebilledet i vor by, er nu, med få undtagelser forsvundne. Enten er de nedrevne og erstattede med grundmurede huse af varierende skønhedsværdi, eller de er bleven skalmurede til gaden, hvilket de heller ikke er bleven kønnere af.

Spredt i byen findes en halv snes ejendomme, som ved deres størrelse, arkitektur og ligesom lidt fornemt tilbagetrukne beliggenhed viser, at de må være opført af bygherrer, som er kommet hertil udefra, og som har haft held og fremgang i de virksomheder, de oprettede her i byen.

Man har ikke blot ønsket komfort, men også at minde godtfolk fra de små huse om deres begrænsning, før de overskred tærsklen til palæerne.

Disse er da også opført i 1880'erne og 90'erne af forskellige både danske og tyske fabrikanter, som ved århundredets midte havde begyndt deres virksomhed og altså nu kunne begynde at nyde frugterne af deres arbejde.

En af de første, som kom hertil, var Peter Heinrich Lassen Bloch, grundlæggeren af Bloch & Andresens Væverier.

Bloch var født i Stege 1822. Han lærte handel i Lübeck og fik derefter ansættelse i Hamborg. Her har han formentlig lært sin tilkommende hustru, Anna Christine Hundewadt at kende. Hun var født i Deedesdorff 1830. Fra Hamborg kom Bloch til Fredericia og fik ansættelse hos købmand Ahlmann. 1847 gik han i kompagni med en skibskaptajn C. A. Petersen, og de anlagde en lille tøjfabrik med 12 væve. Nyårsaften 1847 tog man det første stykke tøj af væven. Så kom krigen og 1849 lå væveriet stille. Men man klarede sig endda. 1864 havde Bloch en jagt liggende i havnen med mel og rosiner og gav sig til at bage brød, som der jo, også i en belejret by, var brug for.

Efter krigen 1864 trak Petersen sig ud af kompagniskabet og begyndte at fabrikere tobak her i byen. Men Bloch fik dannet et nyt firma, med S. Seidelin og I. C. Hedemann som passive, og Seidelins svoger, handelsrejsende Andreas Andresen som aktiv deltager. 1871 var

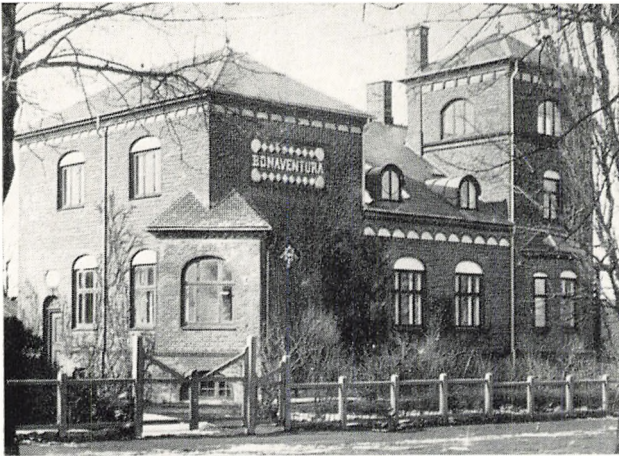
*Fabrikant P. H. L. Blochs ejendom hjørnet
af Danmarksgade og Kongensgade.*

væveriet i Danmarksgade for lille, og man indrettede et foreløbigt væveri i Prinsessegade nr. 1 i Wintherlichs tidligere jernstøberi.

1874 købte man en del store avlsbrugergårde i tilslutning til væveriet i Danmarksgade, og væveriet i Prinsessegade flyttede hertil.

1888 døde A. Andresen, og Bloch, som hidtil havde boet i Danmarksgade 55 lige overfor sin fabrik, begyndte at se sig om efter en anden bolig, formentlig for at hans søn og arvtager K. C. Bloch kunne overtage det gamle hjem, når han forlod sin manufakturforretning i København for at blive direktør i firmaet. Huset havde Bloch, som den forsigtige mand, der havde kendt krigens vilkår, ladet opføre i 1851 i stedet for »Stadsmusicanter Smidts gård«, som han lod nedbryde. Huset var rummeligt og net, men bestemt ikke prangende.

1891 købte Bloch Møller Dyppels gård på hjørnet af Danmarksgade-Kongensgade, lod den nedbryde og opførte her, ved siden af rektorboligen sin store, solide skiferdækkede gulstensejendom med indgang fra Kongensgade. Bag huset var der en ret anelig have ind mod latinskolen. Her døde P. H. L. Bloch den 9. august 1896. 1892 var han fratrædt ledelsen af sin fabrik, og havde overladt den til sin søn K. C. Bloch og A. Andresens søn, Hans Holger Andresen.

»Bonaventura« ved Østervold.

Enkefru Bloch døde den 26. november 1919. Bloch & Andresen overtog ejendommen og lejede den ud, indtil den i 1930'erne købtres af fabrikant F. C. C. Lund. Senere har den tilhørt overlæge Jørgen Røjel og ejes nu af vinhandler Cort Trap.

Fra fabrikant Blochs ejendom går vi ad Danmarks-gade til Østervold og fortsætter langs volden til Sjællandsgade, til »Bonaventura« eller »Statens Høreinstitut«, som det nu hedder.

»Bonaventura« er bygget 1891 af bygmestrene Bjerre og Dufresne for direktør Hans Holger Andresen, og vi får således lejlighed til også at erfare lidt om familien Andresens ankomst til Fredericia.

Fabrikant Blochs kompagnon, Andreas Andresen, var født i Flensborg 3. januar 1819. Han var søn af en skibskaptajn og kom til København, hvor han blev handelsrejsende i firmaet S. Seidelin. Her blev han gift med sin chefs søster, Laura Seidelin og kom 1864 til Fredericia. 1865 oprettedes kompagniskabet med Bloch, og den 26. april 1866 købte Andresen af kammerherreinde Lorents det hus, som lå nederst i Slesvigsgade og havde været beboet af kammerherrens søster. Huset, hvorfra der var en smuk udsigt over bæltet, og som havde en dejlig have på skrænten ned til »Kammerherrens gang« kostede 4700 rdl.

Her blev Andresens boende — han døde, som tidligere nævnt 1888 og fru Andresen 1911 — og her voksede deres børn op. Datteren Helga blev gift med konsul C. W. Loehr, men det er en anden historie, som følger senere.

Hans Holger Andresen, som efter flere års uddannelse i udlandet, var bleven meddirektør for Bloch & Andresen, havde formentlig fået nok af idyllen i Slesvigsgade. I »Bonaventura« blev der »højt til loftet og vidt til væggene«, endda meget højt og meget vidt. Tårn og karnapper prangede udadtil. Den smukke udsigt var det eneste, der var fælles med det gamle, tegltrækkede hjem på »Helvedesbakken«s top.

Men glæden over den elegante bopæl blev kun kortvarig. Andresen døde 3. december 1892. Hans hustru, fru Ingeborg, f. Lorentzen, rejste kort efter til København. 12. december 1905 solgte hun »Bonaventura« til købmand N. P. Røjgaard, som omdannede den til koncertsal og badehotel.

Forretningen mislykkedes og bygningen indrettedes til udlejning. 18. maj 1921 måtte fru Andresen tage ejendommen tilbage og solgte den samme år til ingeniør Helweg Jørgensen. Siden november 1931 har »Bonaventura« tilhørt staten.

Fru Ingeborg Andresen døde i Göteborg i februar 1928 under et besøg hos sine børn og er begravet i familiegravstedet på Trinitatis kirkegård.

Omkring 1850 kom flensborgeren C. W. Loehr til Fredericia og blev ansat som bogholder hos sukkerkoger Kracke, der havde sit køgeri i Karreen mellem Vendersgade, Fyensgade, Gothersgade og Oldenborggade, i dennes nordlige halvdel. Fabrikens største bygning købtes senere af militæret (ca. 1870) og blev anvendt til tøjhus. Mod Vendersgade byggede Kracke 1854 sin fornemme palæliggende beboelse. Den 19. juli 1865 døde Kracke, og i december samme år solgte fru Kracke ejendommen til Loehr for 12.000 rdl.

1853 havde C. W. Loehr anlagt sit salt- og koksværk ved havnen sammen med konsul P. Hansen. De drev også sejskibsrederi. I midten af tresserne trådte konsul Hansen ud af firmaet og overtog for egen regning rederiet. C. W. Loehr drev forretningen alene til 1882, da han afstod virksomheden til A/S Christiansholms Fabriker i København. Hans søn, den 23-årige Carl Wilhelm Loehr blev bestyrer af Fredericia afdelingen. Han blev gift med fabrikant A. Andresens datter Helga og 1893 flyttede de ind i deres nyopførte villa »Estrella« på Søbjerg.

Da den gamle konsul C. W. Loehr døde 1891, købte Carl Wilhelm Loehr fabriken tilbage fra Christiansholms

Vendersgade 63, opført 1854.

Fabriker og udvidede virksomheden med en betydelig kulhandel. 1892 var Loehr bleven tysk konsul og fra 1896 til 1902 var han medlem af bankrådet for Fredericia Bank. Loehr havde fra 1886 repræsentation for Statsanstalten for Livsforsikring. Han døde i maj 1928. »Estrella« blev i december 1918 solgt til godsejer Harald Juhl, og har i årene siden været på mange hænder.

Maskinfabrikant M. Goth købte den i sommeren 1919, fabrikant Grubert i maj 1923 og efter hans død 1925 solgte fru Grubert villaen til banegårdsrestaurantør Jens Jensen den 31. marts 1926. Der gik nu 15 år, så døde J. Jensen og året efter, i maj 1942, købte firmaet Bay og Vinding den store ejendom, som stadig troner på Søbjergs top, men siden 1951 har tilhørt Jens Breum og dennes arvinger (jægermester Plov).

Den gamle konsul C. W. Loehr havde i de første år efter sin ankomst til Fredericia opfordret sin broder, F. W. Loehr i Flensborg, til at komme her til byen og gå i gang med at lave sæbe. F. W. Loehr fulgte opfordringen og 1860 anlagde han et lille sæbesyderi i Sjællandsgade 34, hvorfra sæben sendtes til de nærmeste byer pr. fragtvogn. F. W. Loehr var en driftig mand, men iflg. overleveringen har han været en meget ejendommelig personlighed, en »sær snegl«, som man sagde. Han var gift og havde en datter, som vistnok ikke var særligt begunstiget fra naturens hånd. Han gjorde sig i hvert fald ihærdige anstrengelser for at få hende afsat til Frederiksklubbens unge, ugifte kavalerer. Trods løfte om stor medgift og mere »på vilkår« lykkedes det ikke.

At Loehr, som på grund af sit bidske væsen ikke var velset af byens borgere, heller ikke har haft det særlig godt indenfor hjemmets mure, fremgår af, at han i mange år havde sin gravsten stående færdig og betalt hos stenhuggeren i Gothersgade. Når han blev spurgt hvorfor, svarede han vrantent: »Ellers gi'er hun mig ingen, den —«. Her fulgte et mindre pænt udtryk.

Men manden var dygtig og oparbejdede en betydelig virksomhed. Han har ikke efterladt sig noget palæ, men boede i 1880'erne i Prinsessegade 78. Da han jo ikke selv havde sønner, solgte han 1888 sæbesyderiet til sin brodersøn Christian Loehr. Chr. Loehr kom hjem fra udlandsrejse og tog straks fat på at udvide og modernisere fabrikken, så den allerede få år efter nåede op på en betydelig kapacitet. 1898 blev, efter længere tids forhandlinger, Loehrs fabrik sluttet sammen med Odense Oliemølle og Carl Petersens fabrik, København, og Loehr beholdt ledelsen af fabrikken i Fredericia.

1905 blev han svensk vicekonsul. Senere også engelsk konsul. Loehr fik mange tillidshverv. Han blev medlem af Fredericia Handelsforenings bestyrelse, af bestyrelsen for »Banken for Fredericia og Omegn«, og af byrådet fra 1913-17.

Chr. Loehr købte efter faderens død 1891 barndoms-hjemmet i Vendersgade af sin moder. Han døde 24.

»Estrella« på Søbjerg.

januar 1923 og fru Nathalie Loehr blev boende her til sin død 1928.

På hjørnet af Prinsessegade-Sjællandsgade ligger en ejendom, som, skønt den ikke er forsynet med tårne og spir, dog påkalder opmærksomheden. Den er muret i rødsten og har skifertag, men døre og vinduer er omgivet af så brede, pudsede indfatninger, at bygningen flygtigt set, erindres som hvid. Det afskårne hjørne med et stort vindue og frontispice virker også iøjnefaldende. Bygningen er opført 1881 for tømmerhandler Ulrik Valeur, som den 7. december dette år fik skøde fra Fredericia byråd på hele grunden langs Sjællandsgade, hvor han desuden anlagde sin store og smukke have. Valeur var gift med en datter af sukkerkoger Kracke og broder til skibskaptajn F. Valeur, gift med sin kusine Jane, datter af kammerråd J. G. Valeur i Sjællandsgade 79. De to brødre grundlagde den 26. marts 1877 en trælasthandel under firmanavn Valeur & Co. F. Valeur var vistnok den egentlige leder af dette foretagende, mens Ulrik Valeur var svagelig og tilbragte sin meste tid med at pusle i haven, kun afbrudt i denne beskæftigelse, når dr. Nyborg kom på sygebesøg, hvilket hyppigt skete, og næsten altid ved frokosttid. 1906 gik Valeur & Co. sammen med Kragh-Utzon under navn »Fredericia Trælasthandel«. Allerede 1880 havde man købt køb-

mand Bybergs Trælasthandel, så nu var byens 3 forretninger i denne branche samlet.

Før 1880 havde man haft tømmerplads nord for havnen mellem Søndervoldgade og Oldenborggade, mens pakhusene lå på samme sted som i dag, langs Prinsessegade. Da havnen blev udvidet 1880-81, måtte man flytte til de nuværende tømmerpladser. F. Valeur var administrerende direktør til sin død 1910, mens Ulrik Valeur døde omkring 1900. Ejendommen blev den 1. maj 1901 købt af herredsfoged O. F. Ahlmann, som boede her til sin død 1928. Samme år købte fabrikant Ravnsøe ejendommen og 7 år senere solgte fru Ravnsøe den til overlæge Gjessing. Fra 16. oktober 1963 tilhører hus og grund firmaet Caltex.

I Nørrevoldgade 8, gemt mellem tæppefabrikkens høje fabriksbygninger, ligger et ejendommeligt bygningsværk, i en lidt ubestemmelig stil og opført 1914 for direktør Carl M. Cohr. Skønt forlængst taget i brug til andet formål, har det været hjem for en mand, som ved rastløs flid og energi skabte den virksomhed, som i dag er kendt også udover landets grænse.

1860 begyndte C. M. Cohrs far, Ditlev Madsen Cohr, sin guldsmedeforretning i Vendersgade 23. Han var født her i byen 1829 og døde 1883, hvorefter hans enke fortsatte forretningen, bistået af en svend. Carl M. Cohr blev sat i lære hos købmand I. Hermann i Danmarksgade og var 21 år gl. og netop hjemsendt fra militæret, da hans far døde. Han overtog forretningens ledelse og 1887 løste han borgerskab og overtog forretningen. 1889 lejede han større lokaler i Danmarksgade 17 hos isenkræmmer Windeløw, og 1890 giftede han sig. 1892 købte Cohr korpslæge Vogelius' ejendom, Danmarksgade 9. Her indrettede han i forhuset butik, privatbolig på 1. sal og soveværelse under taget. I side- og baghus blev der værksteder.

1901 byggede Cohr sit sommerhus »Rønnebærhuset« ude ved Hannerup. 1905 brændte baghuset i Danmarks-

Tømmerhandler Ulrik Valeurs ejendom hjørnet af Prinsessegade og Sjællandsgade.

gade, og den store nye bygning opførtes med en udvidelse mod nord. 1906 blev C. M. Cohr byrådsmedlem og beholdt dette tillidshverv til 1913. Samme år omdannedes virksomheden til aktieselskab, og 1910 blev butikken flyttet til større lokaler i Duus' ejendom. 1913 blev forhuset helt ombygget og I. M. Jørgensens gård købtes. I løbet af 1914 blev »Fredericiagården« opført på den gamle købmandsgårds grund, og samtidig opførtes villa »Pax« i Nørrevoldgade 8.

I krigsårene blev også den fabrik, som Cohr havde oprettet i København, meget betydeligt udvidet. 1923 blev C. M. Cohr udnævnt til Ridder af Dannebrog og den 24. august 1925 døde han pludseligt under et ophold på Silkeborg Bad, 63 år gammel.

Endnu, 2 snese år efter, er det kendte firma en bekræftelse af Carl M. Cohrs valgsprog: »Flid bærer frugt«.

Den store ejendom, som med sin noble facade afgrænser Landsoldatens plads mod øst rummer også minder om en af pionererne indenfor Fredericias industri.

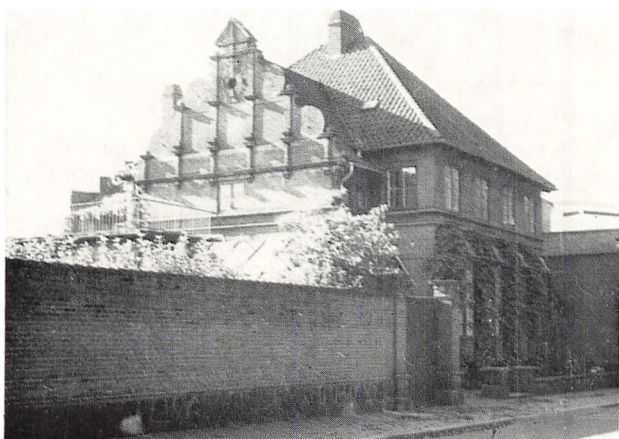
Den 9. marts 1865 fik Harald Jacob Petersen Schmidt borgerskab som tobaksfabrikant i Fredericia og oprettede sin fabrik på denne grund, som han købte af købmand S. Boalth. H. J. P. Schmidt var født i Christianssand 1820 og var sønnesøn af det flensborgske tobaksfirmas stifter Hans Petersen Schmidt.

Han kaldte sit firma J. P. Schmidt jun. og meddeler i Fredericia Avis den 29. juli 1865, at han har overdraget salget af sine fabrikata til købmand P. Hassing. (Hj. af Vendersg.-Danmarksg. Nu »Tårnborg«.)

Fabrikken her i byen voksede så stærkt, at moderfabrikken i Flensborg måtte lukke allerede 1870.

H. J. P. Schmidt døde 1882 og havde kort forinden overdraget firmaet til sine mangeårige medarbejdere C. H. Petersen og H. C. Andresen, som begge var født i Flensborg. Andresen døde 1889 og Petersen 1893.

Andresens svigersøn Johan Ludvig Korch overtog ledelsen 1894 og 1. januar 1899 blev firmaet aktieselskab med Korch som direktør. Siden direktør Korchs død 1933 har hans søn Poul Korch haft ledelsen, i de

C. M. Cohrs villa »Pax« ved Nørrevold.

senere år bistået af sine 2 sønner, direktørerne Erling H. C. og Ole J. Korch. Fabrikken er i nyeste tid undergået stor modernisering og udvidelse.

Den sidste bygning fra 1800 årene, som skal omtales, er »Tutavallis«. Det er ganske vist ikke nogen fabrikantbolig, men byens øverste embedsmand og samtidig med de omtalte industrimænd har haft sit hjem her i de idylliske omgivelser ved Kammerherrens gang og Vestervold. Borgmester Carl Lund Scharling blev udnævnt til borgmester i Fredericia den 18. august 1884. Han var indtil da assessor i den kgl. viborgske overret. 1890 lod han sin villa opføre i den yderste ende af »Kammerherrens gang« og på dennes sydlige side, i ly af volden, heraf navnet.

Villaen blev indrettet herskabeligt med hall, køkken i kælderen og elevator herfra til spisestuen, med bly-indfattede ruder o. s. v.

1893 fik Scharling yderligere skøde på en strimmel jord ind mod statsbanens grund, så at haven fik en passende størrelse.

Her tilbragte Scharling og hans hustru et langt og lykkeligt liv, afholdt og æret af byens borgere. Han var en fint dannet personlighed og en beåndet taler. En af de store begivenheder i borgmester Scharlings funktionstid var veteranfesten den 6. og 7. juli 1899. Allerede året før nedsattes et byrådsudvalg på 5 mand med borgmesteren som formand, til at tilrettelægge festen.

Ikke mindre end 4000 veteraner skulle have fri rejse, indkvartering og bespisning, og byen skulle i festdragt. Scharling havde den tilfredsstillelse, at festen »blev en fest, ikke på veteranerne, men for veteranerne«, som han selv sagde. Den 30. april 1912 trådte Scharling tilbage. Han var da 72 år og han døde 1920 på årets sidste dag.

Cigarfabrikken 1875.

Hans begravelse fandt sted den 7. januar 1921 under en næsten overvældende deltagelse.

Allerede 1918 havde konsul C. W. Loehr købt »Tutavallis« og 1923 fik frøken Marie Loehr skøde på ejendommen.

Den 5. december 1929 købte materialist Johs. Hansen den gamle borgmesterbolig. Siden marts 1958 tilhører den »Falck«, som har omskabt den til redningsstation. Det kan synes mærkeligt at fortælle om »Tutavallis« og omgivelserne derude, uden at nævne grundlæggeren af en af byens største industruer, oberst Voss.

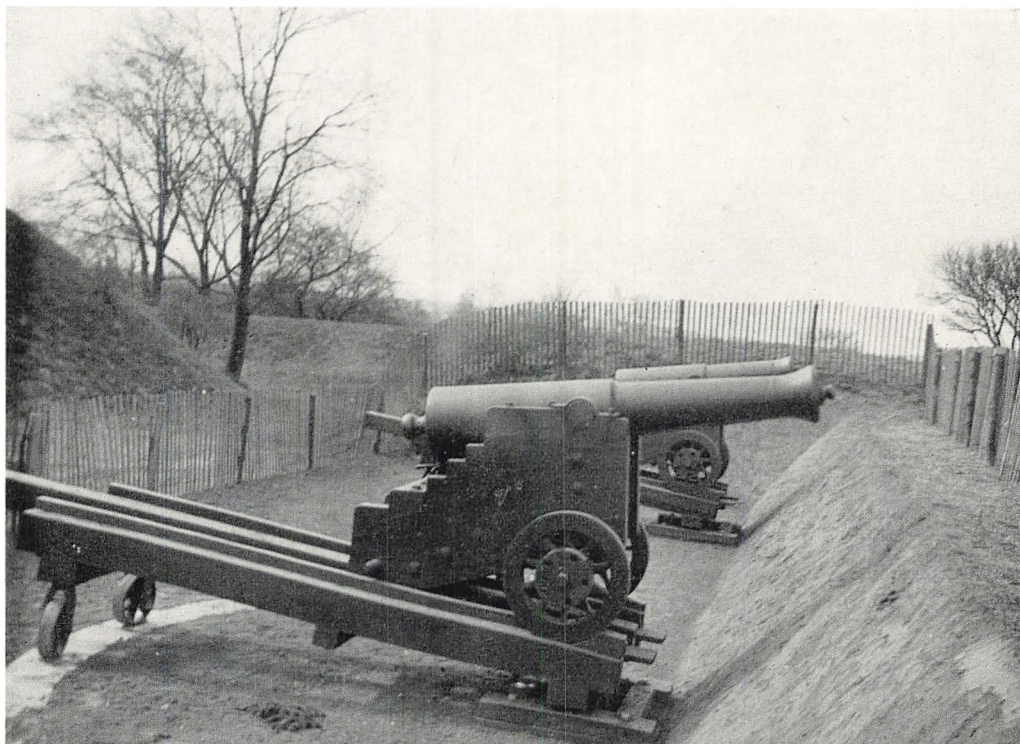
Men de bygninger, som skulle være baggrunden for en beretning, »Bella Vista« og »Tårnborg«, er forlængst borte, og da »Bella Vista«s historie ville tage uforholdsmæssig plads, må den vente til en bedre lejlighed — ad åre.

Ed. A. Nissen.

»Tutavallis« i Sjællandsgade.

FÆSTNINGEN FREDERICIA 1864

*»Blev Dagene tunge af Skøbne,
af Nederlag og af Savn,
brat vidste hver Mand, hvad han skyldte
sit ærlige, danske Navn.«*

(Kaj Munk).

1864-1964 — Hundrede Aar er forløbet, siden Danmark ene mod 2 Stormagter udkæmpede sin sidste Kamp for at bevare det danske Rige udelte.

Blev den Rolle, Fredericia kom til at spille i dette Opgør, ikke Sejrens straalende — som i 6. Julislaget 1849 — er det vel værd i Mindeaaet at lade Tankerne søge tilbage, og for en kort Stund lade Fæstningen ligesom »tone frem for Øjet«, saaledes som den var, inden østrigske Soldater — efter at have besat den — for bestandig satte Punktum for dens Opgave som militært Støttepunkt.

Den historisk interesserede Vandrer, der i 1964 foretager en Tur paa Volden for bedre at kunne danne sig et Billede af Fæstningen, vil kun faa et ufuldstændigt Indtryk.

Hele det prægtige Voldparti, der strakte sig fra Slesvigs Bastion over Holstens og Oldenborgs Bastioner til Delmenhorst Bastion, er — naar undtages en lille Rest af Holstens Bastion — fuldstændig udslettet, og Byens vældige Udvikling mod Nord har helt lukket for Udsigten til Resterne af den fremskudte Lejr, og kun Navne som Skansevej og Skansevejens Skole fortæller Eftertiden, at man her er paa historisk Grund.

FREDERICIA 1850-1864

Efter Treaarskrigen — for Danmark saa sejrige — Afslutning, syntes Folket i den Grad at »hvile paa Laurbærene«, at man ikke fulgte nøje med Udviklingen og den politiske Spænding omkring vort Land.

Et militært Støttepunkt, som Fredericia burde være i Kraft af sin strategiske Beliggenhed og de Muligheder, som var til Stede for at skabe et virkeligt stærkt Fort, lod man paa det nærmeste skøtte sig selv.

Vel manglede det ikke paa Forslag om at gøre Fæstningen stærkere, men alle Forslagene blev »paa Papiret«.

En Kommission blev nedsat i 1851, og efter indgaaende Drøftelser forelagde man Regeringen et Forslag gaaende ud paa at anvende i alt 20.350.000 Rdl. til Befæstningsarbejder ved København, Fredericia og Als/Sundeved.

Af denne — efter Tidens Forhold betydelige Sum — tænkte anvendt 7.150.000 Rdl. til Fredericia — for som det hed i Forslaget: »at skabe en Fæstning ved Lille-Belt som Hovedvaabenplads for Jylland og Fyn, fremkommen ved Anlæg af fremskudte Værker om Fredericia og Befæstninger paa Strib«.

Forslaget naaede aldrig til Vedtagelse, og en ganske lignende Skæbne fik det følgende — udarbejdet af en ny Kommission i 1857.

Den samlede Sum var denne Gang paa i alt 32.000.000 Rdl., hvoraf man tænkte sig anvendt 7 Millioner paa Fredericia og 1—1½ Million paa Strib.

Ogsaa dette Forslag peger paa den store Betydning, en stærk Fæstning her vil have. Det hedder t. Eks: »Den vigtigste Flankeposition maa ustridigt søges ved Lille-Belts smalleste Del, fordi det bagved liggende Fyen giver Plads og Forplejning for Armeen i en vilkaarlig Tid, og fordi dette Punkt afgiver den naturligste Forbindelse mellem Halvøen og Øerne«.

Forslaget var fra Ingeniørkorpsets Side meget omhyggeligt og sagligt udarbejdet, men skønt Skyerne ude omkring Danmark trak stedse mørkere og mere truende op, blev ogsaa dette Forslag henlagt.

Paa Baggrund af den mere truende Situation gav Ministeriet til sidst Ingeniørkorpset udtrykkelig Hensetting til at udarbejde et Forslag — det tredje — men havde kun, som højeste Grænse for Udgifterne, sat 12 Millioner Rdl. til det samlede Program.

Det er et Bevis paa den Betydning, man fra Ingeniørkorpsets Side tillagde Fredericia, at Korpset af den stærkt reducerede Sum alligevel fastholdt 8.800.000 Rdl, som nødvendige for at gøre Fredericia Fæstning virkelig effektiv.

Hvor betegnende for Ministeriets Stilling til vort Forsvar i sin Helhed var det da ikke, at ogsaa dette yderst rimelige Forslag overhovedet ikke blev forelagt Regeringen til Vedtagelse.

Man forpassede i den Grad Tiden, at der mellem 1850 og 1863 i alt kun blev anvendt 1.027.000 Rdl. paa Landets Befæstninger, og heraf fik Fredericia den Sum 238.000 Rdl.

DECEMBER 1863

Da Ordren til at sætte Fredericia i fuldstændig Forsvarsstand blev udstedt i decbr. 1863 — kun faa Maaneder før det første Skud faldt i Krigen — var Tiden forpasset.

Generalmajor N. C. Lunding.

Inden de paatænkte Arbejder var fuldførte, stod Fjenden allerede foran Fæstningens Volde.

En Del af de førnævnte 238.000 Rdl. var bl. a. anvendt til at anlægge en befæstet Lejr foran Fæstningen.

Belært af Erfaringerne fra 6. Julislager, hvor Slesvigholstenerne i 1849 havde anlagt Skanser saa tæt mod Byen og ud mod Bæltet, at den for Fæstningen livsvigtige Overfart til Strib kunde trues, havde man klart forstaaet, at man maatte skyde Fæstningens Forsvar længere frem.

Der blev derfor paabegyndt Anlæg af 5 Skanser, som i Tilfælde af Krig skulde forbindes med Løbegrave, og Skanserne fik Deplacementer til 85 Kanoner, ligesom den nødvendige Palisadering skulde foretages.

Ogsaa Arbejdet med Opstemningen af Vandet fra Ullerup Bæk, saa den saakaldte Mølleeng omdannedes til en Sø og saaledes virkede som en naturlig Forhindring, blev paabegyndt.

Til at bestryge Kolding-Vejen anlagdes et stærkt Jordværk — kaldet Kolding Skansen.

Mangelen paa de nødvendige Penge gjorde sig imidlertid stærkt gældende, og naar undtages en Del Jordarbejder paa selve Hovedvolden — særlig omkring Prins Georgs og Prins Christians Bastioner og ved Kongens Port — blev Resultatet af alle Anstrelgelserne kun forholdsvis ringe.

GENERALMAJOR N. C. LUNDING PAANY FÆSTNINGENS KOMMANDANT

21. December 1863 blev Kommandanten paa Kronborg Fæstning — Generalmajor N. C. Lunding, beordret

til at overtage Hvervet som Kommandant i Fredericia, og for anden Gang blev denne dygtige og modige Officers Navn knyttet til Byens Historie.

Men allerede Gensynet med den gamle Fæstning vakte Bekymring og Uro hos Lunding. Med Grundighed gennemgik han alt, undersøgte alle Punkter paa den vidtstrakte Fæstning, og som den retskafne Officer, der kendte sit fulde Ansvar, kunde han kun henstille til Krigsministeriet, at det rigtigste vilde være helt at opgive Fæstningen, endnu inden en Krig var brudt ud.

Men Ministeriet havde netop samtidig udsendt Ordre til, at Fredericia skulde sættes i Forsvarsstand.

Lunding tog fat på Opgaven, men Bekymringen for Fæstningens Skæbne i en Krig og det krævende Arbejde tvang Generalen til at overgive Hvervet som Kommandant til en yngre Kraft: Oberst Meyer.

Budskabet om Fjendens Indtrængen i Jylland kaldte imidlertid Lunding frem, og paany overtog han sin gamle Fæstning — beredt til at forsvare den med alle til Raadighed staaende Midler.

Tiden blev udnyttet af alle Kræfter, og sammenlignet med Stillingen før Lunding kom til, var Resultatet meget imponerende.

POTERNER

Saaledes arbejdede man flere Steder i Volden med Anlæg af Poterner — d. v. s. lave Udfaldsporte, hvorfra Besætningen ubemærket kunde rykke ud fra Fæstningen til den »dækkede Vej« paa Gravens Yderside.

En af Poternerne naaede at blive fuldført under Kurtinen mellem Holstens og Slesvigs Bastioner.

En anden Poterne med stærkt Fald udefter skulde anlægges til venstre for Prinsens Port, og en lignende i Prins Christians Bastions højre Kurtinepunkt.

For nogle Aar siden gav Nationalmuseet Tilladelse til, at man foretog Gravning for om muligt at finde Poternen ved Prinsens Port, men uden Resultat.

Arbejderne med Poternerne mødte ofte store Vanskeligheder, idet Valkeler eller endog Vandaarer flere Gange hemmede Arbejdets Fuldførelse.

PALISADER

Paa Obeliskens paa Danmarks Bastion for General Lunding ses paa den ene Side et Relief visende to Soldater i Færd med at rejse Palisader.

Under arbejdet i Fæstningen blev saadanne Palisader anvendt i stor Udstrækning. Saaledes oprettedes dobbelt Palisadering af alle Dæmninger over Grave og med Porte for Adgangsvejene.

Fra Prinsens Port førtes Palisaderne helt forbi Fremspringet ved Prinsessens Bastion. Denne betydelige Palisadering skulde opveje, at Graven her var smallere end foran Volden i Almindelighed.

Ogsaa Ravelinerne foran Slesvigs Bastion, Prinsens Port og Kongens Port blev forsynet med Palisader, og ved Norges Bastion førtes Palisaderne helt ned til Stranden.

Naar hertil kommer talrige Anlæg af Kanondeplacementer — baade paa Hovedvolden og i Forværkerne, samt Opførelse af Blokhuse, Krudtmagasiner o. s. v. vil man forstaa, at der var nok for Fæstningens Besætning at tage Vare paa.

FÆSTNINGENS BESÆTNING

Allerede Fredericias navnkundige Kommandant, under Svenskekrigen 1657, Anders Bille havde gjort den Erfaring, at Fæstningen Fredericias vældige Dimensioner krævede en talrig Styrke, hvis et Angreb skulde afslaa.

Ogsaa General Lunding var klar over dette, og Gang paa Gang henvendte han sig til Overkommandoen med Bøn om at faa Fæstningens Styrke bragt op til 16.000 Mand.

Dette blev ikke imødekommet, og under hele Belejrningen raadede han da ogsaa kun over en Styrke paa ca. 13.000 Mand.

Denne Styrke fordeltes saaledes:

- 12 Batailloner Fodfolk
- 1½ Regiment Rytteri
- 3 Feltbatterier
- 1 Espingolbatteri (Flerløbet Skyts)
- 3 Fæstningskompagnier
- 1 Artilleripark
- 1 Artilleridepot
- 2 Ingeniørkompagnier

I alt ca. 13.000 Mand med ca. 600 Heste.

I Tilfælde af Angreb skulde 9. Brigade forsvare Fæstningens vestlige Del fra Oldenborgs Bastion til Prinsens Port — 8. Brigade den nordlige Hovedvold, 14. Regiment skulde holde den befæstede Lejr, og 13. Regiment dannede Reserven.

FÆSTNINGENS ARMERING

Følger vi i Tankerne Volden fra Delmenhorst Bastion, der laa, hvor nu Kulpladserne ved Vesthavnen breder sig — og Voldkronen rundt til Norges Bastion ved Østerstrand, vil en Gennemgang af Kanonantallet i Bastioner og Raveliner give et Indtryk af den Styrke, hvormed et Angreb vilde blive mødt. Tallene viser Armeringen umiddelbart før Rømningen, altsaa paa et Tidspunkt, hvor Forsvarsforanstaltningerne var længst fremme.

DELMENHORST BASTION

Denne Bastions Opgave var af mere sekundær Betydning, og Armeringen bestod kun af 2 Stk. 3 Punds Kanoner.

Prinsens Port og Poterne 1854.

Saalænge Oversvømmelsen i Vest var intakt, vilde en fjendtlig Fremrykning ad Strandvejen være usandsynlig.

OLDENBORGS BASTION

Anderledes stod det til ved Oldenborgs Bastion. Denne mægtige Bastion, hvorfra der var vidt Udsyn over Terrænet sydvest for Fæstningen, blev anset for et af Voldens Hovedpunkter og var derfor stærkt armeret.

Armeringen bestod af:

- 4 Stk. 84 Punds Granat Kanoner
- 2 » 12 » Kugle Kanoner
- 5 » 6 » do.
- 2 » 3 » do.
- 4 » 24 » Morterer
- 2 » 84 » do.
- 3 Fodespingoler

HOLSTENS BASTION

Denne Bastion, der i Dag er stærkt beskaaret og nu rummer Jernbanens Mindelund, var forholdsvis stærkt armeret, idet man her forefandt:

- 2 Stk. 84 Punds Granat Kanoner
- 1 » 24 » Kugle Kanon
- 2 » 12 » riflede Kanoner
- 2 » 6 » Kugle Kanoner
- 4 » 3 » do.

SLESVIGS BASTION

I daglig Tale er Bastionen kendt som »Ridebanen«. Foran laa en Ravelin, hvoraf Rudimenter endnu ses. Bastionen var armeret med:

- 1 Stk. 84 Punds Granat Kanon
- 1 » 24 » Kugle Kanon
- 2 » 6 » do.
- 4 » 3 » do.

I Ravelinen:

- 2 » 6 » do.

Foran Slesvigs Bastion stod 2 Stk. 6 Punds Kugle Kanoner og Kurtinen, der forbandt Slesvigs Bastion med Prinsessens Bastion var armeret med:

- 2 Stk. 84 Punds Morterer

PRINSESSENS BASTION

Denne Bastion er i Dag en af de bedst bevarede paa hele Voldet, og krones nu af den saakaldte Genforeringssten.

Med de to gamle Kanoner:

- 1 Stk. 84 Punds let Granat Kanon
- 1 » 24 » Kugle Kanon

som i 1946 er opstillet i Bastionens nordlige Side, kan man danne sig et lille Indtryk af, hvorledes Bastionerne maa have taget sig ud, naar de mange Kanoner var paa Plads. Kun maa man erindre sig, at Kanonstillingerne var skærmede med Faskiner.

Bastionen talte i alt 9 Stk. Skyts, som fordeltes med:

- 1 Stk. 84 Punds Granat Kanon
- 2 » 24 » Kugle Kanoner
- 2 » 6 » do.
- 4 » 3 » do.

RAVEL'NEN FORAN PRINSENS PORT

Den fremskudte Befæstnings-Ravelin — som skulde

beskytte Byens Hovedindgang: Prinsens Port — var armeret med:

3 Stk. 6 Punds Kugle Kanoner
og understøttede derved den foran Volden liggende Skanse »Kolding Skansen«, som raadede over:

6 Stk. 12 Punds Kugle Kanoner
4 » Fodespingoler

Paa et Placement lige Syd for denne Skanse stod yderligere:

2 Stk. 12 Punds Kugle Kanoner

Disse i alt 15 Kanoner kunde sammen med de 9 Kanoner paa Prinsessens Bastion og de 14 Kanoner paa Prins Georgs Bastion nok give en fremrykkende Fjende en varm Modtagelse.

PRINS GEORGS BASTION

Som et Vartegn — synligt vidt omkring — bærer denne Bastion det smukke, hvide Vandtaarn. Ogsaa her er opstillet to gamle Kanoner, Magen til de to i Prinsessens Bastion. Armeringen var:

3 Stk. 84 Punds Granat Kanoner
3 » 24 » Kugle Kanoner
4 » 12 » riflede Kanoner
4 » 3 » Kugle Kanoner

I Kurtinen mellem Prins Georgs og Prins Christians Bastioner stod:

2 Stk. 84 Punds Morterer

PRINS CHRISTIANS BASTION

Købestævnets Bygninger har i vore Dage helt udsløttet Bastionens Hovedværk. Øverst paa dette sted stod i 1864 en Mølle, som Fjenden i stor Udstrækning brugte til Sigtetpunkt under Beskydning.

Hele Kvarteret neden for Bastionen d. v. s. Prinsesse-gades nordlige Del led derfor meget under Bombardementet.

De mange indmurede Granater i Husene i denne Del af Byen vidner endnu om de hektiske Dage.

Bestykningen her var ikke saa svær som paa Bastionerne nærmere Byens Porte. Den bestod af:

2 Stk. 84 Punds Granat Kanoner
2 » 24 » Kugle Kanoner
4 » 3 » do.

Til Gengæld var der i Kurtinen mellem denne Bastion og Dronningens Bastion anbragt to Morterer, som hørte til Fæstningens sværeste Skyts, nemlig:

2 Stk. 168 Punds Morterer

DRONNINGENS BASTION

I Dag er denne Bastion ud for Bjergegade Rammen om noget saa fredeligt som en Legeplads for Kvarterets Børn. I 1864 var den derimod armeret med 9 Stk. Skyts:

1 Stk. 84 Punds Granat Kanon
2 » 24 » Kugle Kanoner
2 » 12 » riflede Kanoner
4 » 3 » Kugle Kanoner

Fra denne Bastion og hen til Kongens Bastion stod i Kurtinen ikke mindre end 10 større eller mindre Stykker Skyts.

Det ses af Arten af Skytset, at denne Del af Volden skulde kunne forsvare sig meget kraftigt. Armeringen var:

8 Stk. 4 Punds riflede Kanoner
2 » 84 » Morterer

Det maa erindres, at Brugen af riflet Skyts først under denne Krig var ved at trænge igennem, og det vil af Oversigten ses, at Fordelingen af det til Raadighed staaende riflede Skyts omhyggeligt dækkede alle strategisk vigtige Punkter.

KONGENS BASTION

Som den vestlige Vogter af Indføringsvejen ved Kongens Port afgav Kongens Bastion ved sin Højde over Forterrænet en overmaade fin Placering for de 11 Kanoner her var opstillet, nemlig:

2 Stk. 84 Punds Granat Kanoner
2 » 12 » riflede Kanoner
1 » 24 » Kugle Kanon
2 » 6 » Kugle Kanoner
4 » 3 » do.

DANMARKS BASTION

Fra denne prægtige Bastion, hvorfra Udsynet er stor-slaet skønt, og som i Dag krones af Mindesmærket for Byens heltmodige Kommandant, kunde Indfaldsvejen beherskes, og Bestykningen var derfor ogsaa meget kraftig:

1 Stk. 84 Punds Granat Kanon
2 » 24 » Kugle Kanoner
2 » 3 » do.
4 » 24 » riflede Kanoner
4 » 24 » Morterer

Tilstedeværelsen af de 24 Punds riflede Kanoner viser den Betydning, man tillagde dette Punkt paa Volden.

NORGES BASTION

Mod Øst — ud for Prinsensgade — afsluttede den aabne Norges Bastion Hovedvolden. Armeringen var her:

1 Stk. 84 Punds Granat Kanon
1 » 24 » Kugle Kanon
2 » 6 » do.

DEN BEFÆSTEDE LEJR

De 5 Skanser, der dannede den befæstede Lejr, var armeret med i alt 88 Stk. Skyts, der fordeltes med:

*Østrigernes Indmarch i Fredericia 29. April 1864.
Samtidig Tegning i »Ill. Zeitung«.*

Granat Kanoner:

22 Stk. 84 Punds
10 » 24 do.

Riflet Skyts:

4 Stk. 12 Punds
4 » 4 do.

Glatløbende Kugle Kanoner:

19 Stk. 24 Punds
6 » 12 do.
17 » 6 do.

Morterer:

4 Stk. 24 Punds
samt 2 Fodespingoler

I alt var der saaledes 239 Pjecer af ulige Kalibre anbragt i Stillingerne, og hertil kom et lignende Antal ældre, glatløbet Skyts, som evt. kunde tages i Anvendelse, samt fordelt over hele Befæstningen i alt 50 Stk. saakaldte Voldrifler.

Fra Voldens Midte kunde de riflede Kanoner med nogen Sikkerhed for at træffe række til Egnen omkring Sønderbygaard, de glatløbende betydelig kortede.

Skudsikkerheden var for riflet Skyts større paa 2500 m. end for det glatløbende paa 1200 Meter.

Tænkte man sig, at samtlige Kanoner og Morterer paa Volden og i den befæstede Lejr blev affyret i nøjagtigt samme Nu, vilde den samlede Projektivvægt udgøre ca. 3.300 kg.

Til Sammenligning kan tjene, at en enkelt Bredside fra Kanonerne på et Slagskib af »Duke of York« Typen fra sidste Verdenskrig havde en vægt af 7.070 kg.

DE FJENDTLIGE BATTERIER

Den 20. Februar viste de første østrigske Soldater sig i Egnen omkring Gudsø, og kort efter fandt de første Kampe Sted mellem vore Forposter og Fjenden.

Det var klart, at Fjenden inden længe ville indlede en Beskydning af Fæstningen, idet der blev anlagt 5 batterier lige netop langt nok fra vore Værker til at vore glatløbene Kanoner ikke kunde skade dem.

Batterierne talte i alt 42 Kanoner og anlagdes saaledes: 2 Batterier Vest og Nordvest for Kirstinebjerg for at kunde beskyde vor fremskudte Lejr. Kun 1800 Meter fra vore Skanser og armerede med 8 riflede 4 Punds Kanoner og 6 glatløbende 18 punds do.

Batteriet ved Stenhøj var meget stærkt armeret med 12 riflede 6 Punds Kanoner.

Batterierne ved Stoustrup og mellem Sandalhus og Erritsø havde hver 8 Stk. riflede 8 Punds Kanoner.

BOMBARDEMENTET

Tidligt om Morgenen den 20. Marts aabnede Batteriet ved Stenhøj Bombardementet, og i Løbet af en Time var alle fjendtlige Batterier i Virksomhed.

Bombardementet varede hele Dagen — sagtne lidt om Natten — for atter at tage kraftigt fat næste Dag.

Men pludselig, Klokken 1 Eftm., holdt Skydningen op. Den preussiske Feltmarskal Wrangel sendte en Parlamentær til Fæstningen med en paa Tysk affattet Opfordring til Overgivelse.

General Lunding svarede — paa Fransk — med et klart Afslag.

Da Fjenden ikke havde naaet Hensigten: At tvinge Byen til Overgivelse ved Bombardement, opgav man at fortsætte.

Der var da noteret i alt ca. 2.900 Skud, hvoraf 1082 Skud var affyret fra de østrigske Batterier og 1.780 Skud fra de preussiske.

Inde i Fæstningen talte en Officer 133 Granater i en Time.

Byen led en Del Skade, medens selve Fæstningen intet havde lidt.

35 Huse var brændt helt ned, medens 93 var mere eller mindre beskadiget. Blandt de ødelagte var desværre Garnisonssygehuset, men det lykkedes at faa de ca. 200 Patienter over til Bogense.

Til at bekæmpe Ildebrande var Fæstningens eget Brandværn helt utilstrækkeligt, hvorfor man havde rekvireret 8 Sprøjter fra København. Slukningsarbejderne blev ledet af Premierløjtnant Hoskier, som havde en Stab af 10 københavnske Brandfolk under sig.

Ogsaa ude i den befæstede Lejr havde man mærket Bombardementet, men Skaderne var yderst ringe. I en af Skanserne, hvor der befandt sig 150 Mand, faldt i en Time 60 Granater uden at gøre Skade. Grunden var den, at Preusserne anvendte en saakaldt Perkussions-Granat, som sprængtes, hvis den ramte en haard Genstand.

Nu er Valkeleret paa Fælleden som bekendt en meget blød Vare, saa Granaterne blev oftest stikkende i den bløde Bund uden at sprænges.

Fra Fæstningen besvarede man naturligvis straks Skydningen, men her gjorde man den opsigtvækkende Iagttagelse, at vore Granater enten sprængtes i Luften over Folkene eller kun ganske kort fra Affyringsstedet.

Det viste sig, at Brandrørene havde været opmagasineret for længe og for tørt, saa det Trærør, hvori Tændsatsen opbevaredes, var revnet, og Ilden kunde saaledes hurtigt naa Sprængladningen.

Indtil nye Brandrør kunde fremskaffes, brugte man saa Granaterne som Fuldkugler uden Sprængevne.

For General Lunding var Bombardementets pludselige Ophør noget af en Gaade. Betød det, at Fjenden nu vilde forsøge Storm?

Alt var i Alarmberedskab i Fæstningen, men da Stormen udeblev, forhørte Kommandanten sig hos Regeringen, om der var politiske Træk bag Fjendens mærkelige Adfærd. Svaret var benægtende, Fjenden havde altsaa opgivet at bombe Fæstningen til Overgivelse.

PLANEN OM FÆSTNINGENS RØMNING

Efter Dybbølstillingens Fald var den kommanderende General Gerlach i Assens og modtog under Opholdet her et Brev fra Krigsministeren C. C. Lundbye, hvori Ministeren udtrykte Bekymring for Fredericia og gerne vilde høre Generalens Syn paa Spørgsmaalet om Fæstningens evt. Rømning. Generalens Svar er vel værd at lægge Mærke til, idet det klart afspejler det militære Syn paa Sagen kontra Politikernes.

Det hedder bl. a. i Generalens Svar: »Fredericia er efter Dybbølstillingens Fald det eneste offensive Punkt, og bør derfor ikke rømmes«.

Generalen paapegede den Styrke, Hovedvolden og den befæstede Lejr bød, og at Fæstningen vilde binde en stor, fjendtlig Styrke, som ellers kunde anvendes til en mere udbredt Besættelse af Jylland.

Krigsministeren fastholdt sin Beslutning om Rømningen, og Overgeneralen maatte derfor underrette Lunding om Sagen, men indskærpede, at alle Forberedelserne maatte ske i dybeste Hemmelighed.

Billedet var nu lige omvendt. Nu var det Lunding, som ønskede at holde Fæstningen, og Ministeren, som ønskede Rømning.

Som Soldat maatte Kommandanten dog adlyde Ordren, og man gik i Gang med Forberedelserne.

RØMNINGEN

For at skuffe Fjenden blev Forpostkæden skærpet. Al Afsendelse af private Breve og Telegrammer fra Fæstningen blev forbudt, og under Paaskud af at forberede Armering af den fynske Kyst blev det riflede Skyts fjernet. Den 26. April 1864 er Fæstningen Fredericias Skæbnedag.

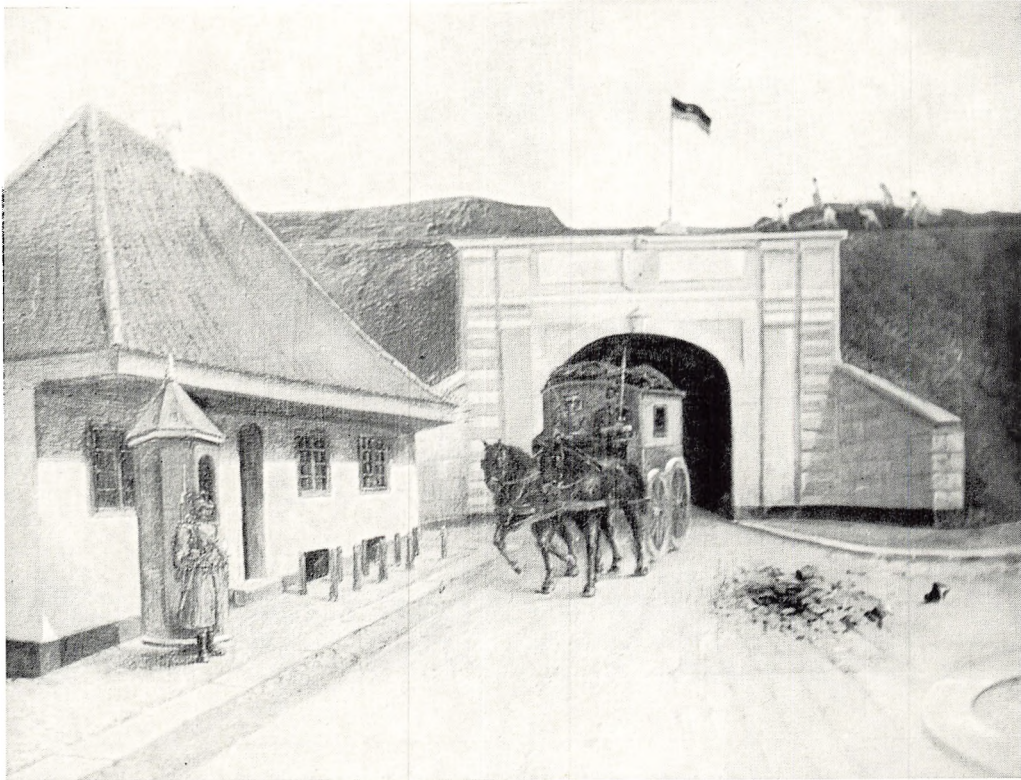
Efter Krigsministeriets udtrykkelige Ønske blev alt riflet Skyts med Ammunition og Tilbehør overført først, og fra 27. April om Eftermiddagen og til det tidlige Morgengry overførtes:

- Livgarden til Fods
- 4 Infanteriregimenter
- 3 Fæstningsartilleri-Kompagnier
- 1½ Ingeniør-Kompagni
- Kommandantskabet
- Fæstningsintendanturen
- Sundhedstjenestens Personel
- Heste, Vogne, Munderingssager o. s. v.

Naar man erindrer, at Overfarten kun betjentes af et Par smaa Dampskibe og 6 Transportbaade, forstaar man, at Mandskabet paa disse øvede en næsten overmenneskelig Kraftanstrengelse for at faa det hele til at glide.

Lunding havde — men som sædvanlig forgæves — anmodet om mere Transportmateriel end det forhaandenværende.

Skulde Fjenden intet mærke, maatte en Styrke paa

*Diligencen ved Prinsens Port efter Østrigernes Indmarch.
Efter Maleri i »Dansk Postmuseum«.*

ca. 1.000 Mand, det saakaldte Rideau — blive tilbage og først i yderste Øjeblik søge over til Strib.

Lunding overdrog Hvervet som Kommandant til Lederen af Rideauet: Oberstleutnant G. J. Nielsen og fulgte selv med Hæren til Fyn.

Opgaven var meget vanskelig. Alle Forposter skulde bevares — Afløsning ske til normale Tider, og paa de for Fjenden synlige Forsvarsværker skulde Arbejdet med Jordværkerne fortsætte.

Hertil kom, at al Hjælp fra Fæstningen eller fra Hæren paa Fyn var udelukket.

Alt gik imidlertid som planlagt. Om Aftenen den 28. April blev Rideauet overført tillige med den sidste Materieltransport, bl. a. 50 Heste, og om Morgenen den 29. April var al Forbindelse med Fyn afbrudt.

Alt Skyts af Betydning var overført. De 239 Pjecer — alle af ældre Model — som maatte efterlades, var for-naglet og gjort ubrugelige.

Hvad der maatte efterlades af Naturalier og Brændsel, blev overladt Byens fattige.

Ingeniørerne maatte efterlade en Del Materiel, bl. a. et stort Tømmerlager, som dog hurtigt fordeltes mellem Byens og Egnens Befolkning.

ØSTRIGERNE I FREDERICIA

Om Morgenen den 29. April havde Fjenden bemærket, at der ingen Forposter var paa de sædvanlige Steder, og

Rygtet om Rømningen bredte sig hurtigt. Under Kommando af General, Grev Nostitz rykkede man langsomt Fæstningen nærmere, og Forundringen var stor hos Østrigerne, da de opdagede, hvilken stærk Fæstning, Danskerne her havde forladt uden Kamp.

Klokken 1 om Eftermiddagen vajede det østrigske Flag over Fæstningen.

Østrigerne tog straks fat paa at ødelægge Fæstningsværkerne, og i de følgende Dage klirrede Ruderne i Byens Huse, hver Gang de svære Betonstøbninger blev sprængt.

Heldigvis var det Østrigerne og ikke deres Kampfæller Preusserne, som forestod dette Arbejde. I saa Fald havde Fredericia næppe haft saa store og saa velbevarede Partier af Volden i Behold.

Som god Soldat havde Lunding udført en Ordre, der sikkert har været ham yderst ubehagelig, men Arbejdet var gjort omhyggeligt, og Generalen modtog en Tak fra Regeringen for den Maade, hvorpaa Rømningen var foregaaet. Fra en helt anden Side — fra Overkommandoen — blev der rettet Kritik mod Lunding, idet man fandt, at Rømningen var foregaaet alt for hurtigt. Lunding henviste i sit Svar til den Omstændighed, at Overfartsmateriellet var alt for ringe, saa Faren for Fjendens Opdagelse af Rømningsarbejdet kunde nemt vælte hele Planen.

En vis Misstemning hos Generalen ved Ordren til

Rømning af den Fæstning, som han havde sat saa mange Kræfter ind paa at gøre stærk, har vel ogsaa været en af Aarsagerne til, at Lunding saa hurtigt afgav Overkommandoen i Fæstningen.

ØSTRIGERNE FORLADER BYEN

Fra Kong Frederik den Syvendes Død paa Glyksborg Slot i November 1863 og til November 1864 havde Danmarks Folk gennemlevet et Aar, hvor Krig, Ødelæggelse og fjendtlig Besættelse havde bragt Lidelser og Savn over mange.

Trods al tapper Indsats fra Hærens og Flaadens Side maatte vi som bekendt betale Freden med Afstaaelsen af Slesvig-Holsten.

Den 16. November 1864 littede Trykket over Fredericia, idet Østrigerne denne Dag rykkede bort for at begynde den lange Tur mod Hjemlandet.

Skønt Fjender, var Forholdet mellem Besættelsestropperne og Byen forløbet godt, og der laa virkelig en vis Anerkendelse af en slagen Modstander i det lille

Træk, at Østrigerne lod Musikkorpsene spille »Den gang jeg drog af Sted«, idet man passerede Landsoldaten.

Ikke saa snart var Soldaterne ude, før Dannebrog gik til Tops over hele Byen, og vi, der har oplevet en Besættelse af vor By og en paafølgende 5. Majs Befrielse, har ingen Vanskeligheder ved at forestille os den Glæde, Byens Borgere hin Dag følte.

Fæstningen Fredericia havde for sidste Gang indskrevet sit Navn i vor Historie. Tilbage er nu — foruden Minderne — den Rest af den historiske Vold, som endnu omkranser en stor Del af Byen.

Maatte kommende Slægter altid forstaa at værne om Fæstningens Volde og Grave, at de til sene Tider maa henligge som et Minde om det, der engang var: Fæstningen Fredericia.

Ewald O. Jagd.

KILDER:

Ved Udarbejdelsen af denne Beskrivelse af Fæstningen Fredericia er bl. a. benyttet Stof fra: Generalstaben: »Den dansk-tydske Krig 1864« og Generalmajor H. Holbøll: »En Brigadeadjudants Erindringer fra Krigen 1864« samt Tøjhusmuseets Bog om Trearskrigen 1848-49-50.

Forstander, dr. phil. Georg Forchhammer (1861-1938)

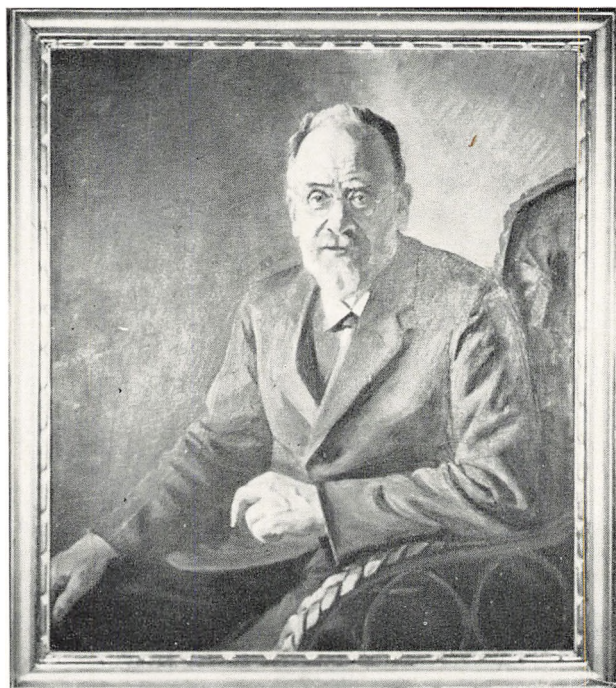
FORSTANDER FOR DET KONGELIGE DØVSTUMMEINSTITUT 1909—1925

Da forstanderstillingen ved Det kgl. Døvstummeinstitut i Fredericia blev ledig i foråret 1909, blev den besat med forstander, dr. phil. Georg Forchhammer, som siden 1891 havde været forstander for Den kgl. Døvstummeskole i Nyborg. Han var ikke fremmed for sine medarbejdere på instituttet. De kendte ham som en fremragende pædagog og videnskabsmand, der logisk og retlinet søgte nye veje. De kendte ham som en varmhjertet menneskeven og en saglig, logisk, skarp og velunderet debatør.

Men byen Fredericia kendte ham ikke. Den lå bag sine beskyttende volde og vogtede sine traditioner. Nye folk så man an! Men den nye mand på »Instituttet« blev hurtigt fredericianer — blev anerkendt for sin dygtighed — agtet for sit arbejde og vellidt for sin menneskelighed. Han blev en god borger i sin by og gjorde Fredericia kendt langt ud over sit lands grænser.

HVEM VAR HAN SÅ?

Dr. Forchhammers oldefar var lærer i Husum (senere rektor i Tønder), og her fødtes hans bedstefar, Johan Georg Forchhammer i 1794. Han uddannede sig i apotekerfaget og studerede matematik og mineralogi i Kiel. Han blev udset til at lede opførelsen af det første gasværk i København, men da han i 1818 stod i København, klar til at tage fat, blev projektet udsat, og be-

Portrætmaleren Finns meget smukke maleri af dr. phil. Georg Forchhammer. Maleriet hænger i dag på Instituttets lærerværelse.

kendtskabet med H. C. Ørsted gjorde, at han kom med til Bornholm for at lave en mineralogisk undersøgelse

dér. I 1820 fik han doktorgraden for afhandlingen »De mangano«. Derefter fulgte studier på Færøerne om disses geognostiske beskaffenhed. Dermed var en rig løbebane begyndt, og han endte som en anerkendt professor — Etatsråd 1851 og Konferensråd 1857.

I hans første ægteskab fødtes 1827 sønnen Johannes Nicolai Georg Forchhammer. Efter endt uddannelse blev han lærer i København og senere ved katedralskolen i Ålborg, hvis rektor han blev i 1868. I 1866 var han blevet landstingsmand, men nedlagde dette mandat, da han blev rektor. I 1872 blev han rektor for Herlufsholms kostskole for drenge, og hertil flyttede han så med sin store familie, der bestod af 8 sønner og 4 døtre.

Ældst af sønnerne var Georg Forchhammer, der blev født 1861 i Ålborg.

Herlufsholm med sin skønne natur og den traditionsrige skole gav plads for en lykkelig barndom og et rigt familieliv, som sikkert har været med til at præge fremtiden for søskendeflokken, som senere i livet kom til at indtage fremtrædende stillinger hver på sit felt.

Efter studentereksamen drog man til København for at studere, og navnene træffes inden for studenterebevægelsen og inden for sportsverdenen. På det tidspunkt holdt fodboldspillet sit indtog i Danmark, og brødrene Forchhammer var med fra første færd. 3 var på AB's hold, da denne klub som den første tog mesterskabet fra KB.

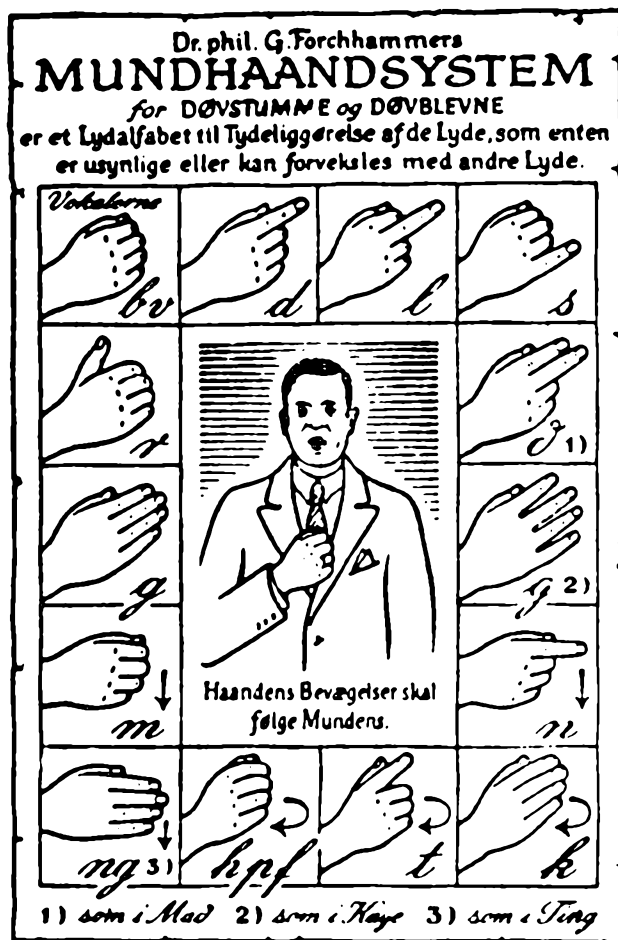
Georg Forchhammer tog 1885 eksamen fra Polyteknisk Lærestanstalt og fik sin første ansættelse på Carlsberglaboratoriet og blev derefter fra 1886-91 lærer ved Metropolitanskolen og Søofficerskolen.

I 1888 indgik Georg Forchhammer ægteskab med Karen Marie Groth, der i sin tidligste barndom blev helt døv efter en sygdom, og det blev et meget lykkeligt ægteskab, som bragte den højtbegavede og videnskabeligt indstillede Georg Forchhammer ind på livet af døvhedens mange problemer, hvilket medførte trangene til ikke alene at beskæftige sig med dem, men også til at prøve at løse dem.

Der er for mig ingen tvivl om, at dette familiære forhold var den dybere årsag til, at Georg Forchhammer søgte og fik den ledige forstanderstilling ved den nyoprettede kgl. Døvstummeskole i Nyborg 1891.

Eleverne var alle døvblevne i sygdom eller født med en større eller mindre hørerest, og nu gjaldt det for den nye forstander og hans uprøvede og unge personale at finde frem til en ny metodik, der kunne fremme talen, aflæsningen og hørelsen bedst muligt.

Georg Forchhammer var ved Nyborgskolen fra 1891 til 1909, og når vi hører og læser om disse år, får vi et indtryk af en leder og menneskeven af meget stort format, og i denne periode blev der skabt en hel ny metodik for sprogoplæringen af døve og tunghøre børn. Kampskrift efter kampskrift fulgte, artikler i inden- og

Mundhåndsystemet, som det så ud i sin første gengivelse.

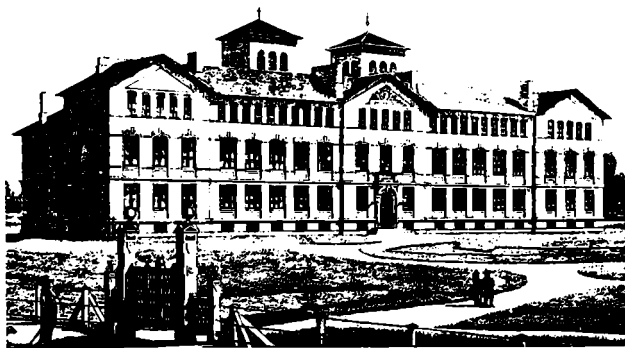
udenlandske fagtidsskrifter vakte opsigt, og på lærermøder og kongresser blev ideerne fremlagt til åben diskussion.

Georg Forchhammers standpunkter var videnskabeligt begrundede, og han kunne i diskussioner være skarp, fordi han søgte at bygge sine ideer op ud fra en streng logisk betragtning.

Han søgte frem mod sikre meddelelsesmidler til sine elever, fordi han igennem sin store fonetiske viden indså, at mundaflæsningen var både usikker og trættende. Han vidste det ikke alene fra undervisningen i klasserne, men også fra samlivet med sin døvblevne ægtefælle.

En af lærerinderne fra disse første år har fortalt mig, at alle var klar over, at deres forstander tumlede med et stort problem. De så ham gå i skolegården, i haven og på volden med højre hånd på ryggen og hovedet lidt på skrå. Fingrene spillede, og han gik verdensfjernt og snakkede med sig selv, og så en dag kom resultatet, som skulle vise sig at blive et genialt hjælpemiddel: MUNDHÅNDSYSTEMET var skabt.

En hel del af taleorganernes bevægelser er skjult for øjet — andre ligner hinanden, så de ikke kan skelnes, og kun få er helt sikre.

Instituttet, som det så ud straks efter indvielsen i 1881.

Den talende skulle så gennem bestemte fingerstillinger for de usynlige og usikre lyde gøre det muligt for aflæseren at opfatte det talte helt korrekt ved at kombinere håndens bevægelser med mundens.

Systemet blev en succes og blev et hjælpemiddel, som har givet mange døve mennesker livsglæden tilbage.

Højdepunktet i sit forskerarbejde nåede forstander Georg Forchhammer den 27/6 1903, da han på ærefuld vis ved Københavns universitet forsvarede sin doktor-disputats »Om nødvendigheden af sikre meddelelsesmidler i døvstummeundervisningen«.

På disputatsens første side står der: »Til lærerpersonalet på Den kgl. Døvstummeskole i Nyborg, mine tro medarbejdere i den fælles gerning for de døve«, og det er karakteristisk for Georg Forchhammer — nok var han skaberen og inspiratoren, men medarbejdernes medvirken, kritik og begejstring var for ham en nødvendighed.

I forordet skriver han: »Mit arbejde er først og fremmest skrevet med døvstummeundervisningen for øje, og det har været min tanke, at nogle af de emner, som her er bragt frem, mulig vil kunne komme til behandling på det forestående femte nordiske abnormskolemøde i Stockholm 6.—10. juli i dette år.

Men mit arbejde vil også kunne læses uden specielle forudsætninger på døvstummeundervisningens område og burde på flere punkter indeholde *emner af en mere almen interesse*: Indledningen, Tonefaldet (talestemmens melodi i vort sprog), Lydretskrivningen, Det normale barns sprogtilegnelse, Naturen i undervisningens tjeneste og Normalskolens undervisning i fremmede sprog.

Der er perspektiv i denne introduktion, og den viser ideens spændvidde!

Disputatsen er stadig aktuell og anvendes den dag i dag i døvelærernes specialuddannelse.

I studier over tonefaldet beskriver han Fonoskopet, som han allerede opfandt i 1885, med hvilket apparat man på en ny og enkelt måde kunne synliggøre tonerne i den menneskelige stemme. Ideen var fremragende, men

for meget forud for sin tids tekniske formåen til at blive af virkelig praktisk betydning, men for videnskabsmanden Georg Forchhammer var den af stor forskningsmæssig betydning.

FREDERICIATIDEN 1909-1926-1938

Sådan var den mand, der i foråret 1909 kom til Fredericia som forstander for »Det kongelige Døvstummeinstitut«.

Dr. Georg Forchhammer kom fra en skole med tunghøre og døvblevne elever til en skole, hvor alle elever var født døve.

Forskellen på elevmaterialet slog ham, og han gik stille med dørene, til han havde lært sin nye skole at kende.

Georg Forchhammer fik en god modtagelse — han var kendt og anerkendt, selv om ikke alle var helt enige med ham. Han var stærkt interesseret i forskolen og børnehaven, som han satte sig godt ind i, og i slutningen af skoleåret begyndte en række kurser og lærermøder, hvor nye retningslinjer blev diskuteret og fastlagt.

Mund-Hånd-systemet gik sin sejrsgang gennem klasserne, og der kom mere liv i sprogforståelse og sprogtilegnelse.

Forældre blev indbudt til kurser, hvor de lærte at tale med deres børn og behandle dem rigtigt, og utallige er de besøg han selv aflagde i hjemmene for at give dem den rette indstilling.

Fra sin døvblevne hustru vidste han, hvor svært det er at blive døv efter at have lært talesproget, og han begyndte derfor at lave kurser for voksne døvblevne og tunghøre, hvor der navnlig undervistes i mundaflysning og talekorrektion.

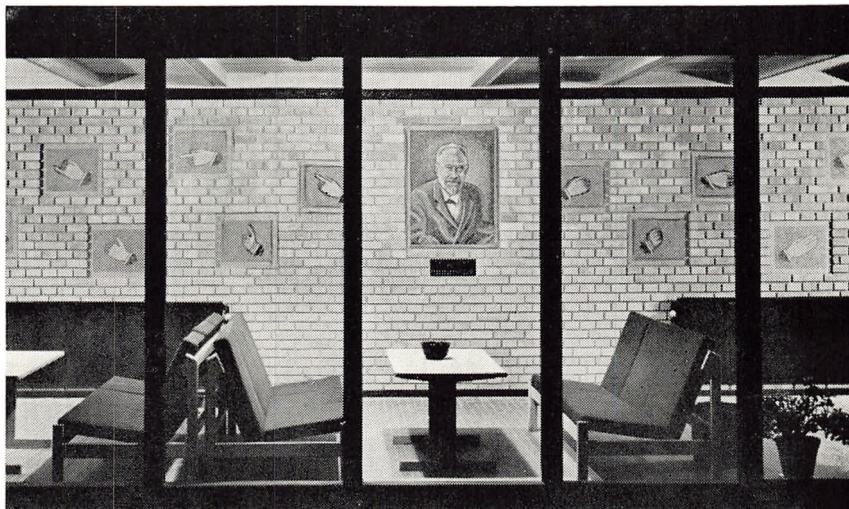
Da tilslutningen blev så stor, at instituttet ikke kunne rumme kurserne, blev villaen »Bonaventura« i Østervoldgade købt, og her oprettedes »Aflæseskolen«, som nu på smukkeste måde er om- og nybygget til en selvstændig statsinstitution »Statens høreinstitut« med forstander Svend Vognsen som en initiativrig leder.

Kunstneren Aage V. Kristensen, der selv er døvbleven og gammel elev fra aflæseskolen, har i høreinstitutets forhal i en kunstnerisk stilren og fintfølt mosaikdekoration sat Dr. G. Forchhammer et minde af fineste karat.

Georg Forchhammers sind var så fyldt med menneskelige følelser og impulsivitet, at han måtte være i stadig aktivitet, og hans trang til at søge ind til det logiske i sandheden gjorde, at han med årene ændrede sine standpunkter — ja sommetider på afgørende punkter i forhold til tidligere fastholdte principper, og det blev af modstandere udlagt som en svaghed.

For mig at se er det ikke et svaghedstegn, men et bevis på retlinethed over for sagen, hvor det ikke drejer sig om personen, men om den sandhed, som kan bringe bedre resultater frem i en god sags tjeneste.

*Mosaik i Statens Hørecentral.
Udført af en elev, kunstneren
Aage V. Kristensen.*

Tiden arbejder altid med udviklingen, og tekniske og videnskabelige fremskridt åbner ofte døre ind til en ny verden med muligheder, som helt kan ændre, hvad man tidligere arbejdede med som målsætning.

En strøm af kolleger og videnskabsmænd fra ind- og udlandet kom til Institutet og det gæstfri forstanderhjem, hvor mange faglige og dybtgående diskussioner har fundet sted, men der hørtes lige så ofte sang, musik og munterhed i stuerne, for de fleste af de besøgende blev husets venner.

Når Georg Forchhammer tog standpunkt til en ting, gik han ikke på akkord. Han gjorde tingene helt ud. Han blev afholdsmand efter sigende for at hjælpe en god ven, og han gjorde livet igennem et godt stykke arbejde for afholdssagen og var medvirkende til oprettelsen af et drankerhjem.

Bag alle dr. Forchhammers bestræbelser for at være noget for andre mennesker lå sikkert også en stræben

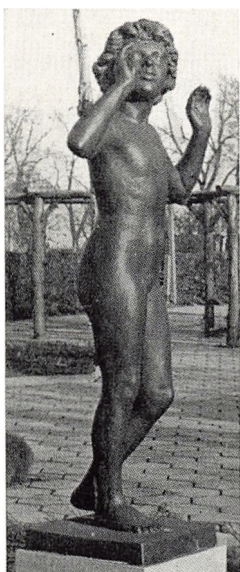
efter at finde en mening med tilværelsen — at finde en etisk livsholdning, der var bæredygtig.

Det har vel været på denne baggrund, han skrev sin bog »Kampen mod Dragen«, som aldrig rigtig slog an, men som rummer mange gode tanker og dyb menneskelig forståelse.

I sine sidste år som forstander var Georg Forchhammer stærkt optaget af opdragelsen og undervisningen af den blindede Lilly, som 3 år gammel mistede både syn og hørelse i en meningitis. Hun blev fundet på Brejning 6 år gammel og kom her til »Institutet«, hvor Georg Forchhammer opfandt et følealfabet specielt til hende, og hun fik også lært at tale.

Efter sin afgang i 1926 bosatte dr. Georg Forchhammer sig i Snoghøj og var til sin død i 1938 ivrigt optaget af faglige problemer. Hans idérige hjerne måtte tumle videre med ideerne, og jeg husker ham fra mine unge år som døvelærer, når han på vore landsmøder holdt foredrag eller deltog i diskussioner. Vital og ivrig stod han på talerstolen — gerne lidt sidelæns og med hovedet på skrå, mens han med sin lyse, melodiske stemme gav af sine rige erfaring. For en ung lærer var det en oplevelse at se og høre den mand, om hvis betydning der var sagt og skrevet så meget. Da jeg ved et sådant møde i København dristede mig til at deltage i diskussionen, kom Georg Forchhammer hen til mig bagefter og sagde: »Jeg kan godt lide Deres stemme, den minder mig om mine lykkelige år i Nyborg — og så var det forresten fornuftigt, hvad De sagde«.

Nu er Georg Forchhammer ikke mere, men han har skabt sig et stærkt minde i hjertet hos sine gamle elever og hos alle, som kom i berøring med ham — også hos modstanderne. Hans minde lever langt uden for landets grænser. Gang på gang er jeg i udlandet blevet spurgt, om jeg kendte »den store Forchhammer«, og ved en forelæsning, jeg for et par år siden holdt for lærerne ved Gallaudet College i Washington (verdens eneste

*Statuen »lyttende pige« i Grøn-
negården på Statens Kostskole
for tunghøre og døve. Statuen
er udført af billedhuggeren
Gudmundsen Holmgreen, og
kunstnerens datter har stået
model. Skænket af Ny Carls-
bergfonden.*

universitet for døve), blev jeg bedt om at demonstrere Mund-Hånd-systemet, som var lavet af »den store dansker« Forchhammer. Jeg var ikke meget for det — jeg havde nok at gøre med at holde styr på det engelske sprog, men jeg opdagede snart, at Mund-Hånd-systemet var særdeles brugbart også i engelsk.

Her på skolen hænger et stort maleri af dr. Georg Forchhammer malet af den kendte portrætmaler Finn. Igennem brillernes glas lyser et par klare, kloge og varme øjne. De følger én, hvor i lokalet man stiller sig. Jeg har ofte stået og betragtet hænderne — de

hænder, der formede Mund-Hånd-systemet for første gang — de hænder, der i sorg og glæde har givet kærlige små klap til mange, mange små døve børn — de hænder, der sammen med en tydelig tale og et levende ansigt har gjort det danske sprog til noget nyttigt og morsomt for døve.

Videnskabsmanden, pædagogen og menneskevennen Georg Forchhammer var en inspirerende leder af sin skole og sin by en god borger. Hans grav findes på Trinitatis kirkegård, og der er mange, der finder vej dertil i taknemmelighed.

Peter Knudsen.

Gadevandring med ajle og brændevin, stormen på Fuglsanggård - - og lidt mere Fredericia-historie

Fhv. forpagter Ole Sørensen.

Det er knapt 60 år siden, Ole Sørensen kom til Fredericia, og i et så langt åremål opleves mangt og meget. Hvor meget af det, der bliver bevaret i vor hukommelse, beror vel i høj grad på den personlige indstilling. Nogle få hefter sig ved de mindre behagelige oplevelser, mens andre, og vel nok de fleste, lader glemselens slør falde over disse, og kun lader alle de lyse og muntre begivenheder træde frem på erindringens billedskærm.

Til disse sidste hører så afgjort Ole Sørensen, hvilket disse uddrag af, hvad han har fortalt om sit liv og virke her i byen, er bevis for.

Ole Sørensen er født 1885 i Højen ved Vejle, hvor forældrene drev et lille landbrug. Han kom her til byen i slutningen af august 1907, og blev ansat som kusk hos vognmand Carl Niss. Her blev han indtil 1914, da han blev kusk på Loehrs saltværk.

Konsul C. W. Loehr, som 1892 var bleven tysk vicekonsul, havde efter sin fars død tilbagekøbt saltværket af A/S Christiansholms fabriker og drev forretningen for egen regning. Han var fra 1896-1902 i bankrådet

for Fredericia Bank og repræsenterede også Statsanstalten for Livsforsikring her i byen. Saltværkets kontor lå ved den gamle havns østside, syd for havnemøllen, og der var et ret patriarkalsk forhold mellem konsulen og hans personale, som den gang androg ca. 30 mand.

Ole Sørensen fik en dag ordre til at hente et par nye heste fra en banevogn, og hermed indlededes en af hans eventyrlige oplevelser. Han fortæller selv: »Jeg syntes nok, den ene var lidt vanskelig. Jeg var ude at harve med den, og det gik da meget godt. Men næste dag fik jeg besked af vores formand, at jeg skulle hente en tønne ajle ude ved »Svinehuset« på Egeskovvej, og at der var sendt en mand derud til at holde ved hestene. Jeg kom da godt derud, men så snart hestene kunne lugte stanken derude, blev de helt balstyrige. Vi fik læsset, men da vi kom ud på vejen, tog den mest urolige hest fat i jernkoblet med tænderne og holdt så fast, at det var mig umuligt at rykke den op med tømme, og så gik det stærkt ind mod byen. Det lykkedes mig at svinge dem til venstre, da vi kom til Rosenlund, og det kan nok være, at alle de mennesker, der stod indenfor Prinsens Port, kunne flytte sig.

Uden for Cohr i Danmarksgade holdt en vogn med mursten. Den skulle jeg jo helst uden om, men det lykkedes ikke så godt. Vognen susede helt over i rendestenen med sådan et stød, at ajletønden og sidebrædderne fløj ned på fortovet og tøndnen gik i stykker. Det lugtede fælt, men jeg havde andet at tænke på. Bæsterne fortsatte ad Danmarksgade, Købmagergade helt ned til Trælasten, før jeg endelig fik hold på dem. For jeg holdt mig jo på vognen, og det gav konsulen mig 50 kr. for, foruden at han sagde et par venlige ord til mig.«

Spritfabrikken i Norgsgade ca. 1920.

1918 blev Ole Sørensen ansat som kusk og arbejdsmand i spritfabrikens gærafdeling.

Denne fabrik var grundlagt 1838 af Thomas Jørgen Ahlmann, der var af sønderjysk slægt, født i Gråsten 1814, død i København 1892. 1862 blev D. Ohlsen (f. 1840, d. 1913) optaget i firmaet, og i 1877 trådte Th. J. Ahlmann ud og hans søn Johannes blev optaget. Samtidig ændredes firmanavnet til Ohlsen og Ahlmann, og der oprettedes en filial i København. 1862 flyttedes hele forretningen til hovedstaden, og Johannes Ahlmann trådte ud af firmaet, der fortsatte med D. Ohlsen som eneindehaver, indtil han 1901 optog sin søn, Johannes Ahlmann-Ohlsen i firmaet. Nogen tid efter D. Ohlsens død (1913) måtte firmaet give op og blev 1928 overtaget af brødrene Dahl.

Fabrikskomplekset i Fredericia med ølhallen, brænderiet, bryggeriet og boligerne var 1881 købt af det ny-stiftede »A/S De danske Spritfabrikker«. Bygningerne var for største delen fra 1842 og blev nu benyttet til sprit- og gærfabrikation. I begyndelsen af 1890'erne blev foretaget en del ombygninger. Dampkedlerne blev flyttet og der blev indrettet pneumatisk kassemalteri i stedet for gulvmalteriet. Der blev også opført en kornlagerbygning til erstatning for en lagerbygning i Jyllandsgade. 1910 blev der installeret nye kedler i et kedelhus under gården, ny dampmaskine og elektrisk lys. 1917 standsede spritfabrikationen, og man beskæftigede sig herefter kun med at fremstille luftgær, en produktion, som i 1905 havde afløst den i 1890 anvendte skumgærfremstilling.

1919 oprettedes i Fredericia 2 salgsafdelinger, »Dansk

Spritcentral« og »Dansk Gær Central«, men da ordningen ikke viste sig formålstjenlig, blev den ophævet med udgangen af 1921.

Grosserer Harald Jensen (1896-1954) overtog varetagelsen af spritfabrikerens interesser i Fredericia og førte tilsyn med ejendommene. 1936 købte han selv beboelsesejendommen (»Spritgården«) i Norgsgade. »Niss«s ejendom solgtes 1928 til murermestrene Jeppe og Albert Hansen, som slap ualmindelig let fra nedbrydningen, idet en kraftig novemberstorm gjorde det meste af arbejdet.

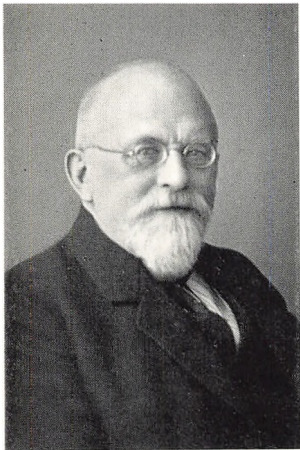
Resten af komplekset solgtes 1936 til »Fredericia Ejendoms Kompagni«. 7. sept. 1936 blev spritfabrikerens stander strøget og 15. marts 1938 indviedes »Hotel Landsoldaten«.

Gennem den lange årrække har spritfabrikken selvfølgelig beskæftiget adskillige, både administratorer og teknikere, som blev kendte borgere i datidens Fredericia. Her skal blot nævnes nogle enkelte, som i hvert fald de ældre blandt os erindrer:

Forretningsfører H. Petersen overtog sin stilling 1887 og bestred den til sin død 2. juni 1914.

Forretningsfører Jens Jørgen Hansen var ansat her fra 1881-86 og igen fra 1914-17, som H. Petersens afløser.

Brænderibestyrer, cand. polyt. F. G. Sand fra 1917-21. Han havde allerede været her en kort tid i 1890, men blev bestyrer i Århus, indtil han 1917 igen kom til Fredericia. Han døde 1932. En søn, sektionsingeniør ved DSB, E. F. Sand var fra 1950-54 medlem af Fredericia byråd.

*Ingeniør, cand. polyt.
Fr. G. Sand.*

Cand. pharm. Hans P. Bischoff var brænderibestyrer fra 1885-87. Hans datter, Ragnhild Bischoff, som bor i Amerika, har malet flere malerier med motiver fra det gamle Fredericia. De hænger i museet.

Og endelig bogholder C. A. Caspersen, som fra 1886-88 var ansat på spritfabrikken i Randers og derefter indtil 1917 i Fredericia. Efter fabrikkens nedlæggelse blev han bogholder hos C. M. Cohrs Sølvvarefabrikker, og da han levede til 1937, er han sikkert den af de her omtalte fredericianere, som huskes bedst.

Da Ole Sørensen blev ansat på spritfabrikken, var der beskæftiget 82 faste og 6 løse arbejdere.

På en virksomhed, som fremstillede et så eftertragtet produkt som brændevinen tidligere var, blev der naturligvis ført skarp kontrol. Men det menneskelige snilde er stort, og den forbudne frugt har jo altid været særlig attråværdig.

Arbejderne på spritfabrikken var da heller ikke uden evner, når det gjaldt om at »organisere« en hjertestyrking.

Ole Sørensen fortæller om en mand, hvis daglige arbejde var renholdelse af gård og gade, og som snildt forstod at skaffe sig den kostelige drik.

Den blev tappet i hans, til et mere prosarisk formål, bestemte vandkande. Men ak og ve! En skønne dag mødte han sin skæbne og blev standset af bestyreren og spurgt, hvad han havde i vandkanden.

Selvfølgelig svarede han, at han skulle ud og feje gaden, men at det støvede så slemt, så han måtte vande først.

Desværre var bestyreren den dag i det mistænksomme hjørne og fulgte med ud i Norgesgade, hvor synderen, sikkert med blødende hjerte, måtte »vande« med de kostelige dråber.

Man har vel lov til at antage, at bestyrerens lugtesans har fungeret, og at den uheldige gadefejer var klar over, at han var taget på fersk gerning. Vandkanden blev ikke mere anvendt som skalkeskjul.

En anden arbejder, tidligere sømand, holdt meget af

de stærke dråber og havde ondt ved at holde måde, hvilket medførte længere besøg på sækkeloftet for at sove rusen ud. En af konerne i gærpakteriet, som var slem til at sladre, havde opdaget Thorvalds lastefuldhed og betroede Ole Sørensen, at hun ville fortælle bestyreren om sin opdagelse. Da Thorvald i forvejen ikke var godt anskreven, måtte Ole Sørensen anvende al sin overtalelsesevne og derefter skyndsomt fare op på loftet for at få synderen vækket.

1921 blev spritfabrikken, som tidligere nævnt, nedlagt og hele personalet, hvoraf mange havde 50 års tjenestebag sig, blev afskediget.

Som et plaster på såret fik de udbetalt 500 kr. + 100 kr. pr. års tjeneste. Nu købte Ole Sørensen ejendommen Dalegade 3 af murer D. J. Pedersen og begyndte en ølhandel, som han drev til 1930, da han overtog forpagtningen af »Fuglsanggård«.

I april 1925 var Ole Sørensen bleven byrådsmedlem, et hverv han røgtede i godt en snes år til 1946.

Her har han selvfølgelig haft mange oplevelser, men ønsker ikke at være indiskret. Kun en lille oplevelse ved et møde mellem Kolding, Vejle og Fredericia fortæller han om, fordi, som han siger: »I dag har piben en anden lyd!« Under drøftelse af en sag kom en af de deltagende udenbys byrådsmedlemmer med en udtalelse omtrent sålydende: »Det, der ligger syd på, tager Kolding sig af, og Vejle tager sig af det nord på. Fredericia regner vi slet ikke med!«

Det lyder jo også lidt overlegent, navnlig på baggrund af situationen i dag, hvor trekantbyen er højaktuel.

Allerede før han blev valgt ind i byrådet var Ole Sørensen medlem af hjælpe-kassen og senere blev han også vurderingsmand. Trods de mange tillidshverv fik han tid til at passe gårdens drift og ydermere til, sam-

*Spritfabrikkens personale ca. 1910. Forrest til venstre
forretningsfører H. Petersen.*

men med sin hustru, at opretholde traktørstedets traditionelle yndest hos byens borgere.

Her oplevede ægteparret deres livs mest dramatiske begivenhed. Det var i besættelsestiden. Ole Sørensen havde hidtil undgået indkvartering og i fred og ro passede han og konen deres dont.

En aften i 1943 havde en ungdomsforening med godt et halvt hundrede deltagere indfundet sig til kaffebord og dans. Da det gik allerbedst, kom en tysk befalingsmand og ønskede serveret for sig, men da han ydermere ønskede at danse med, blev der ballade.

Ole Sørensen forsøgte at forklare ham, at det var en privat sammenkomst og da han ikke syntes at ville respektere dette, tog 3 unge mænd i bestyrelsen affære. Det kom til håndgribeligheder, og herunder brækkede tyskeren sin sabel vistnok i døren, som blev smækket i.

Så trak tyskeren sig tilbage og man fortsatte festen. Nogle gik over at spille kegler, men nu vendte tyskerne tilbage med forstærkning, hele 3 vogne fyldt med menige soldater og så begyndte ragnarok.

De unge mænd optog kampen med tyskerne og det gik hårdt til. Kaffemaskinen blev knust. Borde og stole ligeledes. Ole sprang ud af et vindue, men blev kylet ind igen. En knuste lysekronen med en stol og det blev bælgmørkt. Min kone havde gemt sig i spisekamret og

jeg kravlede ind under et bord; men de forbandede tyskere stod og sparkede fra alle sider for at få mig ud. Jeg måtte hoppe omkring som en frø for at klare mig fri af alle de støvler. Til sidst så jeg mit snit til at komme ned i kælderen og de unge mennesker forsvandt i skoven, undtagen dem, der var bleven skamslået. 16 kom på sygehuset.

Så kom der politi fra Fredericia og Kolding og tyskerne blev sendt væk. Men, hvor så der ud. 130 vinduesruder var knust og alt inventar var ødelagt. Jeg fik dog erstatning af tyskerne, 1830 kr. i gode, danske penge. Men jeg gav en frokost til Kolding politi et halvt års tid senere.

Et helt andet resultat af balladen var, at jeg fik tysk indkvartering, 13 mand på egen kost, og de blev skiftet ud hver 6. uge.

1953 opgav Ole Sørensen forpagter- og restauratørvirksomheden og nyder nu sit otium efter et jævnt og muntert, virksomt liv. Dog har han indtil 1963 beholdt sit hverv som vurderingsmand.

De 79 år er gået næsten umærkeligt over hans tætte skikkelse, og det gode jyske lune er helt uforandret. »Men hvad!« siger Ole Sørensen, »nu bliver der jo heller ikke slidt på det!«

Ed. A. Nissen.

*Parti fra Olaf Ryes Plads
før monumentets flytning.*

Luftfoto: Den indre bys østlige område.

FREDERICIA MINDER

INDHOLDSFORTEGNELSE:

Telegrafbestyrer <i>Octavius Nielsen</i> , Odense: Spredte træk fra 27 års tjeneste ved Fredericia telegrafstation	side 1
Dr. <i>J. U. Gerdes</i> : Forfatterinden <i>Magdalene Thoresen</i>	» 6
Stads- og havneingeniør <i>A. Grum-Schwensen</i> : Jernbanebyen Fredericia	» 13
Fhv. borgmester <i>Ingv. Arent</i> : Erindringer	» 25
Fhv. maskinmester <i>Ed. A. Nissen</i> : Minder om mænd, der grundlagde Fredericias industri	» 31
Kontorassistent <i>Ewald O. Jagd</i> : Fæstningen Fredericia 1864	» 36
Forstander <i>Peter Knudsen</i> : Forstander dr. phil. <i>Georg Forchhammer</i>	» 44
Fhv. maskinmester <i>Ed. A. Nissen</i> : Gadevandring med ajle og brændevin, stormen på Fuglsanggård og lidt mere Fredericia-historie	» 48

*Forsidebilledet: Gamle havn med »Brøchners pakhus«
og »Carolinelunds mølle« ca. 1900*

1962, da vi gjorde det første forsøg med udsendelse af »Fredericia Minder«, var det i håbet om, at et så særpræget »Julehæfte«, når det, i et smukt typografisk udstyr, bragte sine læsere glimt fra byens og borgernes bevægede historie, ville interessere nutids-fredericianere.

Vore forventninger blev ikke gjort til skamme, men langt overgået. 1963 var »Fredericia Minder« udsolgt, før det sidste ark forlod maskinen.

Denne velvillige modtagelse har opmuntret os til også i år at samle billeder og stof, og takket være en interesseret medarbejderkreds er stoffet forøget, således at »Fredericia Minder« 1964 fremtræder med forøget sideantal.

Det er vort håb, at vi også i år har opfyldt læsernes forventninger.

Fredericia i november 1964.

Eduard A. Nissen. Rich. Sørensen.

Udsendt af og trykt i

RICH. SØRENSENS BOGTRYKKERI . FREDERICIA

